

Fenomén korupce a jeho sociální aspekty ve specifických podmínkách vězeňství

Bc. Vojtěch Zahradka

Diplomová práce
2014

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Vojtěch ZAHRÁDKA**
Osobní číslo: **H128264**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Fenomén korupce a jeho sociální aspekty ve specifických podmínkách vězeňství**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách" (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím diplomové práce. S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na historii korupce,
- fenomén korupce,
- korupce v současnosti,
- korupce ve specifických podmínkách VS ČR,

- speciální příprava pro předcházení korupce.

Součástí práce bude realizovaný kvantitativní výzkum, zaměřený na současný výskyt fenoménu korupce v podmínkách českého vězeňství.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Cejp, M., Kotulan, P., Janda, P. Korupce. Praha: IPKSP, 1996

Chmelík, J., Tomica, Z. Korupce a úplatkářství. Praha: Linde, 2011

Janák, D. Kapitoly o čsl. vězeňství 1945 – 1955, Opava: SZMO, 2002

Konrád, Z., a kol. Metodika vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů. Praha: PA ČR, 1996

Musil, J., a kol. Kriminalistika. Praha: NV, 1994

Vidrna, J., Náchodský, Z. Pracovník justice v ohrožení. Praha: I MSp ČR PDVSSZ, 2001

Zapletal, J. Sborník odborného semináře "K otázkám korupce a úplatkářství". Praha: PA ČR, 2002

Další literatura bude obsažena v Projektu diplomové práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí diplomové práce:

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.

Katedra sociální pedagogiky

Datum zadání diplomové práce:

30. listopadu 2012

Termín odevzdání diplomové práce:

31. března 2014

V Brně dne 30. listopadu 2012

prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.
vedoucí ústavu

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci – nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

VOSTĚCH ZATARA'DIKA

Jméno, příjmení studenta

Podpis

V Brně

14/12/12

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevýdělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídí k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Fenomén korupce a jeho sociální aspekty ve specifických podmínkách vězeňství

Diplomová práce řeší problematiku korupce ve specifickém prostředí českého vězeňství. V první části se zabývá samotným pojmem fenoménu korupce, jeho definicemi a formami. V další části se zabývá epistemologickými východisky v rovině historické, eticko-filozofické a právní a dotýká se sociálních aspektů korupce. Třetí část pojednává o vězeňství, jako specifickém sociálním prostředí, o kritických místech a signálech výskytu tohoto jednání. Praktická část je věnována kvantitativnímu výzkumu, který se zabývá výskytem korupce v současném vězeňském prostředí, edukací personálu, resocializací odsouzených a efektivitou preventivních opatření boje proti korupci.

Klíčová slova: Korupce, korupční jednání, úplatek, vězeňství, sociální aspekty, prevence, edukace, resocializace, Vězeňská služba, vězňice.

ABSTRACT

Phenomenon of corruption and its social aspects in the specific conditions of prison

This thesis concentrates on the issue of corruption in the specific environment of the Czech prison. The first part describes the concept of the phenomenon of corruption, its definitions and forms. The next section deals with epistemological starting points in terms of historical, philosophical, and ethical and legal concerns with the social aspects of corruption. The third part deals with the prison system, such as a specific social environment, critical points and signals the occurrence of this behavior. The practical part is devoted to a quantitative research that deals with the incidence of corruption in the prison environment, educating personnel, rehabilitation of convicts and the effectiveness of preventive measures in the fight against corruption.

Keywords: Corruption, bribe, prisons, social aspects, prevention, education, social rehabilitation, prison service.

Děkuji panu doc. PhDr. Miloslavu JÚZLOVI, Ph.D., za odborné vedení mé diplomové práce, podnětné rady, praktické připomínky, vstřícnost a především bezbřehou trpělivost.

Děkuji příslušníkům a občanským zaměstnancům Vězeňské služby České republiky za poskytnuté materiály a součinnost při realizaci výzkumu.

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	8
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 FENOMÉN KORUPCE	12
1.1 FENOMÉN KORUPCE A JEHO DEFINICE.....	12
1.2 DRUHY A FORMY KORUPČNÍHO JEDNÁNÍ.....	15
1.3 SOCIÁLNÍ ASPEKTY KORUPCE.....	17
1.4 DÍLČÍ ZÁVĚR.....	19
2 EPISTEMOLOGICKÁ VÝCHODISKA	20
2.1 HISTORICKÁ VÝCHODISKA.....	21
2.2 FILOZOFICKO-ETICKÁ VÝCHODISKA.....	30
2.3 PRÁVNÍ VÝCHODISKA.....	34
2.4 DÍLČÍ ZÁVĚR.....	42
3 VĚZEŇSTVÍ JAKO SPECIFICKÉ SOCIÁLNÍ PROSTŘEDÍ	44
3.1 KRITICKÁ MÍSTA - MÍSTA S POTENCIÁLEM KORUPČNÍHO JEDNÁNÍ.....	44
3.2 SIGNÁLY KORUPČNÍHO CHOVÁNÍ.....	47
3.3 PREVENCE JAKO NEJÚČINNĚJŠÍ NÁSTROJ V BOJI S KORUPCÍ.....	48
3.4 DÍLČÍ ZÁVĚR.....	50
II PRAKTICKÁ ČÁST	51
4 METODOLOGIE VÝZKUMU	52
4.1 CÍL PRÁCE.....	52
4.2 ANALÝZA DOKUMENTŮ.....	52
4.3 KVANTITATIVNÍ VÝZKUM.....	60
4.4 HLAVNÍ VÝZKUMNÁ OTÁZKA A STANOVENÍ HYPOTÉZ.....	67
4.5 ANALÝZA A INTERPRETACE VÝSLEDKŮ VÝZKUMU.....	69
4.6 DÍLČÍ ZÁVĚR.....	82
ZÁVĚR	85
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	87
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	93
SEZNAM PŘÍLOH	94

ÚVOD

Současná postmoderní společnost je filosofy a mysliteli charakterizována jako permissivní, neuznávající autority, dovolující více, než tradiční společnosti v čase nedávno minulém. Je současně společností ludickou, hravou, bez životní vize, v níž práce není hodnotou života, neboť život neslouží k tomu, abychom se trápili jeho obtížemi, ale naopak abychom ho žili a užívali. Je současně postmoralitstní, pojem morálka je považován za přežitý, morální a mravní hodnoty jsou luxusem a ne běžnou součástí každého z nás, alibistická, neboť není problémem pro nikoho zdůvodnit a omluvit cokoliv. Společnost 21. století je také postedukační, kdy výchova jako taková je pro nás přežitkem a život je nejlepší školou jaké můžeme dosáhnout, ale také postheroistní, s absentujícím výchovným vzorem, ideálem hrdiny, jež s lehkostí řeší veškeré těžkosti, a to hlavně pro dospívající a starší část populace a v neposlední řadě globální, s dynamicky se rozvíjejícími informačními systémy, technologiemi, a ekonomikou, relativně dostupné snad pro všechny, v každém okamžiku a napříč světadíly.¹

Postmoderní společnost je však také „nemocná“ a touto nemocí je korupce. Závažný, sociálně patologický fenomén, který lidstvo provází od počátku věků, od moderních společností. Ostatně jak již ve svém díle zmínil francouzský osvícenec Charles Louis Montesquieu: „*Existují dva druhy korupce. Jeden, když lid vůbec nedodrží zákon, a druhý, když ho korumpují samotné zákony. Je to nemoc nevyléčitelná, neboť tkví v samotném léku.*“²

Jak jsme již uvedli, fenomén korupce se v dějinách civilizace vyskytuje po tisíciletí, a za příčiny tohoto jevu můžeme považovat především neustálý rozvoj lidské společnosti, technický pokrok a strukturu společnosti, upřednostňování ekonomické prosperity bez ohledu na právní, morální, etické i sociální aspekty takového chování, chytrý je ten, kdo umí vydělat peníze a hloupý ten, kdo to neumí, kdy společenské vrstvy „bohatých“, shromažďujících majetek, vliv a moc se snaží své bohatství rozmnožit, znásobit a za tímto cílem neváhají použít všechny možné prostředky, tedy i korupci, aby dosáhly ještě větších zisků, případně ještě větší moci, postavení a vlivu ať už ekonomického, společenského nebo politického. K tomu používají především druhou skupinu osob, těch „hloupých“ a

¹ srov. MÜHLPACHR, P., et al. *Sociální pedagogika II*. Brno: Institut mezioborových studií, 2011. s. 9-12.

² In DAVID, V., et al. *Korupce v právu mezinárodním, evropském a českém*. Praha: C. H. Beck, 2007. ISBN 978-80-7179-562-9. s. 13.

„chudých“, kteří se zase s ohledem na své postavení ve společnosti snaží své ekonomické podmínky zlepšit i za cenu korupčního jednání a krédem jim všem tak zřejmě může být heslo „úcel světí prostředky“.

Těžištěm této práce bude fenomén korupce ve specifických podmínkách prostředí českého vězeňství. Neklademe si za cíl detailně zmapovat nebo uchopit tento fenomén, ale pokusit se pojmenovat a označit riziková místa, kde je vysoká pravděpodobnost, že ke korupčnímu jednání může docházet. Pojmenujeme nejčastější příčiny vedoucí ke korupčnímu chování a pokusíme se najít sociálně-pedagogická východiska, která by tento negativní sociální fenomén v prostředí českého vězeňství alespoň omezila a do značné míry mu i předcházela. Stejně jako zatím neexistuje účinný lék na rakovinu, neexistuje ani jednoznačně účinný lék na tuto nemoc. Můžeme se ale pokusit najít řešení, kterým její projevy a negativní dopady do značné míry omezíme, určitě ale nedojde k jejímu vymizení.

V první části práce se kromě pojmu samotného budeme věnovat také historickým východiskům, která nám potvrdí, že se skutečně jedná o fenomén, jehož přítomnost i negativní sociální dopad si uvědomovali celé generace předchozích myslitelů i vládců v historii lidstva. Seznámíme se s některými zásadními historickými díly, jako např. Chammurapiho zákoník, Zákony dvanácti desek, ale také se budeme věnovat sociálně pedagogické rovině díla Mistra Jana Husa, jež korupci v její tehdy nejpalcivější formě kritizoval a jehož lze bez nadsázky oprávněně považovat za průkopníka sociální pedagogiky. Jako krátký exkurz do řešení fenoménu korupce ve filosofické a etické rovině popíšeme, jakým způsobem vychovávali a vybírali pro státní správu úředníky ve staré Číně a seznámíme se s myšlenkami čínského mudrce Konfucia.

Ke zmapování výskytu korupce použijeme především kvantitativní výzkum, který se uskutečnil v úzké spolupráci s Vězeňskou službou České republiky (dále jen „VS ČR“), jehož cílem bylo zmapovat výskyt korupce ve specifickém prostředí českého vězeňství. Tento výzkum realizovaný prostřednictvím dotazníků se dotkne příslušníků a občanských zaměstnanců VS ČR přicházejících do přímého kontaktu s vězni i odsouzených osob. Bude zaměřen především na informace o vzájemných interakcích z pohledu korupčního jednání a úrovně preventivních opatření aplikovaných VS ČR v návaznosti na Protikorupční program VS ČR. Současně s průzkumem provedeme stručnou analýzu materiálů VS ČR zabývajících se problematikou korupce a korupčních jednání ve specifickém prostředí VS

ČR a jejich přínosem pro vzdělávání příslušníků, občanských zaměstnanců VS ČR i osob umístěných ve výkonu trestu odnětí svobody a pokusíme se rámcově popsat rozsah vzdělávání nejexponovanější kategorie osob z pohledu pravděpodobného výskytu korupčního jednání souvisejícího s plněním běžných služebních nebo pracovních povinností.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 FENOMÉN KORUPCE

V této kapitole, se budeme zabývat samotným pojmem korupce, a to alespoň do té míry, abychom jej mohli lépe pochopit. Protože se epistemologie jako věda nezajímá o obsahy našeho vědomí či poznávací schopnosti, ale především o analýzu pojmů, které souvisí s naším poznávacím procesem, použijeme pro tuto práci nejprve charakteristiku korupce jako patologického společenského chování, jak ji uvedl Cejp v knize Korupce: „*Korupci lze charakterizovat jako vztah mezi dvěma subjekty (jednotlivci, skupinami, institucemi), z nichž jeden (korumpující) nabízí (a většinou i poskytuje) druhému (korumpovanému) určitou formu odměny (jakéhokoli významnějšího materiálního i nemateriálního charakteru) za poskytnutí (či příslib) neoprávněné (nebo někdy i oprávněné) výhody a druhý (korumpující) očekává (či vyžaduje) od prvního (korumpovaného), že mu za poskytnutou výhodu bude nabídnuta a poskytnuta určitá forma odměny.*“³

Ze sociálního pohledu bychom pak pojem korupce mohli poněkud zjednodušeně pochopit jako sociální interakci zpravidla dvou subjektů, která se vymyká běžným společenským požadavkům, dobrým mravům či etickým pravidlům, jež je motivovaná především touhou po uspokojení potřeb, jejichž naplnění by způsobem společensky přijatelným bylo možné dosáhnout pouze obtížně, případně vůbec.

To je však pouhý výsek z celé řady dalších jednání, jež odborná literatura, ale i zákony většiny evropských států postihují v souladu se svým trestním právem. Pod pojem korupce je třeba zařadit i jednání zdánlivě s korupcí, resp. úplatkářstvím nesouvisející. Jedná se např. o zneužití pravomoci úřední osoby, obchodování s vlivem, nezákonné obohacování, ale také účastenství, defraudace nebo zpronevěra majetku ze strany veřejného činitele a další. Tato jednání jsou uvedena v Úmluvě Organizace spojených národů proti korupci, které se ještě v této práci budeme věnovat.

1.1 Fenomén korupce a jeho definice

Význam slova korupce (lat. „*corruptio*“ - zkáza, porušení a „*corruptus*“ - pokažený, svedený⁴) - není ani v odborné literatuře jednotně definován. V zásadě se jedná o získávání neoprávněných výhod pro korumpujícího prostřednictvím úplatku, který může mít různou podobu, přičemž ne vždy se musí jednat výhradně o peníze nebo plnění naturální, ale může

³ CEJP, M., et al. *Korupce*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1996. ISBN 80-86008-25-8. s. 3

⁴ KRÍŽEK, V., *Slovník latinsko-český*, upravil Říha, J. 3. vydání. Praha: I. L. Kober, 1889. ISBN nevedeno. s. 122.

jít také o celou řadu protislužeb, včetně sexuálních, které směřují k ovlivnění rozhodování nebo stanovených kritérií rozhodování ve prospěch uplácejícího subjektu. Korupce může být svým charakterem aktivní, hovoříme pak o poskytování úplatku, i pasivní, tedy přijetí úplatku, byť třeba nevyžádaného. Někdy je za korupci považováno jen ovlivňování pracovníků státní správy, resp. úředních osob, ale do korupčního jednání lze zahrnout i získávání neoprávněných výhod v soukromém sektoru.

V odborné literatuře můžeme definici pojmu korupce najít v rozličných formách. Pro naši potřebu zde uvedeme pouze některé z nich, což nám umožní lépe pojem uchopit a vypořádat se s popisem kritických míst, resp. prostředí, ve vězeňství, kde z různých příčin můžeme s velkou pravděpodobností předpokládat výskyt korupčního jednání, nebo spíše výskyt korupčních tlaků na subjekty, které se v tomto prostředí pohybují. V nejobecnější a nejjednodušší definici můžeme korupci popsat jako získání neoprávněné výhody za úplatu.

Chmelík ve své knize *Pozornost, úplatek a korupce*, korupci definuje takto: „*Korupce je neformální vztah dvou subjektů jednajících v rozporu s dobrými mravy spočívající v nabídce, příslibu, realizování výhody v něčí prospěch nebo akceptování takového požadavku za vyžádanou, nabídnutou nebo slíbenou odměnu.*“⁵

Několik definic korupce nalezneme také v publikaci *Korupce*, která vznikla ve spolupráci Univerzity Pardubice a Ministerstva vnitra České republiky: „*Korupcí je delikt, kdy osoba, která vystupuje jako činitel moci zákonodárné, výkonné a soudní, nebo fyzická či právnická osoba, na kterou byla některá výkonná práva delegována, v souvislosti se svým postavením obstará výhodu jiné fyzické či právnické osobě výhodu jinou.*“ Jedná se o užší vymezení s akcentem na veřejnou správu, což je jedna z nejhorších forem korupčního jednání, neboť zasahuje veřejné finance a postihuje v celé své šíři nás všechny. Další, poněkud obecněji pojatou definicí zahrnující i jednání dalších osob, tedy nejen úředníků státní správy, je tato: „*Korupcí rozumíme jednání, kdy jsou nabízeny či realizovány výhody při transferech a komunikacích dvou subjektů (korumpujícího a korumpovaného), které nevyplývají z běžných tržních, zákonných a etických pravidel. Poškozován je třetí subjekt, který může být jeden, či skupina, komunita subjektů.*“ Podobnou, již třetí definicí z této publikace je definice vymežující korupční jednání stručněji: „*Korupce je jednání, kdy fyzická či*

⁵ CHMELÍK, J., et al. *Pozornost, úplatek a korupce*. Praha: Linde Praha, 2003. ISBN 80-7201-434-X. s. 21.

*právnícká osoba v souvislosti se svým postavením obstará za výhodu jiné fyzické či právnícké osobě výhodu jinou a při tom porušuje tržní, zákonná či etická pravidla.*⁶

V publikaci *Korupce po česku*⁷, můžeme od Petrovského číst tuto definici: „*Korupci lze vyjádřit jako dobrým mravům odporující a princip nestrannosti porušující dvoustranný vztah, spočívající ve výměně nějakého neoprávněného prospěchu pro omezený okruh osob za poskytnutí protiplnění z určitých pohnutek*“.

Jedním z hlavních rysů korupce je její vysoká míra latence, tedy utajení, skrytost. Je to samozřejmě dáno tím, že účastníci takového jednání nemají zájem na tom, aby jejich dohoda vešla ve známost, protože si uvědomují, že se nejedná o chování, které by bylo žádoucí. Z toho je patrné, proč se korupci nedaří dostatečně odhalovat represivním složkám společnosti, tedy Policii ČR, případně Generální inspekci bezpečnostních sborů, a korupce je tak těžko postižitelná. Je to právě vzhledem k vysoké latenci tohoto fenoménu a zřejmě také nechuti „společnosti“ upozorňovat na podezřelá jednání, obchody a dohody. Zájmy obou stran korupčního jednání jsou ve shodě, neboť ten, kdo úplatek nabízí nebo dává, tedy úplatce, který chce získat neoprávněnou výhodu i ten, kdo si o úplatek říká nebo jej obdrží, tedy uplácený, jednoznačně nemá zájem na svém trestním postihu.

Musíme také podotknout, že s korupcí se nesetkáváme pouze ve státní správě, ale korupce zasahuje do všech oblastí života společnosti. Kromě korupce na „úřadech“ a korupčního jednání policistů, určitě každý z nás slyšel mnohá vyprávění o případech korupce ve zdravotnictví, v podnikatelském prostředí, sociální oblasti, ve sportu i dalších oblastech života společnosti.

Problémy s korupcí se zabývají i zákonodárci vyspělých států západní Evropy a Evropské unie, USA, ale i Organizace spojených národů, neboť pokud by je tento fenomén netížil, nebylo by třeba pořádat mezinárodní konference, a přijímat protikorupční opatření na úrovni států, jejichž tématem je právě boj proti korupci. Z toho je zřejmé, že se nejedná o jev, který by provázel naši společnost pouze v období před listopadem 1989, a nejde tedy o pozůstatek socialistického zřízení. Dokládá to právě zájem vyspělých států o mezinárodní

⁶ In ROUDNÝ, R., et al. *Korupce. Boj proti korupci ve veřejné správě*. Praha: Univerzita Pardubice, 2001. ISBN 80-7194-214-2. s. 8-9.

⁷ PETROVSKÝ, K. *Korupce po česku*. Praha: Eurolex Bohemia, 2007. ISBN 80-86861-94-5. s. 20.

spolupráci při potírání korupce. Této problematice se budeme podrobněji věnovat ve čtvrté kapitole, kde se pokusíme přiblížit právní východiska.

1.2 Druhy a formy korupčního jednání

Korupce tedy není jen úplatkářství a netýká se pouze veřejných činitelů, resp. úředních osob nebo jiných držitelů veřejné moci či veřejného postavení. Korupce ve veřejné správě je svým významem, v negativním slova smyslu, nejzavrženější a nejnebezpečnější, protože je schopná narušovat ekonomické, demokratické i sociální principy a stabilitu státu i celé společnosti. Rovněž však můžeme konstatovat, že její existenci se stát může bránit nejúčinněji, tím že bude klást důraz na přijímání efektivních opatření, kvalitních zákonů, důslednou a účinnou kontrolu a v maximální možné míře na otevřenost a transparentnost všech rozhodovacích procesů státu a jeho úředníků, stejně jako jejich pečlivý výběr.

Korupci páchanou jedinci nesoucími zodpovědnost za chod čistě soukromého sektoru můžeme zmínit především v těch případech, jestliže jejich jednání povede k zvýhodnění jiných osob, ať už fyzických nebo spíše právnických, v nichž jsou členy statutárních orgánů a získáním výhody pro takovou osobu v podstatě zvýhodňují i sami sebe, nebo pokud výsledky jejich práce úzce souvisejí s úkoly veřejnými, resp. z veřejných financí placených nebo mají široký společenský dopad.

Důležitým rozlišovacím kriteriem mezi různými formami korupce je, zda v korupčním vztahu aktivněji vystupuje osoba korumpující, která poskytuje nebo také někdy vnucuje odměnu, aby dosáhla neoprávněné či oprávněné výhody, nebo jestli je aktivita na straně korumpovaného. Ve druhém případě je důraz kladen na nositele výhody, který nabízí, že tuto výhodu za určitou odměnu poskytne nebo za její poskytnutí odměnu požaduje a v některých případech dokonce vynucuje. Korumpující může poskytovat odměnu buď s očekáváním okamžitého, přesně vymezeného plnění, nebo ji poskytuje perspektivně s tím, že s určitým časovým odstupem získá nějakou výhodu nebo výhody, které jsou v okamžiku platby přesně vymezené nebo pouze rámcově definované. Také korumpovaný může nabízet okamžité poskytnutí výhody nebo může přijmout odměnu za výhodu, která bude někdy v budoucnosti poskytnuta, ač nemusí být ještě v okamžiku „platby“ přesně definována.

Korupci tedy můžeme v souladu s prací Cejpa, rozdělit na tzv. „velkou“ a „malou“, i když lze říci, že takovéto rozdělení je zjednodušené, neboť z hlediska společenské nebezpečnosti nelze konstatovat, že tzv. „malá“ korupce je pro společnost méně nebezpečná, protože její přehlížení může vést k vytvoření podmínek pro tzv. „velkou“ korupci. Do první skupiny, tedy do „velké“ korupce lze zařadit např. korupci týkající se zbrojních zakázek, veřejných staveb, dodávek průmyslových a dalších komplexních celků, a to nejen pro náš trh, ale i v souvislosti se zahraničními zakázkami a v souvislosti s naším vstupem do Evropské unie i nejrůznějšími dotačními tituly poskytovanými orgány Evropské unie a v neposlední řadě sem můžeme zařadit i korupci politickou. „Malá“ korupce se týká spíše běžného života společnosti a můžeme se s ní setkávat téměř na každém kroku, jsou to např. drobné úplatky ve službách, ve zdravotnictví a v souvislosti s rozhodováním orgánů státní správy a samosprávy - administrativní korupce, ve sdělovacích prostředcích apod.

Toto rozlišení, které nelze jednoznačně odmítnout, neboť vychází z přesvědčení široké veřejnosti, je třeba při přípravě protikorupčních opatření vzít v potaz, je totiž velmi pravděpodobné, že ignorování této „malé“ korupce může vést k jejímu podcenění a tím i k rozšíření do povědomí lidí jako o nezávadné normě chování. Následky takového podcenění mohou být ve svém důsledku pro společnost fatální.

Pokud hovoříme o korupčním jednání v jeho další formě, a to o jednání formou preferencí na základě příbuzenských vztahů, namísto zásluh, hovoříme o nepotismu (lat. nepos - vnuk, potomek⁸) tedy protěžování, prosazování příbuzných, chráněnců apod., někoho z moci svého úřadu⁹.

Na základě prosazování (neoprávněného) přátelských vztahů pak hovoříme o klientelismu (lat. cliens - příslušník, svěřenec, chráněnc; Zde se také můžeme dočíst podrobnější informace o významu slova „cliens“: „V Římě ti, kdož se některému mocnému občanu římskému jako svému ochránci (patronu) přikázali; užíváno i v poměrech neřímských v Galii a v Germanii a) o těch, kteří svým věřitelům právi býti nemohouce ve služebnost jich upadli; tito provázeli mocného šlechtice, jemuž se na ochranu oddali, do boje a umírali s ním; jejich patronus pak zastával je před soudem a ve válce i výživy jim poskytoval; b) i o celých obcích, jež se utekly pod ochranu mocnějších národů, zavázavše se ku společnému

⁸ ŘÍHA, J. *Křížkův slovník latinsko-český*. 3. vydání. Praha: I. L. Kober, 1889. ISBN neuvedeno. s. 421.

⁹ KRAUS, J., et al. *Nový akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1415-3. s. 552.

účastenství ve všech válkách“¹⁰). Klientelismus je podle modernějšího pojetí v akademickém slovníku cizích slov vykládán jako zneužívání, zneužití politické nebo úřednické moci (pozice ve státním aparátu) k poskytování služeb a výhod za protislužby¹¹.

Korupce má mnoho podob, forem a modifikací, ale pro naši potřebu jsou uvedené pojmy dostačující. Podrobnějším výčtem forem korupčního jednání by spíše příslušelo se zabývat např. práci z oblasti práva, případně kriminologie a my se dalším rozborům forem korupčního jednání budeme dále věnovat, jen v rovině sociálně pedagogické, případně sociálně psychologické v okamžiku, kdy se budeme pokoušet hodnotit možné příčiny a identifikátory korupčního jednání a kritická místa s pravděpodobným výskytem takovýchto jednání ve vězeňském prostředí.

1.3 Sociální aspekty korupce

Korupce jako negativní společenský fenomén je v poslední době společností vnímána velmi citlivě. Je to zřejmě i tím, že boj proti korupci používají snad všechny politické strany jako jedno z hesel, jimiž se snaží přilákat potenciální voliče. Velká role v tomto případě patří sdělovacím prostředkům, především televizi. Informační kampaně k problematice boje proti korupci se však většinou omezují na hesla a fráze, ale nejdou do hloubky tohoto jevu. Skončením voleb většinou dojde k útlumu aktivity sdělovacích prostředků a až na drobné výjimky pak o boji proti korupci slyšíme pouze v teoretické rovině, aniž by byly zmiňovány konkrétní zákony nebo další systémová opatření přijatá zákonodárci k eliminování tohoto fenoménu, stejně jako se tytéž sdělovací prostředky jen velmi okrajově ve své činnosti zajímají o to, zda skutečně došlo k naplnění slibů politických stran z předvolebního období.

Jak jsme již zmínili, nesmíme v této souvislosti zapomenout, že média, jako nositelé informací mohou též pod vlivem nejrůznějších motivů zneužít svého vlivu k osobnímu obohacení se, ale také k porušení principů nestrannosti a upřednostnit v informování jednu ze stran (rozumějme i politickou), jíž se sdělované informace týkají. Ostatně můžeme uvést konkrétní informaci uveřejněnou ve veřejných sdělovacích prostředcích, jež se týkala

¹⁰ ŘÍHA, J. *Křížkův slovník latinsko-český*. 3. vydání. Praha: I. L. Kober, 1889. ISBN neuvedeno. s. 79.

¹¹ KRAUS, J., et al. *Nový akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1415-3. s. 409

České televize, jako našeho veřejnoprávního média a podezření (nepotvrzeného) na ovlivňování činnosti některých redaktorů ve prospěch jedné části politického spektra.

Korupce je škodlivá pro celou společnost, narušuje řádný chod institucí, ohrožuje smysl práva, může narušovat zásady rovného a nestranného výkonu spravedlnosti, podkopává důvěru občanů v právní stát a fungování hospodářské soutěže, přerozděluje bohatství a moc bohatým a privilegovaným, tím ohrožuje i ekonomiku samotnou a může ohrozit stabilitu státu. Vytváří paralelní mocenské a ekonomické struktury, které jsou mimo rámec demokracie - tedy volby zástupců do demokratických struktur, tak ohrožuje elementární principy demokratického státu. Důsledkem toho pak jsou tendence k rozmachu nelegální šedé ekonomiky, přesouvání sídel společností do tzv. daňových rájů, což má za následek omezení možnosti státu vybírat daně, čímž se snižuje příjmová stránka státního rozpočtu a prostředky, jež by bylo možné vynaložit na efektivní fungování státu. Ruku v ruce pak přichází nedůvěra zahraničních investorů a snížení investiční činnosti.

Korupce je také jedním z neúčinnějších nástrojů organizovaného zločinu k jeho pronikání do veřejného rozhodování a cestou ke státním prostředkům, jež jsou nejrůznějšími způsoby odčerpávány do šedé zóny ekonomiky.

Korupce je realizována nikoli pro vlastní efekt, jímž by bylo možné získat např. informaci nebo beztrestnost, ale pro ni samu, tedy s cílem příslušného úředníka do „něčeho“ zaplést, zajistit existenci něčeho, co lze proti němu využít. Lze uvést některé základní formy a zároveň cíle korupčního jednání, které organizovaný zločin zpravidla používá - získání úředníka na základě ekonomických nebo jiných výhod; - úředníka na základě ekonomických nebo jiných výhod následně kompromitovat; - prosazování vlastních osob do veřejnoprávních struktur s cílem usnadnit možnost nelegálních transakcí či přístupu k informacím apod. Korupce tak velmi často souvisí s vydíráním a vzhledem k tomu, že organizovaný zločin disponuje značnými finančními prostředky, nabývá korupce jím prováděná nekontrolovatelných rozměrů s nepředvídatelnými následky pro samu existenci civilizované společnosti¹².

Korupce v sociálních službách, jako sociální a etnický aspekt, pak může znamenat deformaci snah o rovný, spravedlivý přístup k sociální pomoci a efektivnímu rozdělování

¹² CEJP, M., et al. *Korupce*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1996. ISBN 80-86008-25-8. s. 10

sociálních dávek. S minoritami může být manipulováno a mohou se snadněji stát oběťmi korupce, když dojdou k přesvědčení, že korupce je v tomto případě nezbytná k tomu, jak si obstarat něco, na co mají ve skutečnosti nárok. Můžeme ji pak v těchto souvislostech vnímat jako zásadní sociální problém podporující sociální nerovnost ve společnosti a vedoucí ke vzniku sociálního napětí.

Pokud hovoříme o korupci a jejích sociálních aspektech jako o uspokojování potřeb plynoucí z nedostatku, musíme v krátkosti připomenout i myšlenku římského rétora, politika a myslitele Marcuse Tullia Cicera: *„Lidé touží po bohatství, jednak aby ukojili nezbytné životní potřeby, jednak aby užili rozkoší. Ti však, jejichž duch směřuje výš, usilují o jmění proto, aby měli možnost získat si přízeň lidu veřejnou dobročinností. ... Z toho všeho plyne, že touha po penězích nemá konce.“*¹³

1.4 Dílčí závěr

Korupční jednání, nakolik ho vnímáme jako sociálně patologické, jako nemoc společnosti a negativní společenský fenomén, je součástí lidské přirozenosti, nejedná se o jev, který by byl člověku implementován uměle na základě nějakých specifických procesů ve společnosti, nebo snad geneticky, nebo „vyšší mocí“. Je v každém z nás a jenom pevné etické a morální uvědomění, mravní síla každého jedince stejně jako sociální učení, edukace a vlivy sociálního prostředí určují, zda v jedinci podlehne nebo zvítězí touha po ukojení jeho potřeb jinak než „pochtivou cestou“.

¹³ CICERO, M., T. *O Povinnostech*. Překlad Ludvíkovský, J. Praha: Svoboda, 1970. ISBN 80-25-086-70. s. 34.

2 EPISTEMOLOGICKÁ VÝCHODISKA

K potřebnému proniknutí do problematiky korupce a korupčního jednání je nezbytné poznat teorii korupčního jednání ve všech jeho formách, aspektech i souvislostech. V rámci epistemologických východisek tohoto sociálně patologického jevu se pokusíme uvést základní díla, postoje a pojmy formující přístup k poznání, vědění a uchopení této problematiky s vědomím toho, že se jedná o pouhý pokus, neboť ani celé předcházející generace nebyly v této snaze úspěšné.

Korupce je fenomén, který je starý jako lidstvo samo. Již ve Starém zákonu v Bibli se v 5. knize Mojžíšově - Deuteronomiu, můžeme v kapitole 16., verši 19. dočíst: „*Neuchýlíš soudu, a nebudeš šetřiti osoby, aniž přijmeš daru; nebo dar oslepuje oči moudrých, a převrací slova spravedlivých.*“¹⁴ V jednom z modernějších překladů Bible je pak tento verš upraven takto: „*Nepřekrucuj právo. Buď nestranný a neúplatný, neboť úplatek zaslepuje i oči moudrých a podvrací i rozhodnutí spravedlivých.*“¹⁵

Zmínku o korupci nebo v tomto případě o úplatcích můžeme nalézt i v židovské historii, kde první a současně nejstarší hebrejsky psaný lékařský rukopis známý jako Assafova kniha, starověkého židovského učence a lékaře, Assafa Ha-Rofeh¹⁶ neboli Assafa ben Brachiahu, pocházející zřejmě z 6. nebo 7. století n. l., obsahuje v lékařské přísaze mj. slova: „... *nebudete brát úplatky, abyste někoho poškodili nebo zabili, nezatvrdíte svá srdce vůči chudým a potřebným, nebudete nazývat dobro zlem a zlo dobrem...*“¹⁷

Již ve starověku byla korupce vnímána jako jedna z nejhorších a zároveň nejrozšířenějších forem chování, které poškozují správu věcí veřejných, pokud se ho dopouštějí státní úředníci a veřejní zaměstnanci. Přestože s korupcí bojovala již společnost staré Babylonské říše (Chammurapiho zákoník) či starého Říma (leges de ambitus), nedá se konstatovat, že by někdy tento boj byl definitivně úspěšný, přestože za tato jednání byly zpravidla ukládány velmi přísné tresty.

¹⁴ Bible Kralická (1613) [online]. Bible [cit. 2014-03-06]. Dostupné z: <http://bible.cz/_bible/menu.phtml>.

¹⁵ FLEK, A. et al. Bible, překlad 21. století. Praha: Biblion, 2009. ISBN 978-80-87282-00-7. s. 219.

¹⁶ COMAY, J. Who's who in Jewish history. 3th edition. London: Routledge, 2002. ISBN 0-415-26030-2. s. 30.

¹⁷ Praktický lékař. MUNZAROVÁ, M. Přísahe Asafova, 1999. Ročník 79., č. 8. ISSN 0032-6739. s. 481-482.

Snaha o korupční formy jednání v zájmu snazšího dosahování cílů bez nutnosti dodržování pravidel je přirozenou součástí lidské povahy. Stejně tak je přirozeným aspektem lidského chování, není-li podrobena vynutitelné povinnosti dodržovat ustanovení normativních systémů, snaha o maximalizaci zisku, a to i prostřednictvím svého postavení nebo funkce. Skutečnost, že korupce zřejmě lidstvo provází od jeho vzniku až po současnost však nesmí v žádném případě vést k unáhlenému závěru, že se jedná o jev zcela přirozený, či snad o nějaký typ nevléčitelné choroby, která své symptomy mění podle charakteru dané doby.¹⁸ Korupce je sice „nemocí“ společnosti, ale není možné na boj proti ní rezignovat ani přijmout vůči ní jakousi apatii.

2.1 Historická východiska

V této kapitole se pokusíme přiblížit některá historická východiska boje proti korupčnímu jednání tak, jak tento boj vedli naši dávní předkové. Přiblížíme si, jak s korupcí bojovali starověké společnosti Babylonské říše, ve starém Římě a v našich zemích v době husitské.

Chammurapiho zákoník

Jeden z nejranějších příkladů boje proti korupci můžeme vysledovat u Chammurapiho, jednoho z nejznámějších panovníků babylonské říše. Narodil se někdy okolo počátku 18. stol. př. n. l. Ve své době tento panovník začal budovat úřady, které spravovaly státní finance, vybíraly daně, vedly evidenci pozemků a jejich uživatelů, kteří měli právo užívání udělené panovníkem, a dbaly na dodržování práva v říši.

Zřejmě z období okolo roku 1787 př. n. l. pochází i jeho nejslavnější počín - známý jako Chammurapiho zákoník psaný klínovým písmem. Podle doc. Josefa Klímy¹⁹, se však v případě Chammurapiho zákoníku nejednalo o zcela originální dílo, protože nevycházelo pouze z nepsaného práva obyčejového, ale čerpalo zřejmě z předchozích děl sumerských a akkadských²⁰, tedy vzniknuvších mimo území Mezopotámie²¹. Protože však tato díla

¹⁸ LANG, K. *Korruption*. Die Studienmaterial MEPA. Wiesbaden: BKA, 1993. s. 160.

¹⁹ Doc. JUDr. Josef Klíma, dr. h. c. (1909 - 1989), český asyriolog, historik klínopisného práva starého Předního východu, překladatel ze sumerštiny a akkadštiny. *Josef Klíma* [online]. Wikipedia [cit. 2014-03-02]. Dostupné z: <[http://cs.wikipedia.org/wiki/Josef_Klíma_\(orientalista\)](http://cs.wikipedia.org/wiki/Josef_Klíma_(orientalista))>.

²⁰ KLÍMA, J. *Zákoník Chammurapiho*. 1. vydání Praha: Československá akademie věd, 1954. s. 29. ISBN neuvedeno.

²¹ území, které se nacházelo mezi řekami Eufrat a Tigris.

nevešla ve známost tak, jako Chammurapiho zákoník, nebudeme se jimi v této práci zabývat.

Stejně tak není cílem této práce hlouběji rozebírat tento výjimečný historický kodex, přestože se bez pochyby jednalo na svou dobu o dílo průlomové a značně pokrokové, byť v kontextu ryze otrokářské společnosti. Podstatnější pro naši potřebu je fakt, že jím bylo zcela správně pojmenováno a postihováno chování, jež bylo i ve své době považováno za zvlášť nebezpečné a zavrženíhodné a jako takové bylo i trestáno, tedy i korupce.

Chammurapiho zákoník byla dioritová stéla²², do které bylo klínovým písmem vytesáno 282 článků, jejichž jednotlivá ustanovení se nesla v duchu hesla oko za oko - zub za zub. Články zákoníku jsou velmi přísné a 50 z nich končí smrtí provinilce. Zásadní změnou oproti zvyklostem tehdejšího světa bylo to, že Chammurapi neuložil zákony do rukou kněžím, ale jakýmsi státním soudům, které však stejně jako ostatní občané Babylonské říše při svém rozhodování podléhali zákoníku.

Podstatné pro naši současnou práci jsou již v úvodních člancích Chammurapiho zákoníku zmíněné záležitosti, týkající se soudního řízení, a řešící nejen stíhání křivé výpovědi svědka, ale také stíhání křivé výpovědi žalobce.

§ 3 /V 56-66/

Jestliže avelum²³ předstoupil před soud se svědectvím o zločinu, neprokáže však výpověď, jež učinil, bude tento avelum, jde-li o hrdelní při, potrestán smrtí.

§ 4 /V 67 - VI 5/

Jestliže předstoupil se svědectvím /t. j. křivým/ o obilí nebo o penězích, zaplatí částku, o níž jde v tomto sporu.

Jistě můžeme namítnout, že tato problematika nesouvisí s korupčním jednáním a motivace těchto činů bude daleko jednodušší, jako např. touha po penězích, majetku a moci, ale je

²² Diorit - černý kámen, v tomto případě plochá vztýčená kamenná deska vysoká 225 cm, psaná klínovým písmem, nalezená při vykopávkách na počátku 20. stol. na jihozápadě teritoria dnešního státu Irán, v okolí jednoho z nejstarších měst - Súsy, kam byla odvečena ve 12. stol. př. n. l. Elamským vládcem Sutrukem-Nachchuntem II., který Babylonii v té době porazil. Jeho originál je v současnosti umístěn v muzeu Louvre v Paříži. In KLÍMA, J. *Zákoník Chammurapiho*. 1. vydání Praha: Československá akademie věd, 1954. ISBN neuvedeno. s. 18.

²³ Avelum byl příslušník vládnoucí třídy, plnoprávný obyvatel tehdejší starobabylonské říše. In KLÍMA, J. *Zákoník Chammurapiho*. 1. vydání Praha: Československá akademie věd, 1954. ISBN neuvedeno. s. 6.

důležité si uvědomit, že všem těmto prvkům motivace lidského jednání a chování jsou kladeny překážky v podobě tehdejších úřadů. Lze tak jednoduše dovodit, že při dostatečné motivaci je korupční jednání cestou k dosažení cíle a současně prostředkem k odstranění překážky, která požadovanému cíli stojí v cestě. Jednou z dalších odpovědností, kterou se Chammurapi zabýval, byla odpovědnost soudců za jejich činy v rámci panovníkem jim udělených pravomocí.

§ 5 /VI 6 - 30/

Jestliže soudce vyhlásil rozsudek nebo vydal usnesení a dal vyhotoviti /o tom/ tabulku s otiskem pečeti, později však svůj rozsudek změní, tu dokáže se tomu soudci, že změnil svůj vlastní rozsudek, on pak zaplatí dvanácteronásobek pohledávky, jež je předmětem sporu; bude také zbaven svého soudcovského místa ve sboru soudním, nevrátí se k němu zpět a nebude zasedati se soudci na soudě.

Chammurapi v zákoníku pamatoval i na vojáky, jež ochraňoval před veliteli, kteří zneužili svého nadřazeného postavení nad rámec nutné disciplíny nebo vojáky okrádali o jejich věci nebo defraudovali jejich žold - všechny tyto činy byly trestány smrtí provinilce.

Můžeme pro zajímavost citovat i doslov Chammurapiho zákoníku, uvedený v díle prof. Klímy, který dokumentuje Chammurapiho smysl pro spravedlnost.

Doslov /XXIVr - VVVIIIr 90/

odst. 4.

Aby silný neškodil slabému, abych zjednal právo sirotkům i vdovám, napsal jsem v Babyloně²⁴, v městě jehož téměř vysoko Anum a Ellil vztýčili, v Esagilem²⁵ jejíž základy tkví pevně v zemi i na nebi, svá vzácná slova na kamenný svůj pomník a položil před svým obrazem jakožto krále spravedlnosti, abych stanovil právo země, vyhlásil rozhodnutí zemské a sjednal nápravu, komu bylo křivděno.

odst. 6.

²⁴ hlavní město Chammurapiho říše.

²⁵ Anum - nejvyšší bůh a otec bohů, ztělesnění božství a nebe, uctíváný v chrám Eanna v Uruku společně s bohyní Ištarou; Ellil - bůh země, původně jako Anum, pán člověčenstva; Esagila - dům zemětřesení, chrám Mardukův v Babyloně. In KLÍMA, J. *Zákoník Chammurapiho*. 1. vydání. Praha: Československá akademie věd, 1954. ISBN neuvedeno. s. 33.

Ten, jemuž bylo ukřivděno, ten, jenž se dostane do právní rozepře, nechť předstoupí před můj obraz jako krále spravedlnosti a přečte si nápis pomníku, vyslechne má vzácná slova; nechť můj pomník dá mu vysvětlení jeho právní rozepře, nechť si vyhledá jeho rozhodnutí, nechť si oddechne ve svém nitru a vroucně řekne: „Chammurapi, vládce, jenž je jako vlastní otec k lidem, podřídil se vskutku slovům Marduka²⁶, svého pána, všude dosáhl vítězství Marduka, potěšil srdce svého pána Marduka a za trvalý úděl určil lidu blaho a zemi dal pořádek.“²⁷

Korupce ve starém Římě

Stejně tak zmínku o korupčním jednání můžeme najít v nejstarší římské kodifikaci práva - Zákonu dvanácti desek - Lex duodecim tabularum, pocházející z poloviny 5. stol. př. n. l., z období republiky, jež však nepopisoval všechna pravidla, ale pouze ta nejasná nebo sporná. Všech dvanáct desek bylo vystaveno na fóru, aby každý občan mohl do textu nahlížet a všilo se, že každý inteligentní Říman znal jejich text nazpaměť. Říká se také, že Cicero se jej učil nazpaměť jako básničku. Tento zákon řeší na VIII. a IX. desce problematiku křivého svědectví a korupčního jednání soudců a rozhodců, deska VIII., bod 22. říká: „*Kdo se nechá vzít za svědka anebo byl vážným a nevydal o tom svědectví, budiž bezectný a svědecky nezpůsobilý.*“. V desce IX. bod 3. se dočteme: „*Kde tedy může soudit, že to, co bylo napsáno v těchto zákonech, bylo přemrštěně tvrdé? Domníváš se, že je tvrdý zákon, který stíhá smrtí soudce nebo rozhodce ustanoveného podle práva, jestliže byl usvědčen, že přijal kvůli rozsudku peníze?*“²⁸.

Opět můžeme konstatovat, že v tomto překladu nenajdeme slovo korupce, ač ho latina zná, ale jak jsme uvedli již v předchozí kapitole, korupční jednání má rozmanité formy a ne vždy je také jako korupce označováno (viz právě Zákon dvanácti desek).

²⁶ Marduk - syn boha Ea, manžel bohyně Sarpanitum; v Babyloně převzal místo, které dosud měli Anum a Ellil. Byl bohem ranního slunce a světla; uctíván byl jako bůh celé země v Babyloně ve chrámu Esagilla. In KLÍMA, J. *Zákoník Chammurapiho*. 1. vydání Praha: Československá akademie věd, 1954. ISBN neuvedeno. s. 34.

²⁷ In KLÍMA, J. *Zákoník Chammurapiho*. 1. vydání. Praha: Československá akademie věd, 1954. ISBN neuvedeno. s. 30.

²⁸ srov. KINCL, J., et al. *Římské právo*. 2. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 1997. ISBN 80-7179-031-1. s. 15.

Ve starém Římě se v období republiky říkalo „*Romae omnia venaila esse*“²⁹, tedy „V Římě se vše dá koupit“. S tím úzce souvisí pojem „*ambitus*“, jehož základem je latinské sloveso *ambio*, což znamená hledání podpory a přízně, především v souvislosti s volbami.

Druhým termínem, od kterého je pojem odvozen, je latinské podstatné jméno *ambitio* ve významu *ambice*. Ve starověkých materiálech se tohoto termínu používalo v neutrálních nebo negativních konotacích, a to zejména v situacích, kdy jedinec hledal způsob získání vlivu nebo pozice v některém z tehdejších úřadů, případně usiloval o kariérní postup, který ne vždy byl v souladu s obecným blahem a schopnostmi dotyčného úředníka. Termín *ambitus* je tedy nejčastěji chápán jako volební korupce. V okamžiku, kdy volební korupce ve starém Římě již zcela zřejmě překročila únosnou mez a stala se všeobecně známým a negativně vnímaným jevem, začaly se objevovat první snahy o eliminaci tohoto chování.

Zmíníme jen některé ze snah tehdejších myslitelů o nápravu korupčního jednání, jejichž význam měl praktický dopad na průběh voleb již ve starém Římě. Prvním z nich je *Lex Calpurnia de ambitu* pocházející z roku 67 př. n. l., který zakazoval pořádání veřejných hostin a najímání agentů, kteří by spolupůsobili při předvolebním boji ve prospěch dotyčného kandidáta. Druhým příkladem může být *Lex Tullia de ambitu* z roku 63 př. n. l., který zakazoval pořádání veřejných her a divadelních představení po dobu dvou let od kandidátova, resp. již úředníkového nastoupení do výkonu funkce (výjimkou bylo splnění poslední vůle dané závětí).

Z těchto příkladů je patrná i tehdejší metoda páchání korupčního jednání, kdy však musíme zmínit, že z dochovaných materiálů není možné jednoznačně potvrdit, že by tehdejší korupční jednání spočívalo v přímém finančním prospěchu. Dotyční se snažili oslovit a získat na svou stranu voliče jinými způsoby - pořádali velkolepé hostiny, tehdy oblíbená veřejná představení a hry. Druhým nejčastěji používaným ovlivňováním voleb bylo najímání agentů. Najatí agenti kandidátů byli vysíláni již dlouho před konáním voleb do všech koutů země a snažili se na svou stranu získat venkovské obyvatelstvo.

²⁹ *Romae omnia venalia sunt* [online]. Autorem tohoto rčení je Gaius Sallustius Crispus (86-34 př. n. l.), který patřil k výrazným kritikům Říma a jeho tehdejšího úpadku. Latin discussion [cit. 2014-03-10]. Dostupné z: <<http://latindiscussion.com/forum/latin/romae-omnia-venalia-sunt.9860/>>

Je evidentní, že projevy ambitus měly velký dopad na samotnou politiku i volební praktiky starého Říma a staly se značně destabilizující silou tehdejší politiky. Senátoři se aktivně snažili nejrůznějšími návrhy a zákony zkrotit nezákonné volební praktiky i přesto, že zákony samotné byly velice přísné a za některé prohřešky hrozil i trest smrti. Popsané zvyklosti při volebním boji se ani tak nedařilo odstranit. Můžeme se oprávněně domnívat, že hlavním důvodem neúspěšných pokusů senátorů o nápravu bylo především to, že tehdejší justice nebyla nezávislá. Každoročně vybírání členové soudu byli často v úzkém kontaktu s příslušníky nejvyšších společenských vrstev (ne senátorů), někteří dokonce v minulosti spáchali přestupky, které nyní soudili, a nikdy z nich nebyli obviněni.³⁰

Korupce a její sociální aspekty v době a díle Mistra Jana Husa

Ač nám to může připadat poněkud neobvyklé, výrazným kritikem fenoménu korupce byl již středověký náboženský myslitel, vysokoškolský pedagog, reformátor a kazatel Mistr Jan Hus³¹. Tehdejší středověká společnost byla výrazně katolická a Husovo krédo „Hledej pravdy, slyš pravdu, uč se pravdě, braň pravdy až do smrti.“, je v kontextu historického vývoje aktuální i v současnosti.

Knížky o svatokupectví napsal Mistr Jan Hus v době, kdy byl nucen zanechat kázání v Betlémské kapli, a aby mohl své myšlenky šířit dál mezi lidi, začal je více přenášet na papír. Církev byla v té době největším vlastníkem půdy a odtud především spolu s bohatstvím zřejmě pramenila její téměř neotřesitelná pozice a také rozmařilost církevních hodnostářů, která je cílem Husovy kritiky. V té době docházelo k vyostřování sociálních rozdílů, kdy na straně jedné rostla moc církve a spolu s ní i její bohatství a na straně druhé bída a nuzota obyčejného lidu.

Zvláště ostře vystupoval Hus proti prodávání odpustků agenty papeže Jana XXIII. Papež Jan XXIII. vyhlásil v září r. 1411 křížovou válku proti neapolskému králi Ladislavovi a všem, kdo by se jí zúčastnili nebo na ni přispěli, byly slíbeny plnomocné odpustky -

³⁰ *McMaster University* [online]. Open Acces Dissertations and Theses. Paper 5883 [cit. 2014-03-03]. MONTGOMERY, D. *Ambitus: Electoral Corruption and Aristocratic Competition in the Age of Cicero*. McMaster University, 2005. Dostupné z: <<http://digitalcommons.mcmaster.ca/cgi/viewcontent.cgi?article=6912&context=open dissertations>>.

³¹ *Husinec* [online]. Mistr Jan Hus, narozen asi 1364, v Husinci, v Jižních Čechách, nynější okres Prachatice, jako kacíř byl odsouzen k upálení a 6. července 1415 v Kostnici upálen [cit. 2014-03-05]. Dostupné z: <<http://www.husinec.cz/mistr-jan-hus/>>.

latinsky *indulgentiae* (překlad z lat.: shovívavost, povolnost, laskavost³²), což byla vlastně odpuštění časných trestů za hříchy, které mohl náležitě připravený věřící obdržet prostřednictvím církve za úplatu - v tomto případě za finanční příspěvek na křížovou výpravu.

V tomto období došlo na konci jara roku 1412, kdy se odpustky začaly prodávat i v českých zemích, k lidovým bouřím, jež by bylo možné nazvat sociálními nepokoji. Při těchto nepokojích byli kvůli odporu proti prodeji odpustků na příkaz krále zatčeni a následně popraveni tři pražští tovaryši Martin, Stašek a Jan. Český král Václav IV. prodej odpustků církvi schválil a postavil se proti vlastnímu lidu, Husovi a jeho přívržencům. Protože byl Hus za hlásání svých myšlenek proti svatokupectví, tedy proti odpustkům, stížen klatbou, kterou na něj uvalil kardinál a soudce papežského soudu v Husově procesu, Petr degli Stephaneschi, jenž v procesu nahradil kardinála Brankase, na příkaz krále opustil Prahu a odebral se na venkov, kde pobýval na tvrzi Kozí u Tábora pana Jana z Ústí³³. Tam se věnoval psaní textů a kázání pro lid. V této době také napsal traktát *Knížky o svatokupectví*.

Pro objektivnější pochopení tehdejší doby a popsaného jednání je však třeba poukázat i na pohled z druhé strany, tedy církevní, byť prezentovaný generací současnou. Podle Radomíra Malého, léta 1411-1412 představují eskalaci násilí Husova tábora. Hus ve svých kázáních i univerzitních přednáškách líčí tu část duchovenstva, jež stála na straně arcibiskupově, jako mravně zkaženou bez výjimky. To vedlo k tomu, že luza přepadá duchovní osoby a řeholníky, bývalý Husův přítel a nyní odpůrce Štěpán z Pálče píše, že „*mnoho svatých kněží bylo pronásledováno... někteří z nich usmrceni, jiní oloupeni, jiní vyhnáni z vlastních kostelů...*“ V Klatovech a Žatci byli někteří duchovní upáleni nebo utopeni. Nevíme nic o jejich počtu, ani neznáme jejich jména s výjimkou klatovského dominikána Jana řečeného Malík. Tato zvěrstva byla přímým důsledkem Husova nenávisného štvání, on sám se nikdy nezastal uvedených obětí z řad duchovních osob³⁴.

Prof. Hrabák, který Husovi *Knížky o svatokupectví* opatřil úvodním slovem, píše: „*Svatokupectví definuje Hus sám jako „svaté věci prodávání a kupování“.* Protože je

³² ŘÍHA, J. *Křížkův slovník latinsko-český*. Praha: I. L. Kober, 1889. ISBN nevedeno. s. 290.

³³ KROFTA, K. *Mistr Jan Hus - Jeho život a význam*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1920. ISBN nevedeno. s. 44.

³⁴ *Institut svatého Josefa* [online]. MALÝ, R. *Jan Hus objektivně a bez příkras*. St. Joseph [cit. 2014-03-05]. Dostupné z: <<http://www.stjoseph.cz/jan-hus-objektivne-a-bez-prikras/>>.

svatokupectví „rozlito po celém těle církve“, rozšířil svůj spis na kritiku celé církve a jeho těžištěm učinil boj proti její hospodářské moci. Hus ostře napadá prodávání církevních hodností, sháňku po prebendách, bezohledné vymáhání poplatků za církevní úkony, nestydaté prodávání odpustků a kupčení se zbožností lidu stejně jako rozmařilost duchovních, jejich touhu po majetku, požívačnost a pýchu. Husova kritika však přerůstá rámec církve a stává se kritikou celé společnosti. Slovo církev totiž pro Husa mělo daleko širší význam, než jaký má pro nás. Církev byla v jeho době světovládná moc nad národy a pojem křesťanství se vlastně kryl s pojmem hospodářské, sociální i politické organizace celého světa. Útok Husa na společenský řád nemohl být v jeho době veden jinak, než skrze náboženství. Ve středověku, kdy náboženství dominovalo v ideologické nadstavbě a pohlcovalo vlastně do sebe všechny formy ideologie, musela i hnutí sociální a politická probíhat v podobě hnutí náboženských.³⁵

Tehdejší Husova definice svatokupectví: „Svatokupectví, jakož slovo to vzniklo, jest svaté věci kupování. A že kupec slove i ten, jenž kupuje, i ten, jenž prodává, protož také svatokupec slove ten, jenž svatou věc prodává, i ten, jenž kupuje. A tak svatokupectví slove svaté věci kupování i prodávání. A že může býti dobré kúpení i prodávání svaté věci, neb může člověk sobě kúpení království nebeské, protož ne každé kúpení neb prodávání jest svatokupectví. Protož řečeno jest napřed, že svatokupectví jest zlé přivolení k směnění duchovní věci za neduchovní.“³⁶

Jak Hus dále píše v pojednání o Šimonovi a jeho synech - svatokupcích: „Ne tak již náměstkové Petrovi, alebrž kto více peněz poskytne, ten moc spíše k biskupství neb k jinému duchovnímu úřadu vezme.“³⁷

Z Husových slov můžeme vysledovat podobnost s naší současností, a to podobnost s korupčním jednáním souvisejícím s obsazováním postů na úřadech, tedy korupční jednání velmi blízké nešvaru v této práci již uvedenému a odbornou terminologií označovanému jako nepotismus, případně klientelismus.

Původ termínu nepotismus pochází zřejmě z historických událostí, kdy v 15. století jmenoval papež Kalist III., jež pocházel ze známé španělské rodiny Borgia, dva své

³⁵ HUS, J. *Knížky o svatokupectví*. Praha: Československá akademie věd, 1954. ISBN neuváděno. s. 5-6.

³⁶ HUS, J. *Knížky o svatokupectví*. Praha: Československá akademie věd, 1954. ISBN neuváděno. s. 26.

³⁷ HUS, J. *Knížky o svatokupectví*. Praha: Československá akademie věd, 1954. ISBN neuváděno. s. 34.

synovce kardinály, z nichž se Rodrigo Borgia pod jménem Alexander VI., následně stal i papežem. Alexander VI. ve svém pontifikátu jmenoval kardinálem bratra své milenky, který posléze nastoupil na papežský stolec jako Pavel III. Kardinály jmenoval také několik svých dalších příbuzných, čímž byla vytvořena jakási církevní quasi dynastie. Těmto praktikám církev začala úspěšněji čelit až v 17. století, kdy bylo *Bulou Romanum decet Pontificem* papeže Inocence XII., z roku 1692, jmenování příbuzných do vysokých církevních funkcí zakázáno. Tento nešvar, který dosáhl vrcholu v období renesance, kdy papežové udělovali svým synovcům a synům v léno území církevního státu a snažili se je dokonce vyjmout z církevního státu jako samostatná knížectví³⁸, se však dle Franzena udržel v různých formách až do nedávné minulosti. Příkladem mohou být i boje, které vedl papež Pius X. o modernizaci vnitřního římského církevního aparátu a obsazování biskupských stolců ve Francii na počátku 20. století³⁹.

Hus tak ve své kritice současně formuluje potřebu změny společenského systému když si zcela správně uvědomuje, že v dané situaci není možné „*napravit jednotlivé hříšníky a skupiny hříšníků a nehledá chyby pouze v nich...*“⁴⁰ Tato radikální změna rétoriky je určena především pro prostý lid, Hus ji psal jazykem, který byl pro tehdejší jeho čtenáře na rozdíl od latiny srozumitelný. Pokud můžeme hovořit o kritice tehdejší společnosti, kde je možné najít jen náznaky možnosti sociální vzpoury, přičemž takovéto myšlení bylo považováno za ryzí kacířství, pak Husova rétorika čtenáře přímo připravuje nebo i vybízí k přímé akci, což zřejmě pramení z toho, že si Hus uvědomoval, že má za sebou masu, jež může sociálními bouřemi a nepokoji do systému značnou silou zasáhnout, jak zmiňuje prof. Hrabák v úvodu k Husovým Knížkám o svatokupectví.

Paralela se současnou společností je více než zřejmá. Cílem boje proti korupci však není vyvolávat sociální nepokoje občanů demokratické společnosti, jež velmi citlivě vnímají korupční jednání ve společnosti, ale především důsledná změna systémových postupů a opatření, včetně změny zákonů upravujících fungování hospodářské soutěže, chodu státní správy a samosprávy, jakož i zákonů umožňujících represivní kroky proti konkrétním korupčním jednáním a osobám a další systémová opatření.

³⁸ FRANZEN, A. *Malé církevní dějiny*. Praha: Zvon, 1992. ISBN 80-7113-008-7. s. 175-178.

³⁹ FRANZEN, A. *Malé církevní dějiny*. Praha: Zvon, 1992. ISBN 80-7113-008-7. s. 260.

⁴⁰ HUS, J. *Knížky o svatokupectví*. Praha: Československá akademie věd, 1954. ISBN neuvedeno. s. 14.

Jak jsme naznačili v úvodu této práce, Husa a mnohé z jeho prací můžeme považovat za průkopníka sociální pedagogiky, neboť ve svém díle cílí na výchovu prostého lidu, byť v intencích tehdejšího katolického náboženství, ale, a to především, utváření vztahu k víře v pravdu a její sílu. Zmínky o Husově sociálně pedagogickém působení na společnost, uvádí ve svém díle prof. dr. Krofta: „*Při svém úsilí o napravení mravů a o lepší, opravdovější zbožnost Hus nepřestával na pouhém kázání, nýbrž užíval s hlubokým pochopením prosté duše lidové také jiných prostředků. Nejspíše za první doby jeho působení v Betlemě vzniklo několik jeho drobných spisů, latinských i českých, povahy nábožensky vzdělávací, jako je krátký výklad křesťanského vyznání víry, krátký výklad Otčenáše t. zv. Páteř (t. j. Otčenáš) zlých lidí, Devět kusův zlatých, kde se vypočítává devatero záslužných skutků, O sedmi smrtelných hříších, Zrcadlo hříšníka menší, a j. Tyto drobné spisky Husovy, zpracované většinou podle podobných prací starších, svědčí o jeho snaze usnadnit prostému posluchačstvu pochopení hlavních pravd náboženských a prozrazují jeho jemný smysl vychovatelský. Ze snahy o povznesení a zvrucnění lidové pobožnosti vplynula také Husova péče o lidový zpěv kostelní.*“⁴¹

2.2 Filozoficko-etická východiska

Fenomén korupce je determinován nejenom faktory sociálními (např. touhou uspokojit materiální potřeby plynoucí z nedostatku, nebo alespoň subjektivně vnímaného nedostatku) a prvky etickými, morálkou a zásadami pro jednání, které má každý jedinec kdesi ve svém hodnotovém žebříčku zakotveny. Vzhledem k tomu, že korupční jednání je považováno za „nemoc“ společnosti, je z pohledu preventivní činnosti předcházení korupčnímu jednání možné říci, že etika a etická výchova, správné příklady morálního chování dle požadavků společnosti jsou cestou, která již v prvopočátcích formuje názory uvažujícího jedince.

Jedním ze základních požadavků na úředníky státní správy, ale i příslušníky ozbrojených bezpečnostních sborů, mezi které se samozřejmě řadí i VS ČR, je tak „morální bezúhonnost“. Morální bezúhonnost je na rozdíl od bezúhonnosti trestní, kterou je možné doložit výpisem z rejstříku trestů, možné doložit např. pověstí jedince, jeho chováním a jednáním. Tyto informace je možné získávat pouze z omezených zdrojů jako např. místa bydliště jedince a zjišťovat pouze kvalifikovaným psychologickým vyšetřením, které by případně některé varovné příznaky mohlo v bateriích testů identifikovat a pojmenovat.

⁴¹ KROFTA, K. *Mistr Jan Hus - jeho život a význam*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1920. ISBN neuvedeno. s. 9.

Personální a psychologické poradenství a diagnostika tak disponuje mnoha nástroji, jak korupčnímu jednání předcházet, avšak v mnoha ohledech je při výběru pracovníků podceňováno.

Personalistika a řízení lidských zdrojů jako jeden z klíčových bodů prevence proti korupčnímu jednání

Z pohledu kvalitního řízení a efektivní činnosti organizace a není tím zde míněna pouze organizace výrobní, ale v našem případě organizace státní, je zřejmé, že mimořádný význam má výběr kvalitních lidí. Personalistika a řízení lidských zdrojů bývají nezdědka podceňovány, ať už proto, že z pohledu státu, tedy zaměstnavatele, není nouze o pracovní sílu, neboť současná politicko-hospodářská situace, kdy je stát nucen významnou měrou šetřit své finance a redukovat výdajovou stránku státního rozpočtu všem resortům, tedy i resortu ministerstva spravedlnosti, se projevuje i v dalších oblastech společenského života mj. velkou mírou nezaměstnanosti.

Ekonomická situace státu se odráží i na dalších ekonomických subjektech ve společnosti, které z části tyto problémy mohou řešit např. propouštěním zaměstnanců a stát je tak z pohledu pracovní síly velmi lukrativním zaměstnavatelem, neboť zaměstnání ve státní službě je zřejmě stálejší než u soukromého ekonomického subjektu. Nabízí se tak snadný náhled toho, že naplnění „tabulkových“, tedy systemizovaných stavů pracovníků pro potřebu jednotlivých organizačních složek státu, se snadno docílí pouhým nábořem jen s omezeným výběrem, protože osob, které se o tato místa ucházejí, je velké množství. Bylo by však krátkozraké postupovat bez pečlivého a důsledného výběru, bez jasně stanovených kvalifikačních kritérií, které by měly minimalizovat následné „excesy“ z požadovaného chování potenciálních zaměstnanců státu.

Z pohledu již zmíněného jeví se pro potřebu této práce užitečné uvést i stručný historický exkurz z oblasti výběru úředníků státní správy tak, jak byl tento výběr řešen ve staré Číně. Pokusíme se v tedy o popis principů výběru tehdejšího úřednického stavu a stručný popis pojmů. Můžeme vyjít např. z toho, jak tuto problematiku řeší řízení lidských zdrojů, které definuje Michael Armstrong jako „*strategický a logicky promyšlený přístup k řízení toho*

nejcennějšího, co organizace mají - lidí, kteří v organizaci pracují a kteří individuálně i kolektivně přispívají k dosažení cílů organizace."⁴².

Konfucianismus – filosofie řádu a ctnosti

Ve starověké Číně získalo převahu konfuciánské učení. Zakladatelem konfucianismu byl Kchung Čchiou (6. – 5. století př. n. l.), známý v dějinách spíše pod jménem Kchung-c' (zde c' značí „mistr“). Za latinizovanou podobu jména „Konfucius“ se zasloužili jezuiti, kteří Čínu začali navštěvovat již v sedmnáctém století a později zde trvale působili. Konfucius se narodil v severovýchodní Číně a za svého života působil jako rádce panovníků na různých dvorech. Proslavil se ale v době, kdy pobýval na dvoře krále ve státě Lu. Konfuciovo učení mělo vést panovníky k nastolení pořádku a společenského souladu. Jeho učení bylo o to naléhavější, že přicházelo v době společenského rozvratu a politické neuspořádanosti.

Jak dokládají Konfuciovy sebrané spisy a výroky (sepsané později Konfuciovými následníky do sbírky „Lun Yu“), Konfucius sám sebe nepovažoval za reformátora, ale spíše za prostředníka předávajícího odkaz a myšlenky, které čerpal ve starých dobách. Ty byly v Číně obecně přijímány jako doba společenského souladu a praktik přinášejících sociální harmonii a obecně prospěšnou vládu a působící ve prospěch obecného blaha.

Z tohoto důvodu se konfuciánství stalo již ve druhém století před naším letopočtem státní ideologií a prostředkem utváření mravnosti a lidské kultivovanosti. Tvořilo jádro čínské vzdělanosti a znalost konfuciánských kánonů a jejich odkazu byla základem vzdělání každého úředníka a také prvním krůčkem k dosažení některé z hodností, které úspěšné adepty předurčovaly ke dráze státního úředníka. Tito lidé byli považováni za elitu společnosti, byli to ti, kteří dosáhli mravní integrity a byli schopni vést na základě vzdělání, znalosti konfuciánských kánonů a odkazu předků státní aparát. Očekávalo se, že na cestě za vzděláním a kariérou státního úředníka dosáhli ctností „ušlechtilého muže“⁴³. Níže než státní úředníci byli v hierarchickém uspořádání společnosti postaveni řemeslníci, rolníci a naposledy kupci.

⁴² ARMSTRONG, M. *Řízení lidských zdrojů – Nejnovější trendy a postupy*. Grada Publishing: Praha, 2007, s. 27.

⁴³ tento termín bude detailněji vysvětlen níže.

Konfuciánci, kteří po staletí spravovali zemi, úzkostlivě dbali na fungující a kvalitní systém vzdělávání. Vzdělání, jak jsme uvedli výše, bylo nezbytným předpokladem ke kariéernímu růstu a dosažení společensky nejceněnějšího postavení úředníka. Systém vzdělávání a úřednických zkoušek se vyvíjel postupně. Vše budeme ilustrovat na věhlasné Akademii Hanlin. Pokusíme se čtenáři jasně přiblížit význam vzdělání pro tehdejší čínskou společnost i důraz na císařské úřednické zkoušky⁴⁴.

Akademie Hanlin a úřednické zkoušky

První zárodky vzniku státních zkoušek se objevily již ve druhém století n. l. a v Číně existovaly až do roku 1905, kdy byly při pokusech o modernizaci Číny a vyrovnání se s industriálně vyspělejší Evropou zrušeny. Ke studiu se mohl přihlásit kdokoli. Žádná omezení teoreticky neexistovala. Prakticky ale studovat mohli pouze příslušníci bohatých rodin, neboť studium bylo časově i finančně velmi náročné. I přesto, že studium dokončilo a úspěšně složilo zkoušky jen asi pět procent všech studentů, byla představa získání titulu velmi lákavá. Znamenala otevřené dveře do státní správy.

Zkoušky byly třístupňové. „První stupeň – provinční zkoušky – se konaly každé tři roky. Úspěšní kandidáti dostali titul *t'ü-žen* (doporučený muž) a právo účasti v metropolitních zkouškách, konaných další rok. Metropolitní zkoušky (*chuej-š'*) probíhaly v hlavním městě vždy následující rok po provinčních zkouškách, předsedal jim ministr rituálů. Úspěšný kandidát získal titul *kung-š'* (představený učenec) a právo postoupit k palácovým zkouškám (*tien-š'* nebo *tching-š'*). Úspěšné složení palácových zkoušek přineslo kandidátům titul *t'in-š'* (skutečný učenec)“.⁴⁵

Konfuciánské učení, konfuciánský kánon, odříkávání klasických textů nebo psaní esejů byly hlavní části studia i zkoušek. Studenti nejčastěji vstupovali do státních akademií, kde se věnovali studiu a přípravám na zkoušky. Jednou z nejslavnějších akademií byla Akademie Hanlin. Vzdělaní muži, kteří zde působili, postupem času získali velký vliv u císařského dvora a určovali do značné míry kulturní, filozofické i státní záležitosti.

⁴⁴ státní zkoušky (řízené státem).

⁴⁵ *Úřednické zkoušky v Číně* [online]. Wikipedia. Otevřená encyklopedie [cit. 2013-09-15]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Úřednické_zkoušky_v_Číně>.

To, jakou váhu měly ve společnosti zkoušky a vzdělání obecně, dobře ilustruje i důraz na prověření každého kandidáta při zkouškách. Účastníci zkoušek psali své odpovědi samostatně v oddělených celách, kde byli izolováni po celou dobu konání zkoušek. Své práce nepodepisovali, ale označovali je přiděleným číslem, přičemž od jedenáctého století byli u zkoušek opisovači⁴⁶, kteří práce přepisovali, aby hodnotitelé nepoznali rukopis pisatele a nemohlo tak dojít k ovlivnění výsledku zkoušky.

I když ve zkouškovém systému u nejvyšší palácové zkoušky prospěl jen nepatrný zlomek všech kandidátů, měl systém vzdělávání a příprav na zkoušky naprosto zásadní důsledek pro fungování státu. Byl to systém, který u studentů upevňoval jednotu kulturní i ideologickou. Jednotnost obsahu zkoušek po celé zemi také znamenala indoktrinaci společenských elit konfuciánskou naukou a ideologií a pro panovníka a státní správu de facto nástroj k ovládnutí širokých mas.

2.3 Právní východiska

Jak jsme již uvedli v první kapitole, definice pojmu korupce nebo úplatku, byla předmětem mnoha odborných konferencí i nejrůznějších jednání politiků, včetně Organizace spojených národů.

V rámci právních úprav jednotlivých států najdeme nepochybně množství pohledů na tuto problematiku a není cílem této práce seznamovat čtenáře s přístupem práva ve státech s různými právními systémy. Pro naši potřebu uvedeme pouze přístupy a prameny, které se našeho práva dotýkají nejvíce, tedy dokumenty OSN, OECD, EU a samozřejmě nastíníme problematiku korupčního jednání, jak ji upravuje náš trestní zákoník.

K tomu doplníme z materiálů poskytnutých VS ČR stručný přehled korupčního jednání, jež byla v souvislosti s předmětnou problematikou postihována v období let 2009 až 2012.

Mezinárodní normy a definice korupce

Podle návrhu konvence OSN o postupu proti korupci se za korupční jednání považuje „nabídka, slib nebo předání jakékoli výhody v něčí prospěch jako nepřiměřené pohnutky pro výkon jeho povinností, a vyjednávání, požadavek, přijetí jakékoli takové výhody jako

⁴⁶ OLIVOVÁ, L. *Zkouškový systém na Dálném východě*. Praha: Česká orientalistická společnost, 2002. ISBN 978-80-902-5105-2. s. 18.

nepřiměřené pohnutky pro výkon nebo nevykonání povinností.“ Stejně definuje korupci také Rada OECD v doporučeních týkajících se uplácení při mezinárodních obchodních transakcích v podnikatelských vztazích z roku 1994.

9. kongres OSN konaný v Káhiře v roce 1995 definoval korupci jako „*úplatkářství nebo jiné chování ve vztahu k osobám, jimž byla svěřena odpovědnost, které porušuje jejich povinnosti vyplývající z jejich postavení a směřuje k získání nepatřičných výhod jakéhokoli druhu pro ně samé nebo pro jiné.*“⁴⁷

Dalším pokusem o vytvoření definice korupčního jednání na mezinárodní úrovni byl dokument uveřejněný jako Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 3/2000 Sb. m. s., účinný pro Českou republiku od 1. 1. 2004, *Občanskoprávní úmluva o korupci*. V čl. 2 definuje korupci jako „*přímé či nepřímé vyžádání, nabídnutí, předání nebo přijetí úplatku či jakékoli jiné nepřípustné výhody nebo vyhlídky na ně, které narušují řádné plnění jakékoli povinnosti nebo jednání vyžadovaného od příjemce úplatku, nepřípustné výhody nebo vyhlídky na ně.*“

Úmluva OSN proti korupci, podepsaná jménem České republiky v New Yorku dne 22. dubna 2005, byla uveřejněna jako Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 105/2013 m. s. S Úmluvou vyslovil souhlas Parlament České republiky a prezident republiky ji ratifikoval, přičemž ratifikační listina byla uložena u generálního tajemníka OSN, deponitáře Úmluvy, dne 29. listopadu 2013. Korupce je zde definována v množství ustanovení, přičemž se rozlišuje i korupce zahraničních veřejných činitelů, činitelů mezinárodních organizací, korupce v soukromém sektoru a jiné formy, zdánlivě s korupčním jednáním nesouvisející, ale např. i stanovení pravidel pro veřejné činitele. Pro potřebu této práce a dokreslení globálního sociálního významu fenoménu korupce uvedeme ustanovení Preambule tohoto právního dokumentu, neboť vystihuje význam korupce v celosvětovém společenském měřítku.

„Smluvní strany této Úmluvy,

Znepokojeny závažností problémů a hrozeb, které korupce představuje pro stabilitu a bezpečnost společnosti tím, že podryvá instituce a hodnoty demokracie, etické hodnoty a spravedlnost a zároveň ohrožuje udržitelný rozvoj a zákonnost,

⁴⁷ In *Sborník - 9. kongres OSN o prevenci zločinnosti a zacházení s pachateli*. Překlad NOVOTNÝ, Č. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1997. ISBN 80-86008-49-5. s. 9.

Znepokojeny rovněž propojeností korupce a ostatních forem zločinu, zejména organizovaného zločinu a hospodářské kriminality, včetně praní špinavých peněz,

Znepokojeny dále případy korupce, obnášejícími obrovský objem majetku, jež mohou představovat podstatný podíl zdrojů států a jež ohrožují politickou stabilitu a udržitelný rozvoj těchto států,

Přesvědčeny, že korupce již není místním, ale nadnárodním fenoménem, ovlivňujícím společnost a ekonomiku a způsobujícím, že podstatnou se stává spolupráce k jejímu předcházení a kontrole,

Přesvědčeny rovněž, že účinná prevence a potírání korupce vyžadují komplexní a multidisciplinární přístup,

Přesvědčeny dále, že dosažitelnost technické pomoci může spolu s posilováním kapacit a institucionální výstavbou sehrát důležitou roli při zvyšování schopnosti států účinně korupci předcházet a potírat ji,

Přesvědčeny, že nezákonné osobní obohacování může být obzvláště škodlivé pro demokratické instituce, národní ekonomiky a právní řád,

Rozhodnuty účinněji předcházet mezinárodním převodům nezákonně získaných aktiv, odhalovat je a odrazovat od nich, a prohlubovat mezinárodní spolupráci vedoucí k navrácení aktiv,

Uznávající základní zásady všech řádných zákonných procesních podmínek v trestním řízení a v občanském a správním řízení, jímž se má rozhodnout o právech k majetku,

Majíce na mysli, že prevence a vymýcení korupce je povinností všech států, a že tyto státy musejí navzájem spolupracovat, za podpory a účasti jedinců a skupin mimo veřejný sektor, občanské společnost, nevládních organizací a organizací na místní úrovni, má-li být jejich úsilí v této oblasti účinné,

Majíce rovněž na mysli zásady odpovídajícího spravování věcí veřejných a veřejného majetku, poctivost, odpovědnost a rovnost před zákonem a potřebu zajištění integrity a podpory kultury odmítání korupce, ...“

Další mezinárodní smlouvou, jíž je ČR signatářem je Úmluva Organizace spojených národů proti nadnárodnímu organizovanému zločinu, přijatá dne 15. listopadu 2000 v New Yorku a uveřejněná jako Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 75/2013 Sb. m. s. S Úmluvou vyslovil souhlas Parlament České republiky a prezident republiky ji ratifikoval. Ratifikační listina České republiky byla uložena u generálního tajemníka Organizace spojených národů, deponitáře Úmluvy, dne 24. září 2013.

Mezinárodní normy a české trestní právo

K mezinárodním právním normám, kterými je Česká republika vázána, patří především „Trestněprávní úmluva o korupci“⁴⁸ (dále jen „Úmluva“), která byla podle sdělení Ministerstva zahraničních věcí České republiky č. 70/2002 Sb. m. s., přijata dne 27. ledna 1999 ve Štrasburku⁴⁹. Jménem České republiky byla Úmluva podepsána ve Štrasburku dne 15. října 1999, Parlament České republiky s Úmluvou vyslovil souhlas a prezident republiky Úmluvu ratifikoval. Ratifikační listina České republiky byla uložena u generálního tajemníka Rady Evropy, depozitáře Úmluvy, dne 8. září 2000. Úmluva vstoupila v platnost na základě svého článku 32 odst. 3 dne 1. července 2002 a tímto dnem vstoupila v platnost i pro Českou republiku. V článku 32 odst. 3 Úmluvy, je uvedeno, že: „Úmluva vstoupí v platnost prvním dnem měsíce následujícího po uplynutí tří měsíců po datu, kterým 14. stát vyjádřil svůj souhlas se závazností Úmluvy v souladu s ustanovením odstavce 1. Kterýkoliv stát, který v době ratifikace není členem Skupiny států proti korupci (GRECO⁵⁰), se automaticky stane členem datem, kterým Úmluva vstoupí v platnost“.

Trestněprávní úmluva o korupci je součástí třetího pilíře Smlouvy o Evropské unii⁵¹. Jedná se o jednu ze zásadních oblastí, které Smlouva upravuje. První pilíř, řešící především vytvoření společného trhu, hospodářskou a měnovou unii, je charakterizován jako supranacionální. Výkon působnosti práva je v tomto případě přenesen z práva vnitrostátního na právo mezinárodní a je jím tak vyhrazena působnost v rámci běžné, vnitrostátní legislativy. Vzhledem k tomu, že některé členské státy však nepodporovaly tento pilíř bezvýhradně a byly ochotné akceptovat spolupráci v dalších oblastech pouze na mezivládní úrovni, došlo po jednáních k jejich rozdělení do dalších oblastí a doplnění do druhého a třetího pilíře. Druhý pilíř řeší problematiku společné zahraniční a bezpečnostní politiky a v této práci se mu nebudeme věnovat.

Třetí pilíř má pak typicky působnost přenesenou, řeší policejní a justiční spolupráce v trestních věcech. Právě tímto byla Česká republika zavázána v rámci Úmluvy k přijetí

⁴⁸ ang. - Criminal Law Convention on Corruption.

⁴⁹ *Trestněprávní úmluva o korupci* [online]. Ministerstvo vnitra České republiky [cit. 2014-03-23]. Dostupné z: <<http://www.mvcr.cz/soubor/sb016-09m-pdf.aspx>>.

⁵⁰ fr. - Groupe d'Etats contre la corruption, angl. - Group of States Against Corruption, Skupina států proti korupci.

⁵¹ *Úřední věstník EU* [online]. C 326, 26/10/2012. Smlouva o Evropské unii. Konsolidované znění [cit. 2014-03-23]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2012.326.01.0001.01.CES>.

opatření souvisejících mj. s jednáními uvedenými v jejím článku 7 – Podplácení v soukromém sektoru, tedy právě v popisovaném případě. Úmluva stanoví povinnost pokládat za trestné činy všechna v čl. 2 až čl. 14 Úmluvy specifikovaná jednání, tedy jednání související s podplácením a přijímáním úplatku, přičemž tato jednání nejsou omezena pouze na veřejnou správu, ale současně na sféru soukromou.

Tím, že Česká republika přistoupila k této mezinárodní smlouvě, jsme v rámci mezinárodních smluv EU akceptovali i třetí pilíř a v rámci právního pořádku EU se stali signatáři i některých mezinárodněprávních smluv, které v případě, že jsou přijaty postupem předpokládaným ústavním pořádkem České republiky se tak ze své podstaty stávají nadřazenými našim vnitrostátním předpisům a v případě rozporu s nimi, je nutno aplikovat tyto nadřazené mezinárodní smlouvy.

Další z mezinárodních smluv, je např. Úmluva o potírání podplácení zahraničních veřejných činitelů při mezinárodních podnikatelských transakcích, přijatá v rámci OECD v roce 1997, Civilněprávní úmluva proti korupci Rady Evropy z roku 1999 a Úmluva OSN proti korupci z roku 2003. Jak vidíme, korupční problematikou se zabývá celá řada mezinárodních smluv, z nichž zřejmě nejdůležitější jsme si přiblížili. Neméně důležité je pro naši potřebu naše vnitrostátní právo, tedy trestní zákoník.

Korupce v trestním zákoníku

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník definuje trestné činy související s korupčním jednáním jako úplatkářství. Oproti původní právní úpravě, zákonu č. 140/1961 Sb., který byl účinný do 31. 12. 2009, kde není pojem úplatek v ustanoveních definován, nový trestní zákoník definuje úplatek, jako „*neoprávněnou výhoda spočívající v přímém majetkovém obohacení nebo jiném zvýhodnění, které se dostává nebo má dostat uplácené osobě nebo s jejím souhlasem jiné osobě, a na kterou není nárok.*“⁵².

Pro názornost můžeme uvést současnou právní úpravu úplatkářství a korupčního jednání v paragrafovém znění, upraveném v následujících ustanoveních trestního zákoníku.

Díl 3 Úplatkářství

§ 331 Přijetí úplatku

⁵² ŠÁMAL, P., et al. *Trestní zákoník*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. ISBN 978-80-7400-109-3. s. 2898.

(1) Kdo sám nebo prostřednictvím jiného v souvislosti s obstaráváním věcí obecného zájmu pro sebe nebo pro jiného přijme nebo si dá slíbit úplatek, nebo kdo sám nebo prostřednictvím jiného v souvislosti s podnikáním svým nebo jiného pro sebe nebo pro jiného přijme nebo si dá slíbit úplatek, bude potrestán odnětím svobody až na čtyři léta nebo zákazem činnosti.

(2) Kdo za okolností uvedených v odstavci 1 úplatek žádá, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až pět let.

(3) Odnětím svobody na tři léta až deset let nebo propadnutím majetku bude pachatel potrestán,

a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 nebo 2 v úmyslu opatřit sobě nebo jinému značný prospěch, nebo

b) spáchá-li takový čin jako úřední osoba.

(4) Odnětím svobody na pět až dvanáct let bude pachatel potrestán,

a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 nebo 2 v úmyslu opatřit sobě nebo jinému prospěch velkého rozsahu, nebo

b) spáchá-li takový čin jako úřední osoba v úmyslu opatřit sobě nebo jinému značný prospěch.

§ 332 Podplacení

(1) Kdo jinému nebo pro jiného v souvislosti s obstaráváním věcí obecného zájmu poskytne, nabídne nebo slíbí úplatek, nebo kdo jinému nebo pro jiného v souvislosti s podnikáním svým nebo jiného poskytne, nabídne nebo slíbí úplatek, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta nebo peněžitým trestem.

(2) Odnětím svobody na jeden rok až šest let, propadnutím majetku nebo peněžitým trestem bude pachatel potrestán,

a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 v úmyslu opatřit sobě nebo jinému značný prospěch nebo způsobit jinému značnou škodu anebo jiný zvlášť závažný následek, nebo

b) spáchá-li takový čin vůči úřední osobě.

§ 333 Nepřímé úplatkářství

(1) Kdo žádá nebo přijme úplatek za to, že bude svým vlivem nebo prostřednictvím jiného působit na výkon pravomoci úřední osoby, nebo za to, že tak již učinil, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta.

(2) *Kdo z důvodu uvedeného v odstavci 1 jinému poskytne, nabídne nebo slíbí úplatek, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta.*

§ 334 Společné ustanovení

(1) *Úplatkem se rozumí neoprávněná výhoda spočívající v přímém majetkovém obohacení nebo jiném zvýhodnění, které se dostává nebo má dostat uplácené osobě nebo s jejím souhlasem jiné osobě, a na kterou není nárok.*

(2) *Úřední osobou podle § 331 až 333 se vedle osoby uvedené v § 127 rozumí též jakákoliv osoba*

a) zastávající funkci v zákonodárném orgánu, soudním orgánu nebo v jiném orgánu veřejné moci cizího státu,

b) zastávající funkci nebo zaměstnaná nebo pracující v mezinárodním soudním orgánu,

c) zastávající funkci nebo zaměstnaná nebo pracující v mezinárodní nebo nadnárodní organizaci vytvořené státy nebo jinými subjekty mezinárodního práva veřejného nebo v jejím orgánu nebo instituci, nebo

d) zastávající funkci v podnikající právnické osobě, v níž má rozhodující vliv Česká republika nebo cizí stát,

pokud je s výkonem takové funkce, zaměstnání nebo práce spojena pravomoc při obstarávání věcí obecného zájmu a trestný čin byl spáchán v souvislosti s touto pravomocí.

(3) *Za obstarávání věcí obecného zájmu se považuje též zachování povinnosti uložené právním předpisem nebo smluvně převzaté, jejímž účelem je zajistit, aby v obchodních vztazích nedocházelo k poškozování nebo bezdůvodnému zvýhodňování účastníků těchto vztahů nebo osob, které jejich jménem jednají.*

Jak vidíme, definice pojmu korupce v našem trestním zákoníku je pojata širěji než definice uvedené v předchozí kapitole, což je zřejmě dáno i tím, že korupce existuje v nepřeberných formách jednání a postihuje celou sociální sféru.

Boj proti korupci a trestně-právní exempce

Jedním z nástrojů, jakými společnost bojuje proti korupci, jsou i „Vládní programy boje proti korupci“. Tyto programy vznikly v roce 1999 jako legislativní a organizační programové prohlášení vlády a jsou výchozím dokumentem pro změny v legislativní i organizační oblasti. Stanovují konkrétní úkoly pro konkrétní osoby v protikorupční politice státu, jež jsou každoročně vládou vyhodnocovány a na jejich podkladě vydávány Zprávy o korupci v České republice a plnění úkolů strategie vlády na poli boje proti korupci.

Pokud hovoříme o právních východiscích korupce, případně popisu problematiky z pohledu platné legislativy, tedy především trestního zákoníku, nesmíme s ohledem na výraznou sociální rovinu fenoménu korupce, který je v posledních letech velmi citlivě vnímán celou společností jako ohrožení principů fungující ekonomiky demokratického státu, zapomenout na jeden z právních institutů, a to trestně-právní exempci poslanců a senátorů Parlamentu České republiky. Můžeme se domnívat, že z pohledu občana se tento institut ve vztahu ke korupčnímu jednání jeví jako „problematický“, což je možné přičítat jako důsledek k sociální rovině samotného fenoménu, atmosféře současné společnosti a také sdělovacím prostředkům, které informují o dění ve společnosti.

Vláda tak spolu se zákonodárci vystupuje jako hybatel a garant protikorupčních aktivit, avšak jsou tyto snahy podloženy faktickými kroky, reálně přijatými opatřeními? Pokud vezmeme v potaz principy demokratické společnosti, zaslouží si vládnoucí elity v odůvodněných případech zvláštní zacházení. Je ale boj proti korupci také tím místem, kde by zmíněné „zvláštní“ zacházení mělo být aplikováno?

Trestně-právní exempci poslanců a senátorů upravuje Čl. 27 Ústavy České republiky⁵³ a tento institut se vztahuje k postihu „pro hlasování v Poslanecké sněmovně nebo Senátu nebo jejich orgánech“, dále „Za projevy učiněné v Poslanecké sněmovně nebo Senátu nebo v jejich orgánech nelze poslance nebo senátora trestně stíhat. Poslanec nebo senátor podléhá jen disciplinární pravomoci komory, jejímž je členem.“, a tak „Poslance ani senátora nelze trestně stíhat bez souhlasu komory, jejímž je členem. Odepře-li komora souhlas, je trestní stíhání navždy vyloučeno.“

Pokud se podíváme do naší moderní historie počínaje vznikem samostatného Československého státu, je trestněprávní exempce upravována mj. zákonem č. 35/1918 Sb. - o osobní nedotknutelnosti (imunitě) členů Národního shromáždění, zákonem č. 121/1920 Sb., kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky⁵⁴, zákonem č. 150/1948 Sb., Ústavní zákon - Ústava Československé republiky⁵⁵, a některými dalšími, historicky novějšími normami. Trestněprávní exempce je obsažena v každé z nich. Výjimkou v celé řadě zákonů je zákon č. 36/1934 Sb. - o trestním stíhání presidenta republiky a členů vlády,

⁵³ Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky. In: ASPI [Automatizovaný systém právních informací]. Wolters Kluwer Česká republika [cit. 2013-09-05].

⁵⁴ § 23 a násl. In: ASPI [Automatizovaný systém právních informací]. Wolters Kluwer Česká republika [cit. 2013-09-05].

⁵⁵ § 44 a násl. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer Česká republika [cit. 2013-09-06].

který tuto pravomoc svěřuje přímo poslanecké sněmovně a senátu. Tento zákon v ustanovení § 2 uvádí: „Poruší-li předseda nebo člen vlády úmyslně nebo z hrubé nedbalosti v oboru své úřední působnosti ústavní nebo jiné zákony, je trestně odpověden“.

Jak je vidět, toto řešení je velmi prosté, byť zákon v tomto případě hovoří pouze o vládě a ne o poslancích. Nedočteme se zde ani o korupci nebo korupčním jednání jako takovém, avšak tato právní úprava vystihuje možná nebezpečí související právě s motivy určujícími korupční jednání, tedy uspokojování potřeb plynoucích z „nedostatku“, v souvislosti s hromaděním majetku, vlivu a moci, vcelku příznivě pro zásady rovného zacházení. Není třeba v tomto případě činit rozdíly mezi politiky a občany, když politici sami, jako elita společnosti, by svým morálním uvědoměním měli být příkladem pro nás všechny.

2.4 Dílčí závěr

Korupce je fenomén prolínající se historií lidstva od prvopočátků civilizací až do dnešní postmoderní společnosti. Jak jsme zmínili, moudří vládcové dávnověku i vlády budované na modernějších základech si její nebezpečnost uvědomovali a činili nejrůznější pokusy, jež bychom v dnešní době nazvali bojem proti korupci. Tyto pokusy se více či méně měly účinkem a nedošlo k zamezení tohoto sociálně patologického jevu. Z historických pramenů však můžeme dovozovat, že velmi významnou měrou pro eliminaci korupce byla využívána prevence, a to především ve formě edukace, tedy sociálně pedagogického působení na jedince. Tato část preventivních opatření v boji proti korupci se nám tak jeví jako snad nejefektivnější.

Příkladem účinných preventivních opatření je vzor ušlechtilého člověka v konfuciánském pojetí starověké Číny. Ten svým mravním jednáním působil na druhé, byl by pro ně inspirací a vedl je svým příkladným chováním a jednáním k sebezdokonalování. Řečeno s Konfuciem v Hovorech, pravým aristokratem může být nazván člověk, jemuž lze svěřit malého sirotka, i osud celé země, a jenž v kritických okamžicích projeví svou nezlomnost a neseleže⁵⁶. Je to člověk, mezi jehož základní hodnoty a rysy musí patřit humánnost a lidské cítění („žen“), bude to člověk, jež ctí respektování zásad lidskosti, pečuje o blaho lidí, chová se důstojně (tedy dodržuje etiketu „li“), vzbuzuje respekt. Je sebevědomý,

⁵⁶ KONFUCIUS, *Konfuciovy Hovory, oddíl VIII*. [online]. Wiki UPOL [cit. 2013-11-10]. Dostupné z: <<http://wiki.cinstina.upol.cz/index.php/Konfucius>>.

společenský, přísný, ale uměřený v jednání s ostatními lidmi. Je to člověk, který by měl být vzorem na celospolečenské úrovni, jehož podstatným rysem je smysl pro povinnost v duchu mravů a etikety. Způsobem jak takového stavu dosáhnout je neustálé sebezdokonalování, kultivování vlastní osobnosti a studium. Je to člověk zcela oddaný a loajální svému vládci.

Takový je také vzor člověka, který se po mnohaletém poctivém studiu a po několika zkouškách dostal do postavení státního úředníka. Je to jedinec, který získal nejen pozici vysokého státního úředníka, ale s tím také vysokou celospolečenskou prestiž a je povinen nyní působit na ostatní lidi svým příkladem a tím je vést k sebezdokonalování. Aby byl věrohodný, musí splnit to, co řekne. Měl by v mnoha ohledech zachovávat střední míru a vyhýbat se extrémům (v oblékání, chování, bydlení atd.), a to nejen ve veřejném, ale i soukromém životě.

Odlišnou rovinu problematiky korupčního jednání tvoří rovina právní, která říká, jakým způsobem efektivně bojovat proti korupci a poskytuje nám k tomu i odpovídající právní nástroje. Význam opatření a norem uzavíraných na mezinárodní úrovni je dlouhodobě provázen mnoha problémy týkajícími se především sjednocení terminologie a uchopení pojmu korupce. Teprve v poslední době je možné konstatovat, že státy světa, Českou republiku nevyjímaje, činí kroky k zapojení se do struktur států označujících korupci za „zlo“ a přijímají, byť ne příliš rychle, alespoň dílčí opatření.

3 VĚZEŇSTVÍ JAKO SPECIFICKÉ SOCIÁLNÍ PROSTŘEDÍ

Vězeňství je specifickým světem, který je oddělen od toho vnějšího mnoha bariérami. Počty vězeňské populace lidí, kteří porušili zákon, a za toto porušení jim byl soudem uložen trest výkonu odnětí svobody, neustále stoupají a je zřejmé, že se nejedná pouze o trend v České republice, ale o trend celosvětový. Tak, jak se naplňují naše věznice osobami, vyvstává před námi problém, jak zajistit bezproblémové fungování zařízení VS ČR, tedy věznic.

VS ČR byla zřízena zákonem č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční stráž⁵⁷, a jejím hlavním úkolem je zajišťovat výkon vazby, výkon zabezpečovací detence a výkon trestu odnětí svobody a v rozsahu stanoveném tímto zákonem ochranu pořádku a bezpečnosti při výkonu soudnictví a správě soudů a při činnosti státních zastupitelství a Ministerstva spravedlnosti.

Současně je však také správním úřadem a účetní jednotkou, což s sebou nese i zpracovávání množství úkolů, které jsou definovány poněkud jinými vztahy, než které jsou běžné ve státní správě. Výjimkou jsou veřejné zakázky a činnosti VS ČR související s její ekonomickou a podnikatelskou činností, kde bychom mohli předpokládat zvýšenou pravděpodobnost výskytu korupčního jednání. V této kapitole se pokusíme určit některé z nich.

3.1 Kritická místa - místa s potenciálem korupčního jednání

Je zřejmé, že kritickými místy s potenciálem korupčního jednání jsou všechna, kde se setkávají světy „těch uvnitř“ a „těch venku“. Vězeňské prostředí je natolik specifickým sociálním prostředím, v němž se vyskytuje takové množství kriminogenních faktorů, že je téměř nemožné je všechny vyjmenovat a posoudit z hlediska možného korupčního jednání. Pokusíme se však vymezit alespoň ty, které jsou z našeho pohledu nejvýznamnější.

Proto, abychom mohli najít a označit kritická místa ve vězeňském prostředí, musíme si uvědomit, že toto prostředí je samo o sobě antagonistické, nepřátelské a sociálně napjaté. Odsouzené osoby, omezené na svých právech i možnostech uspokojovat nejrůznější sociální potřeby, kontakty a zájmy, se snaží nejrůznějšími cestami, metodami i formami tyto

⁵⁷ In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer Česká republika [cit. 2014-02-11].

potřeby uspokojovat. Vzhledem k tomu, že toho jen v minimálním množství lze dosáhnout legální cestou, volí k tomu prostředky a metody nelegální, nejčastěji zřejmě korupční. Není však možné opominout i další formy a metody jako třeba psychologický nátlak nebo manipulace, nebezpečné vyhrožování, vydírání apod. Cílem těchto tlaků je především opatření si věcí ve věznici zakázaných, jako např. mobilní telefony, SIM karty, záznamová technika, chemikálie sloužící k výrobě drogy, drogy a omamné a psychotropní látky, alkoholické nápoje, apod. Další skupinou věcí nebo výhod, jež mohou být zmíněným jednáním opatřovány, jsou balíčky nad rámec povoleného počtu, povolení vycházky mimo věznici, získání pochvaly za chování pro následné doporučení vychovatele k podmíněčnému propuštění vězně, umožnění propuštění z výkonu trestu odnětí svobody na základě zmanipulované zdravotní dokumentace a zdravotního stavu vězně a další, obecně získání výhody, na kterou nemá vězeň nárok.

Všechny tyto „tlaky“, alespoň tak všechna výše uvedená jednání pro naši potřebu obecně označíme, můžeme rozdělit do dvou základních skupin. Tlaky vnitřní a tlaky vnější. Tlaky vnitřní budou působit především od odsouzených osob, ale také od kolegů, případně i nadřízených. V těchto případech můžeme předpokládat zprostředkované formy korupčního jednání na osoby, které disponují specifickou pravomocí, případně se v konkrétní čas nacházejí na konkrétním místě, kde je třeba „obejít“ opatření vnitřního řádu nebo režim věznice.

Je třeba také zmínit předpoklad, že v tomto prostředí se bude jednat spíše o korupci „malou“, jak jsme si ji přiblížili v první kapitole, jež vzejde z běžné sociální interakce osob podléhajících režimu věznice tak, jak je nastaven vnitřními pravidly. Neznamena to ale, že by měla být na této úrovni podceňována nebo dokonce přehlížena. Jedná se přece o sociální prostředí, jehož primárním úkolem je naplňovat účel trestu, tedy jednak zabránit odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti, a také výchovně působit na pachatele s cílem nápravy jeho negativního postoje k zákonům a společenským normám. Toto prostředí by tedy v první řadě „samo o sobě“ mělo jakékoliv náznaky korupčního jednání eliminovat co možná nejpřísněji, ovšem v návaznosti na rozsáhlou preventivní činnost, neboť represe jsou jen zřejmým důsledkem chybějící nebo nedostatečné prevence.

Vnější tlaky pak můžeme spatřovat v jednání, jímž se příslušníky a občanské zaměstnance mohou pokoušet ovlivňovat příbuzní a známí odsouzených osob, případně i advokáti. Personál VS ČR je tak vystaven stálému tlaku, přičemž jako další determinant musíme vzít

v úvahu i osobní rozměr tohoto sociálního prostředí. Česká kotlina je malé, ohraničené území, a nebudeme daleko od pravdy, když použijeme okřídlenou větu, že „každý každého zná“. Příslušníci VS ČR se tak při své profesi mohou setkat s osobami ze svého nejbližšího okolí. Musíme tedy uvažovat i o dalším vnějším tlaku, kterým může být tlak samotných rodinných příslušníků v duchu: „... pomoz mu, vždyť je to syn (vnuk, kamarád, spolužák, kolega, známý) X. Y., toho přece znáš...“ Za takovéto situace nepodlehne jen opravdu morálně uvědomělý, zásadový a v neposlední řadě také důkladně proškolený jedinec.

Jak jsme již zmínili, tyto možné scénáře jsou jen dílčí a v souvislosti se sociálním prostředím, kde se setkávají ve svém soukromém životě nebo i jen existuje styčný bod, společný známý, existuje velká pravděpodobnost možného nátlaku na příslušníky VS ČR, a to spíše formou zastrašování, vyhrožování a vydírání, právě s ohledem na specifickou znalost nejbližšího sociálního okolí. Na jednání příslušníků a občanských zaměstnanců se tak může významnou měrou podílet i obava o bezpečnost blízkých osob, což je významný determinant pro motivaci ke korupčnímu jednání a současně vnitřnímu morálnímu ospravedlnění takového jednání.

Velmi závažnou formou korupčního jednání, směřující k zavázání si osoby skrytě a na první pohled zcela „nevinně“, jsou drobné dárky nebo pozornosti, jako např. nabídka cigarety, nabídka ochutnání poživatiny z balíčku, atd. Již tato na první pohled nevinná jednání mohou mít za cíl otestovat vůli příslušníka k nějaké další kooperaci s odsouzeným. Může se jednat o testování komunikace s cílem najít „společnou řeč“. Tomu mohou předcházet i navenek (ve společnosti, mimo vězeňské prostředí) zcela běžná konverzační témata jako počasí, dotaz na kvalitu spánku, pochválení zevnějšku nebo projevení starosti dotazy na rodinu, trávení volného času apod. Pokud personál VS ČR podlehe společenským konvencím, poleví v ostražitosti a komunikuje s odsouzenými nad rámec plnění pracovních povinností, může následovat další budování důvěry a následně i pokus o korupční jednání.

Nelze však pominout i další kategorii možných korupčních tlaků z vnějšího prostředí, které se týkají provozu věznice - zakázek a výběrových řízení zadávaných na materiál i služby. Stát jako bonitní klient se v současné ekonomické situaci, kdy velké množství společností propouští zaměstnance a jen obtížně hledá možnost k naplnění obchodních podnikatelských aktivit, jeví jako lukrativní zdroj příjmů, což je opět jedním z determinantů značících možnost korupčního jednání. Takovéto tlaky samozřejmě nebudou

vyvíjeny na příslušníky a občanské zaměstnance dostávající se pravidelně do kontaktu s odsouzenými, ale především na technicko-hospodářské pracovníky a vedení věznice, které má možnost o zakázkách rozhodovat. I v tomto případě platí, že záleží na kvalitě fungování nastaveného systému ve věznici i v celé VS ČR. Na maximálně transparentním systému zadávání a uveřejňování veřejných zakázek a na kvalitních a důsledných kontrolních mechanismech, které musí být dostatečně nezávislé, pružné, ale také funkční, aby mohly reagovat na neustále se měnící formy korupčního jednání v různých činnostech VS ČR.

3.2 Signály korupčního chování

Signály, které mohou nasvědčovat korupčnímu jednání - indikátory korupce - můžeme rozdělit do několika skupin. V první skupině se zpravidla jedná o znaky, které nejsou pro nezúčastněné pozorovatele viditelné, jsou „pasivní“, ale z pozice kvalitního a kvalifikovaného personálního vedení by nejbližším nadřízeným mohly být při využití dostupných manažerských prostředků a zkušeností odhaleny. Jedná se především o průvodní znaky chování a jednání jako např. nákladný a příjmům neodpovídající způsob života, který se náhle mění v porovnání s nepříliš vzdálenou minulostí, vychloubání se novými známostmi, nákladné zájmy a koníčky, razantní změna stylu oblékání, okázalé vystupování a „chvástání“ se nabytím nových věcí (např. vozidla, motocykly, elektronika, šperky, tetování, drahá zahraniční dovolená, nemovitosti), dále také neobvykle rychlé vypořádání se s tíživou finanční situací, změna rodinných poměrů, ale také náhlá, bez zjevné příčiny činěná změna postojů a názorů.

Další skupinou znaků jsou znaky „aktivní“ nebo také znaky viditelné při běžné pracovní činnosti, opakující se nebo vykazující shodnou časovou dispozici. Může jít např. o neobvyklá nebo neobjasitelná rozhodnutí, která zvýhodňují nějakou osobu, posouzení resp. reakce na událost vykazující stejné znaky diferencovaným způsobem v případě konkrétní osoby nebo i skupiny osob, nedodržování nebo zanedbávání pracovních povinností, velká míra benevolence vůči konkrétní osobě, a podobně.

V případě poslední skupiny znaků, které mohou nasvědčovat tomu, že se v daném prostředí odehrává korupční jednání, jsou vedlejší produkty těchto jednání, jako např. uveřejňování resp. „náhlé objevení“ se informací z vězeňského prostředí bez vědomí nadřízených nebo k tomu pověřeného tiskového odboru a tiskového mluvčí, nárůst velkého

množství výhod pro odsouzené (např. vycházky, pochvaly, podmíněčná propuštění), snaha odsouzených osob být umístěn v konkrétním vězeňském zařízení nebo na konkrétním oddělení bez zjevné, pochopitelné motivace, zvýšený výskyt kázeňských prohrěšků ze strany odsouzených, ale také příslušníků a občanských zaměstnanců VS ČR nebo také nárůst anebo naopak propad „běžného“ počtu stížností podávaných odsouzenými osobami v konkrétním zařízení VS ČR a podobně.

3.3 Prevence jako nejúčinnější nástroj v boji s korupcí

Pokud hovoříme o korupci jako o sociální patologii a odchýlení se od sociální nebo morální normy, musíme si, abychom lépe pochopili význam preventivního působení, také alespoň stručně vymezit pojem morální norma, který lze definovat různě. Ze sociologického hlediska je to závazné pravidlo lidského chování specifikující morálku, ukazující význam a nezastupitelnost její sociální funkce. Má zpravidla abstraktní a obecný charakter procházející morálním soudem, rozhodnutím nebo volbou jednajícího individua. Neupravují vnější rezultativní stránku lidského chování, ale ovlivňují ji prostřednictvím vnitřní motivace a míra jejich účinnosti proto závisí na vyváženosti zákazů a vzorů chování⁵⁸.

Z pohledu sociálních determinant fenoménu korupčního jednání můžeme spatřovat i patrný vliv pozůstatků z doby před listopadem 1989, kdy došlo ke zhroucení komunistického režimu, kde bylo korupční jednání typické snad pro celé sociální prostředí jako nezbytnost v duchu hesla: „Kdo nekrade, okrádá rodinu.“ Ač s velkým časovým odstupem, můžeme i v současnosti vidět, že se zachovaly některé původní znaky - vztahy, sítě kontaktů, klientelistické sítě, ale i sítě nepotické, a to přesto, že struktura společnosti prošla velkým množstvím změn. Korupce je tak společností zřejmě vnímána spíše jako problém veřejné morálky, kdežto morálka „privátní“, tedy jakoby uzavřená do okruhu nejbližších rodinných a příbuzenských vztahů, je od tohoto sociálního fenoménu odtažitá a de facto ho odsouvá za její zájmy.

Toto chování, resp. odchylování se od normy je často také bagatelizováno, což má nepochybně za následek jeho bujení a spolu s tím i jeho interiorizaci.

⁵⁸ MAŘÍKOVÁ, H., et al. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum 1996. ISBN 80-7184-164-1. s. 695

Pro boj proti korupci jsou v tomto případě stěžejní tři roviny opatření. Za prvé je to prevence. Veškerá jednání, jež můžeme podle jejich charakteru zahrnout pod pojem korupce, ať už se jedná o jakoukoliv její formu, musí být dostatečně popsána a tento popis zobecněn, aby byl v maximální možné míře výstižný a srozumitelný nejen odborné veřejnosti, ale všem lidem. V návaznosti na vymezené pojmy a jasnou, srozumitelnou terminologii, musí být problematika korupčního jednání dostatečně kvalitně metodicky zpracována pro konkrétní prostředí, protože jak jsme již napsali, existuje nepřehledné množství forem, které se neustále mění a vyvíjí s ohledem na aktuální situace a potřeby jednotlivce, který se ke korupčnímu jednání z nejrůznějších příčin hodlá uchýlit. Především pravidelná „osvěta“, objektivní poskytování informací sdělovacími prostředky, školení zaměstnanců a vedoucích pracovníků, jež jim umožní rozšíření vědomostí o nejnovější poznatky této problematiky z hlediska sociálně pedagogického, sociálně psychologického, moderního managementu a řízení lidských zdrojů, tedy možnosti rozeznat nejen kritická místa, ale také primární indikátory, jež mohou korupční jednání naznačovat, je cestou k efektivnímu boji s korupcí.

V případě příslušníků i občanských zaměstnanců pak sociálně pedagogické působení na rozvoj mravního uvědomění, posílení hrdosti, cti a pocitu sounáležitosti s bezpečnostním sborem, budování silné profesní etiky. Dbát na to, aby měl personál možnost profesního i odborného růstu, poskytovat k tomu dostatečný prostor i motivační prvky. Spolu s tím je třeba nepodceňovat odměňování za odvedenou práci, neboť se zřejmě jedná o jeden z klíčových faktorů pro korupční chování.

Je třeba neustále zdokonalovat legislativní úpravu, včetně interních normativních aktů, v návaznosti na vyhodnocení oblasti rizik pak posílit vnitřní kontrolní mechanismy, neustále zkvalitňovat prostředí, ve kterém se personál VS ČR pohybuje, samozřejmě včetně jeho zázemí pro dobu odpočinku a také vylepšovat dosud nevyhovující technická, organizační a personální zajištění.

V personální rovině, jak jsme již uvedli, je nejefektivnější důkladný výběr adeptů, jež mají nastoupit na exponovaná místa. Není možné se soustředit pouze na nábor a nevěnovat se velice pečlivě jejich motivaci, osobnostním rysům a vlastnostem, jež již v prvopočátku důkladným zkoumáním mohou ukázat na potenciální problémy.

V případě, že dojde k odhalení jakéhokoliv korupčního jednání, jeho zadokumentování, prokázání a přijetí odpovídajících opatření v personální nebo trestně právní rovině, jeví se jako vhodné otevřeně o tom informovat všechny zaměstnance, protože případná obava ze ztráty zaměstnání zcela jistě povede k pečlivému vážení všech pro a proti v případě korupční nabídky. V tomto ohledu se bezesporu jedná o velmi silný preventivní krok, a pokud je to možné, je vhodné prostřednictvím médií působit konkrétními příklady na právní vědomí společnosti tak, aby jakoukoli formu této trestné činnosti nepodporovali ani netolerovali, neboť jen tak je zřejmě možné tento negativní společenský fenomén alespoň z části eliminovat.

Druhou rovinou, která velmi úzce navazuje na rovinu prevence, je maximální možná transparentnost v jakémkoliv rozhodování. Do toho můžeme zahrnout i zásadu správního uvážení, jež je ve VS ČR rovněž používána. Cílem je tedy působit na osoby, jež mají pravomoc rozhodnout, schválit, povolit či zakázat a opět můžeme doplnit téměř neomezenou škálu jednání, kde je tato pravomoc ve směru k druhým uplatňována, obzvláště v prostředí tak specifickém a protkaném tak striktními pravidly, jako je vězeňství. Častěji ale půjde o komplexní uveřejňování všech zamýšlených kroků, pokud tomu samozřejmě nebrání zákonné důvody, které se týkají veřejných zakázek a výběrových řízení souvisejících s běžným chodem věznic, ale také zakázek na vyšší úrovni, zahrnující také vyšší objem investic finančních prostředků.

Třetí rovinu můžeme spatřovat v represí, v odhalování, dokumentování a stanovení jasné trestně právní odpovědnosti za jakékoliv korupční jednání. Stejně jako by měl být potrestán každý trestný čin, také korupce je trestným činem, není podstatné, zda se jedná o korupci „malou“ nebo „velkou“. Korupční jednání je nebezpečné ze své podstaty a je proto vhodné, aby bylo se vši důsledností soudy přísně postihováno.

3.4 Dílčí závěr

Stejně jako můžeme nalézat nepřeberné množství forem korupčního jednání, stejně jako můžeme chápat téměř nekonečné množství lidských pohnutek, jež nás k takovému druhu jednání vedou, můžeme také nalézt množství opatření, které tato jednání mohou pomoci eliminovat. Jako nezbytná se v tomto případě jeví jejich důsledná aplikace do všech oblastí, jež jsou korupcí postiženy.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 METODOLOGIE VÝZKUMU

Výzkum byl realizován ve dvou rovinách, první je teoretická, provedená monograficky za využití obsahové analýzy, analýzy shromážděných dokumentů a statistických dat a jejich kritického zhodnocení. Druhá rovina je aposteriorní a využívá kvantitativní výzkum, realizovaný prostřednictvím dotazníkové metody.

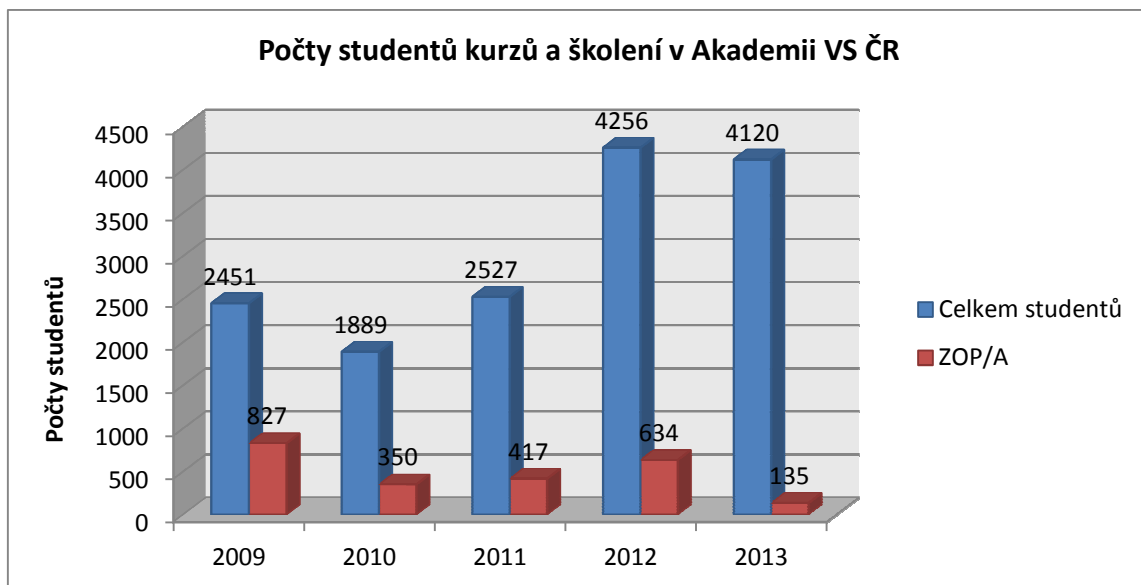
4.1 Cíl práce

Cílem naší práce bylo zjistit výskyt (četnost) korupčního jednání ve specifických podmínkách vězeňského prostředí, popsat nejčastější formy korupčního jednání, jak se může v běžných podmínkách sociálních vztahů ve vězeňském prostředí vyskytovat. Porovnat, resp. konfrontovat protikorupční opatření VS ČR s jejich uváděním do praktické, každodenní činnosti příslušníků a občanských zaměstnanců VS ČR. Pokusit se vyhodnotit efektivitu preventivního počínání VS ČR při resocializaci odsouzených a stanovování individuálních programů zacházení s odsouzenými.

4.2 Analýza dokumentů

Jako jeden z podkladů pro vyhodnocení výzkumu, verifikaci a falzifikaci stanovených hypotéz a analýzu shromážděných dat, sloužily materiály poskytnuté Akademií VS ČR, která je vzdělávacím a školícím zařízením VS ČR a realizuje nejrůznější školení a kurzy jak pro příslušníky, tak pro občanské zaměstnance, zaměřené na činnosti související s běžným chodem zařízení VS ČR, jako např. PO a BOZP, spisovou službou, dále jazykové kurzy a kurzy specializační, jako např. přípravu na služební zkoušky, aplikaci právních předpisů souvisejících s výkonem služebních činností, viktimologií, penologií, apod. Je také garantem nástupního vzdělávání jak příslušníků VS ČR, tak občanských zaměstnanců, které je pojmenováno jako „Základní odborná příprava“ (dále jen „ZOP“).

Akademii VS ČR ročně navštíví při nejrůznějších školeních a kurzech v rámci celoživotního vzdělávání velké množství personálu. Vývoj počtů studentů v kurzech a školeních v období od roku 2009 do konce roku 2013, můžeme ukázat v následujícím grafickém vyjádření.

Graf č. 1

V grafu vidíme nárůst počtu studentů kurzů a školení v roce 2012, což svědčí o tom, že VS ČR začala proškolení a edukaci personálu přikládat větší význam. Z podkladů poskytnutých Akademií VS ČR však nebylo možné zjistit, zda ve sledovaném období bylo pořádáno i školení na problematiku související s bojem proti korupci, což je jeden z faktorů, který budeme sledovat v kvantitativním výzkumu.

Vzdělávání ve VS ČR - Základní odborná příprava

Tuto ZOP⁵⁹ musí absolvovat každý nový zaměstnanec VS ČR, přijatý do pracovního nebo služebního poměru. Odborně je rozčleněná podle zařazení těchto zaměstnanců k jednotlivým organizačním článkům VS ČR s ohledem na kvalifikační předpoklady zastávané funkce uvnitř organizační struktury VS ČR.

Podle informací umístěných na webových stránkách VS ČR⁶⁰ je ZOP členěná do kategorií, především podle toho, zda zaměstnanec přichází, resp. bude přicházet do přímého kontaktu s vězněnými osobami.

⁵⁹ Nařízení GR VS č. 55/2010, o vzdělávání ve VS ČR [online]. VS ČR [cit. 2014-03-14]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/99/file/IVVS/NGR%2055_2010%200%20vzdělávání%20.pdf>.

⁶⁰ VS ČR - Informační servis - Vzdělávání [online]. Akademie VS ČR [cit. 2014-03-19]. Dostupné z: <<http://vscr.cz/ivvs-straz-pod-ralskem-99/informacni-servis-1641/vzdelavani-1653/>>.

Kategorie „ZOP/A“ je určena pro všechny příslušníky Vězeňské služby bez rozdílu dalšího služebního zařazení. Do Akademie VS ČR je příslušník vyslán po přípravném období, které tráví v mateřské organizační jednotce na období zpravidla 12 týdnů. Výuka je řešena formou výuky a praktického výcviku a je zakončena závěrečnou kvalifikací z jednotlivých předmětů a komplexní závěrečnou zkouškou, po jejímž úspěšném absolvování je příslušníkovi předáno vysvědčení a osvědčení.

Kategorie ZOP/B je určena pro občanské zaměstnance oddělení a referátů logistiky, informatiky, zaměstnávání, ekonomiky, personálních a správních, kteří přicházejí do přímého styku s vězněnými osobami. Realizována je zpravidla týdenní, seminární formou a ukončena závěrečným písemným testem a na základě jeho výsledku vydáním osvědčení.

Kategorie ZOP/B2 je určena pro občanské zaměstnance - vychovatele, sociální pracovníky, speciální pedagogy a psychology, kteří přicházejí do přímého styku s vězněnými osobami a podílejí se na přípravě a realizaci programů zacházení. Výuka má seminární a přednáškovou formu, zpravidla 6. týdenní, rozdělenou do dvou navazujících fází - Všeobecný základ a Profesní příprava. Základní odborná příprava je ukončena závěrečnou zkouškou, po jejímž absolvování obdrží zaměstnanec osvědčení.

Kategorie ZOP/B3 je určena zdravotnickému personálu. Výuka je realizována přednáškami a výcvikem zpravidla jednotýdenním a je ukončena závěrečným písemným testem, na základě jehož výsledku je zaměstnanci vydáno osvědčení.

Kategorie ZOP/B4 je určena pro občanské zaměstnance pracující na částečný úvazek, a dále ostatním pracovníkům vykonávajícím práci pro VS ČR, přicházejícím do přímého styku s vězněnými osobami - pověřený duchovní, lékař specialista, terapeut apod. Školení probíhá formou vstupního přednáškového bloku a je ukončeno do jednoho měsíce od absolvování přednáškového bloku odbornou rozpravou a předáním závěrečného osvědčení o absolvování školení.

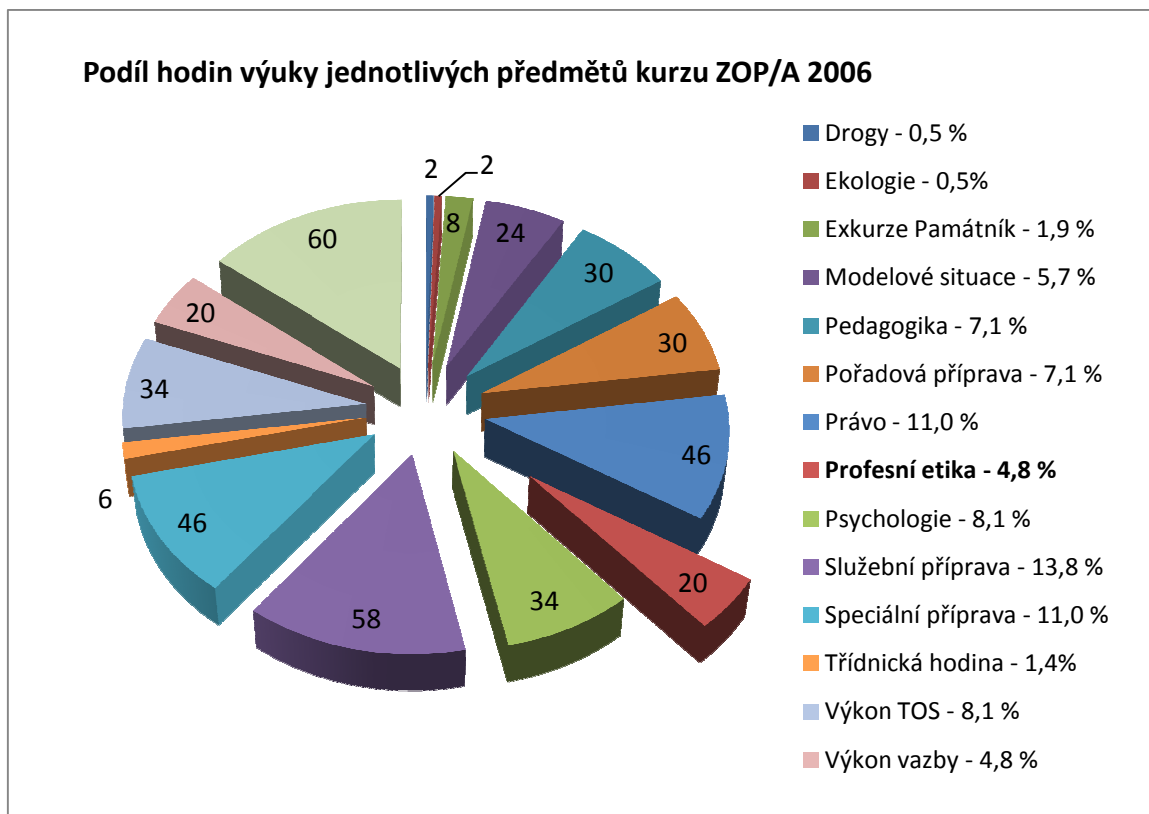
Kategorie ZOP/I je jako nástupní školení určené občanským zaměstnancům nepřicházejícím do styku s vězněnými osobami a probíhá jako samostudium v organizačních jednotkách VS ČR. Na závěr nástupního školení vypracují posluchači závěrečný písemný test zahrnující průřez prostudovanou látkou. Na základě písemného testu obdrží absolvent osvědčení.

Osoby v kategorii ZOP/A, tedy asi nejexponovanější osoby společně s osobami v kategorii ZOP/B z pohledu kontaktu s odsouzenými osobami, se musí v průběhu ZOP seznámit s množstvím právních norem a interních aktů řízení VS ČR včetně odborných a praktických předmětů. Nás bude zajímat především etika a s tím zřejmě související problematika předcházení korupčnímu jednání.

Od roku 2006 projekt ZOP/A zahrnoval celkem 420 hodin vzdělávání rozdělených do dvou základních kategorií, včetně Třídnické hodiny v rozsahu 6 hodin, služební předměty v rozsahu 280 hodin a humanitní předměty v rozsahu 134 hodin. Jednotlivé předměty měly časové dotace koncipovány takto: Služební předměty - Pořadová příprava (30 hodin), Služební příprava (58 hodin), Výkon trestu odnětí svobody (34 hodin), Výkon vazby (20 hodin), Speciální příprava (46 hodin), Základy sebeobrany (60 hodin), Modelové situace (24 hodin), Exkurze Památník Praha-Pankrác (8 hodin); Humanitní předměty - Právo (46 hodin), Psychologie (34 hodin), Pedagogika (30 hodin), Profesní Etika (20 hodin), Přednáška - ekologie (2 hodiny) a Přednáška - drogy (2 hodiny).

Pro přehlednost uvádíme časové dotace jednotlivých předmětů v grafu č. 2⁶¹. Na „koláči“ grafu jsou počty hodin jednotlivých předmětů, vpravo pak procentuální vyjádření jejich podílu na celkové časové dotaci základního kurzu.

⁶¹ Pozn. Profesní etika je pro přehlednost z „koláče“ grafu vyčleněna a v textu zvýrazněna tučným písmem.

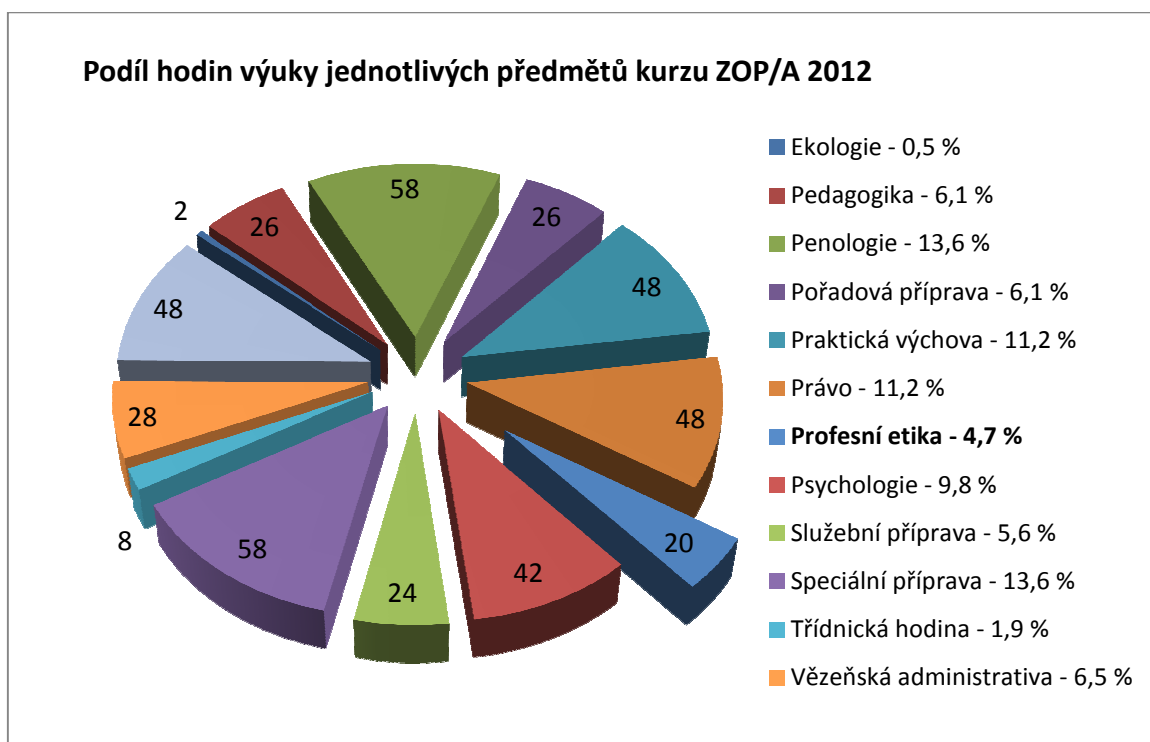
Graf č. 2

V materiálech poskytnutých Akademií VS ČR k ZOP/A používaných od roku 2012 můžeme zjistit úpravy časových dotací i změnu struktury, resp. změnu pojmenování jednotlivých předmětů, kdy z původních 14 vzniklo po úpravě 12. Celková časová dotace na 12. týdenní kurz kategorie ZOP/A se zvýšila o 8 hodin na 428 a zahrnuje Penologii (58 hodin), Speciální přípravu 58, Základy sebeobrany (48 hodin), Praktickou přípravu (48 hodin - ve vlastní organizační jednotce, kde je zaměstnanec zařazen), Vězeňskou administrativu (28 hodin), Pořadovou přípravu (26 hodin), Právo (48 hodin), Psychologii (42 hodin), Pedagogiku (26 hodin), Profesní etiku (20 hodin) a Ekologii (2 hodiny).

Profesní etika představuje v tomto případě 4,8 % rozsahu v celkové časové dotaci kurzu. Vzhledem k tomu, že Protikorupční program VS ČR byl vyhlášen až v roce 2009⁶², nelze ani očekávat, že by součástí studijní literatury byl přímo nějaký materiál, který by se touto problematikou zabýval. Předpokládáme proto, že tato tematika je zahrnuta do předmětu Profesní etika.

⁶² srov. *IVVS Stráž pod Ralskem* [online]. VS ČR [cit. 2014-03-20]. Dostupné z: <<http://www.vscr.cz/ivvs-straz-pod-ralskem-99/informacni-servis-1641/novinky-1648/boj-proti-korupci>>.

Přehled časových dotací jednotlivých předmětů v grafu⁶³:

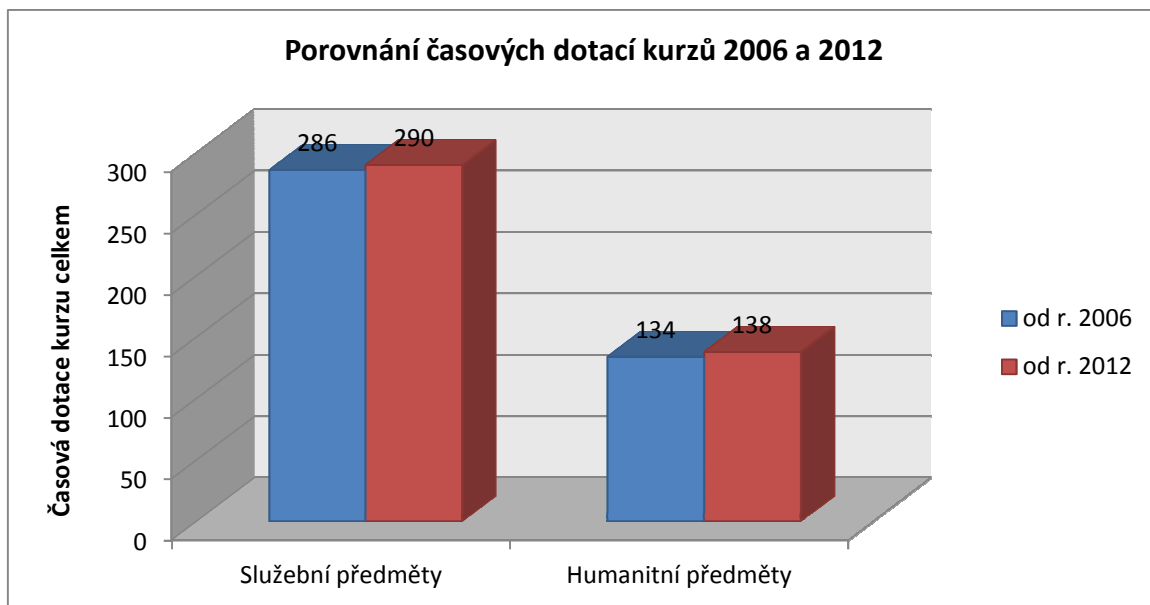

Graf č. 3

Profesní etika v těchto materiálech kurzu ZOP/A představuje 4,7 % času určeného na výuku, přičemž ze sylabu tohoto předmětu ani zde jednoznačně nevyplývá, že by jako samostatné téma byla zařazena protikorupční problematika. Můžeme předpokládat, že toto téma je zahrnuto v předmětu Profesní etika, ovšem v seznamu studijní literatury pro frekventanty ZOP/A, který obsahuje 83 zákonných norem, interních aktů řízení, publikací a dalších zdrojů, není uvedeno Nařízení generálního ředitele VS ČR č. 43/2011 ze dne 29. září 2011, kterým se vyhláší Protikorupční program VS ČR. Paradoxně tak zvýšením celkové časové dotace o 8 hodin programu používanému od roku 2012 oproti programu používanému do té doby (z roku 2006) k relativnímu poměrnému snížení časové dotace předmětu Profesní etika vůči ostatním předmětům o 0,1 %. Rozsah výuky (20 hodin) byl však zachován.

Pro lepší přehlednost změn mezi programy ZOP/A aplikovanými od roku 2006 a od roku 2012 uvádíme znázornění v následujícím grafu:

⁶³ Pozn. Profesní etika pro přehlednost z „koláče“ grafu vyčleněna a v textu zvýrazněna tučným písmem.

Graf č. 4

Z grafu je patrný nárůst časové dotace u kategorie služebních předmětů o 4 hodiny, u obou kategorií předmětů, tedy jak služebních, tak humanitních. Musíme však vzít do úvahy i tzv. třídnické hodiny, jež jsou zde součástí kategorie Služební předměty, kde došlo oproti období do roku 2012 k navýšení časové dotace o 2 hodiny a tím k 0,5% nárůstu poměru časové dotace vůči ostatním vyučovaným předmětům.

Programy zacházení s odsouzenými jako součást boje proti korupci

Resocializační programy ani individuální programy zacházení s odsouzenými, jejichž cílem je soustavné, cílevědomé a komplexní působení na odsouzeného, což by mělo vést především k přijetí jejich vlastní odpovědnosti za spáchaný trestný čin a naplňování účelu trestu, nezpracovává Akademie VS ČR, ale jejich zpracování je plně v kompetenci jednotlivých zařízení VS ČR, podle jejich konkrétních možností. Podrobněji jsou popsány na webových stránkách⁶⁴ VS ČR, kde jsou v záložkách pod jednotlivými zařízeními - věznicemi a vazebními věznicemi, uvedeny v záložce „O nás“ v odkazu „Výkon vězeňství“. Pro názornost zde z velkého množství vyjmenujeme pouze některé hlavní programy, protože není cílem této práce se touto problematikou podrobněji zabývat.

Dle svých konkrétních možností mohou jednotlivá zařízení vést např. vzdělávací aktivity a kurzy jako výuku českého jazyka (především pro cizince), výuku cizích jazyků,

⁶⁴ VS ČR [online]. VS ČR [cit. 2014-03-20]. Dostupné z: <<http://www.vscr.cz>>.

společenských věd - např. dějepis, zeměpis, poznávání cizích kultur, základy finanční gramotnosti. Z kroužků to mohou být např. dřevo a stavby, základy pravidel silničního provozu, kroužky rukodělné - keramika a výtvarné techniky, zahrádkaření, kroužek filmového diváka, hudební kroužek, kroužek společenských her - zejména šachy, rybářský kroužek, ale také sportovní, kondiční cvičení a pohybové aktivity, stejně tak si odsouzení mohou půjčovat knihy různých žánrů i odborné literatury z vězeňské knihovny.

Dále se jedná o speciálně výchovné aktivity jako individuální a skupinové činnosti s terapeutickými prvky - setkávání drogově závislých, sociálně právní poradenství, sociálně psychologický výcvik, základy viktimologie, diskusní kluby, kurzy společenského chování, řešení zátěžové životní situace tréninkem sociálních dovedností, sebeobslužné činnosti, např. vaření, psychologické techniky pro každého, apod. Je třeba zmínit také oblast utváření vnějších vztahů a udržení sociálního zázemí, kontakt s rodinou a pomoc při ukončení výkonu trestu a návrat do běžného způsobu života.

Jednou ze základních oblastí naplňování programu zacházení s odsouzenými jsou také pracovní aktivity, které se zásadním způsobem podílí na udržování pracovních návyků odsouzených, efektivním využívání volného času a mj. odsouzeným mohou přispět k získání finančních prostředků pro svou osobní potřebu při výkonu trestu odnětí svobody. Odsouzení v rámci pracovní činnosti zajišťují běžný provoz věznice, ale také na základě smluv uzavíraných mezi věznicí a podnikatelskými subjekty mohou pracovat mimo areál věznice.

Z finančních prostředků, které má odsouzený k dispozici je možné v prodejně věznice kupovat potraviny, věci osobní potřeby, případně věci pro zájmovou činnost. Odsouzení většinou nedisponují hotovostí a je užívána bezhotovostní platba z té části peněžních prostředků, s níž může odsouzený volně disponovat, přičemž ředitel věznice stanoví maximální možnou částku pro jednorázový nákup.

Prostudováním jednotlivých programů na webu⁶⁵ jsme zjistili, že jednotlivé organizační články VS ČR, tedy věznice a vazební věznice, mají rozdílný přístup k jejich zpracování i obsahu. Domníváme se, že jako výrazný preventivní prvek zmiňovaná maximální transparentnost a informovanost nejen vězeňského personálu, ale také osob blízkých

⁶⁵ VS ČR [online]. VS ČR [cit. 2014-03-20]. Dostupné z: <<http://www.vscr.cz>>.

odsouzeným, je podmínkou pro efektivní fungování protikorupčních opatření, a proto se jako vhodné jeví doporučit doplnění webových stránek o maximální množství informací k jednotlivým věznicím i programům zacházení s odsouzenými, které jsou v těchto zařízeních k dispozici.

4.3 Kvantitativní výzkum

Pro kvantitativní výzkum byl zvolen přímý způsob dotazování realizovaný pomocí dotazníku v písemné - listinné podobě, jenž zohlednil především specifické prostředí, v němž sběr dat probíhal, skupinu respondentů, ale také omezené finanční zdroje výzkumného týmu. Při přípravě dotazníku byla kromě maximální možné validity - věrohodnosti a reliability - spolehlivosti zjišťovaných proměnných zohledněna mj. i přehlednost a byl sestaven tak, aby respondentu vedl od jednodušších otázek k otázkám relativně složitějším. V neposlední řadě bylo při jeho zpracování zohledněno i časové a finanční hledisko, právě s ohledem na požadavek VS ČR, aby kvantitativní výzkum nepřinesl pro VS ČR jakoukoliv nákladovou položku a tedy výdaj ze státního rozpočtu a dále aby jeho distribuce a následný sběr dotazníků od respondentů nepřinesl nepřiměřenou zátěž pro pracovníky oddělení prevence a stížností, kteří byli touto činností Odborem kontroly GR VS ČR pověřeni.

S ohledem na získání dostatečně reprezentativního vzorku respondentů bylo pro potřebu výzkumu rozhodnuto o tom, že se bude dotýkat cca 3% stavu příslušníků a zaměstnanců VS ČR a cca 2% odsouzených osob. K listopadu 2013 bylo podle informací VS ČR umístěno ve výkonu trestu odnětí svobody 14 250 osob a VS ČR disponovala cca 7 000 příslušníky a občanskými zaměstnanci. Vzhledem ke specifickým podmínkám, tedy striktnímu provoznímu režimu jednotlivých zařízení VS ČR, jejich rozmístění na celém území ČR a omezeným finančním i kapacitním možnostem výzkumníků, byly dotazníky distribuovány prostřednictvím příslušníků Odboru kontroly VS ČR do všech zařízení, které jsou v interních aktech řízení VS ČR definovány jako věznice určené toliko k výkonu trestu odnětí svobody. Výzkum se tak nedotkl zařízení, kde je současně vykonáván trest odnětí svobody a vazba, podle ust. § 67 zákona č. 141/1961 Sb., trestního řádu, stejně jako zařízení, která jsou VS ČR vedená jako zařízení pro výkon zabezpečovací detence. Toto „omezení“ bylo učiněno především z praktických důvodů, neboť na jedné straně do tohoto prostředí vstupuje celá řada dalších determinantů ovlivňujících možnosti korupčního

jednání a jednak naopak zvláštní režim těchto zařízení množství determinantů postrádá, především pak v případě zabezpečovací detence.

Podle organizačního řádu a dle sdělení pracovníků VS ČR bylo v polovině roku 2013 zařízení pro výkon trestu odnětí svobody 21. Na konci roku 2013 a počátku roku 2014, kdy byl výzkum realizován a kdy došlo k distribuci jednotlivých dotazníků, však bylo podle sdělení pracovníků VS ČR těchto zařízení díky reorganizačním změnám uvnitř VS ČR pouze 19.

Počet distribuovaných dotazníků se tedy odvíjel od počtu vězňených (odsouzených) osob, který, jak jsme již řekli, k listopadu 2013 činil 14 250 osob. Za 2 % z tohoto počtu budeme tedy s ohledem na uvedené organizační změny VS ČR uvažovat 266 dotazníků⁶⁶, tedy 266 respondentů v 21 zařízeních VS ČR. Počet příslušníků a občanských zaměstnanců VS ČR činil ke stejnému období cca 7 000 příslušníků a 3 200 občanských zaměstnanců. Jedná se tedy o cca 10 200 osob, z čehož pro naši potřebu a pro zjednodušení výpočtu bude cca 2 % představovat 231 respondentů v 21 zařízeních VS ČR. Počet dotazníků distribuovaných příslušníkům a občanským zaměstnancům VS ČR, byl s ohledem na výše uvedené reorganizační změny 209 do 19 zařízení⁶⁷ VS ČR. Do každého ze zařízení VS ČR bylo tedy distribuováno 11 ks dotazníků pro příslušníky a zaměstnance VS ČR a 14 ks dotazníků pro osoby odsouzené.

Příprava dotazníků

Dotazníky, a tedy otázky v nich obsažené, byly koncipovány s ohledem na jejich informativní účel s cílem zjistit aktuální stav výskytu korupčních jednání v zařízeních VS ČR. Vzhledem k tomu, že prostředí věznic je velmi specifické a jakékoliv dotazy na toto téma jsou jak odsouzenými osobami, tak příslušníky VS ČR, vnímány velmi citlivě, a to především proto, že se jedná o dvě skupiny osob, jejichž postavení v tomto specifickém sociálním prostředí je antagonistické. Při výběru otázek bylo nezbytné zohlednit především kritérium anonymity, neboť jakákoliv možnost, že by bylo možné podle jednotlivých otázek přiřadit konkrétní osobu, případně jednání v místě známé, případně již

⁶⁶ Původně bylo počítáno s 294 dotazníky do 21 zařízení VS ČR. Distribuováno bylo pouze 266 dotazníků do 19 zařízení.

⁶⁷ Původně bylo počítáno s 231 dotazníky do 21 zařízení VS ČR. Distribuováno bylo pouze 209 dotazníků do 19 zařízení.

dokumentované, by s velkou pravděpodobností vedla k odmítnutí odpovědi a zmaření celého výzkumu.

K tomu bylo nutné zohlednit i další faktor, který by mohl mít negativní vliv na celý výzkum a především na ochotu odpovědět na položené otázky, a sice v obecné rovině rostoucí trend - odpor zákazníků k marketingovým průzkumům obecně. Jak uvádí Kotler⁶⁸, jedna studie zjistila, že 38 % zákazníků se nyní odmítá účastnit pohovorů, což je oproti předchozímu desetiletí prudký nárůst. Další studie zjistila, že 59 % zákazníků odmítá poskytovat informace firmě, protože mají pocit, že tyto informace nejsou nutné nebo jsou naopak příliš osobní. Je to zřejmě dáno tím, jakým způsobem byl marketingový výzkum využíván a zneužíván.

Situace je v našem případě o to složitější, že dotazník je zaměřen na jednání, které je možné kvalifikovat podle trestně-právních předpisů, případně podle interních předpisů VS ČR, respondenty jsou v našem případě osoby již trestním zákonem postižené, s kriminální zkušeností a současně v „nevýhodné“ pozici, neboť mají omezen přístup k mnoha základním lidským potřebám a současně jsou nuceny chovat se v souladu s požadavky příslušníků VS ČR a řádem věznice atd. Ochota poskytovat informace - odpovědi je v tomto případě diskutabilní a jen 100% anonymita a důvěryhodný mechanismus zpětného sběru dotazníků zřejmě povede k vyplnění dotazníku a jeho vrácení zpět výzkumnému týmu.

Otázky tedy byly formulovány velmi obecně, aby nebylo možné je identifikovat ani s konkrétním respondentem, konkrétní osobou z VS ČR, ani konkrétním jednáním. Mohlo tak dojít k drobné kolizi s jejich informační hodnotou, neboť základním kritériem pro jejich formulaci, mimo již výše uvedené maximální míry anonymity, bylo mimo především to, aby respondent otázkám porozuměl a především byl ochoten na ně odpovědět. Otázky tak nesměly mj. vzbuzovat nějaké zábrany právě s ohledem na odhalení totožnosti respondenta nebo předmětu odpovědi, aby respondenti reagovali v maximální možné míře upřímně.

⁶⁸ KOTLER, P., et al. *Moderní marketing*. 4. evropské vydání. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1545-2. s. 442.

Při formulaci a výběru otázek bylo zohledněno i to, že s ohledem na specifické prostředí a antagonistické postavení dvou skupin respondentů, jež mohou mít tendence „očerňovat“ se navzájem, může dojít ke zkreslení validity odpovědí. K tomuto může samozřejmě docházet z mnoha nejrůznějších důvodů a motivace pro takové jednání zřejmě mohou být neméně pestré, ale pro potřebu našeho výzkumu budeme předpokládat, že apriori neexistuje důvod takto manipulovat s fakty, neboť je možné se domnívat, že takovýto výzkum bude jak pro personál VS ČR, tak pro odsouzené přínosem. S ohledem na výše uvedené, byly otázky formulovány jako uzavřené⁶⁹ a dichotické - koncipované s možností odpovědí ANO x NE. Nevýhodnost uzavřených otázek v tomto dotazníku je dána i podmínkou pro jednoduchý výběr odpovědi, protože bylo nezbytné zajistit i maximální jednoduchost a srozumitelnost otázek tak, aby v případě odsouzených osob nebyla složitou formulací znevýhodněna některá skupina respondentů. Naopak výhodou užití uzavřených dichotických otázek je v kontextu s množstvím dotazníků a relativně velkého počtu otázek snazší zpracování výstupních dat. Z podobných důvodů nebylo přikročeno ke zvolení možnosti škálování odpovědí, neboť by to zřejmě ani neumožňovala koncepce otázek a požadavek na maximální srozumitelnost, jednoduchost a především maximální možnou míru anonymity respondentů a tedy i ochoty na otázky odpovědět.

Popis zkoumaného vzorku respondentů

Vzhledem k tomu, že v období, kdy byla naplánována distribuce dotazníků, došlo ve VS ČR k některým dílčím reorganizacím a některá zařízení VTOS byla zrušena, bylo s pracovníky VS ČR následně dohodnuto, že optimální cestou pro distribuci dotazníků do jednotlivých zařízení bude Odbor kontroly GŘ VS ČR a jeho prostřednictvím vedoucí pracovníci oddělení prevence a stížností, zařazení v jednotlivých věznicích. Tito pracovníci mají postavení pověřeného orgánu VS ČR v řízení o trestných činech osob ve výkonu vazby, trestu odnětí svobody a zabezpečovací detence, spáchaných ve vazební věznici, věznici nebo v ústavu pro výkon zabezpečovací detence podle ust. § 12 odst. 1, 2 písm. c) trestního řádu. Personálně podléhají řediteli věznice, avšak metodicky jsou řízeni odborem kontroly GŘ VS ČR. Z jednání s pracovníky VS ČR, vyplynulo, že distribuce dotazníků se uskuteční v běžné pracovní době, tedy de facto nad rámec běžných pracovních povinností příslušníků oddělení prevence a současně s tím VS ČR vznesla požadavek, aby tato činnost

⁶⁹ srov. KOZEL, R. *Moderní marketingový výzkum: nové trendy, kvantitativní a kvalitativní metody a techniky, průběh a organizace, aplikace v praxi, přínosy a možnosti*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-0966-X.

co nejméně narušila výkon služby a pracovní režim jednotlivých osob - respondentů, i pracovníků oddělení prevence a stížností.

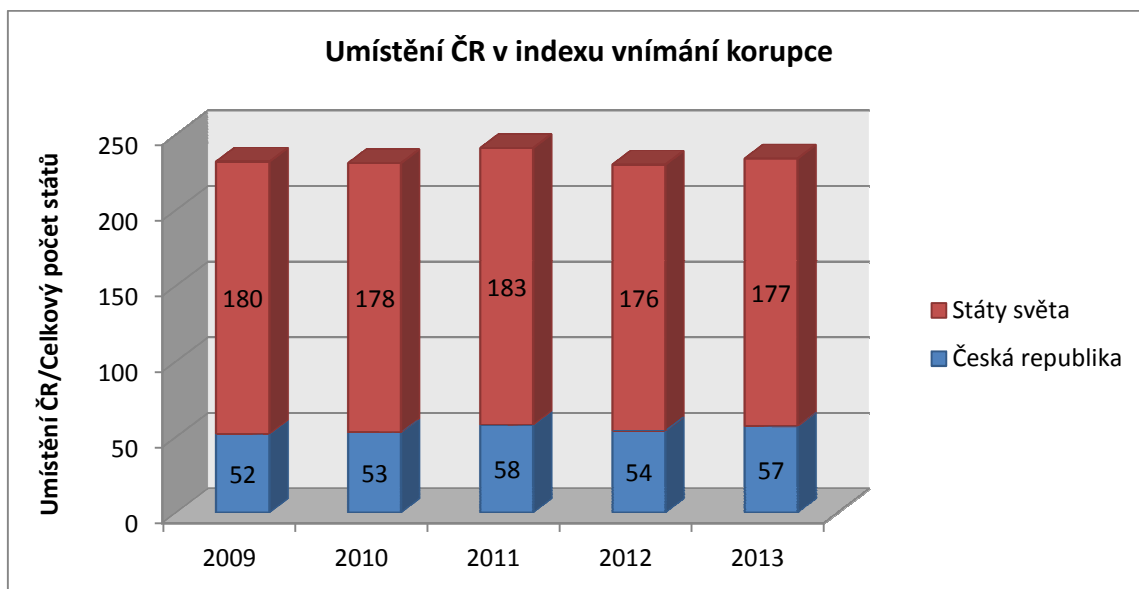
S ohledem na specifickou a relativní rozsáhlou výzkumu byl realizován ve všech zařízeních VS ČR na celém území ČR. Nebylo možné provést výběr respondentů prostým náhodným výběrem tak, aby byl v maximální možné míře eliminován vliv subjektivního zásahu do procesu výběru. Proces výběru zásadním způsobem ovlivnil i požadavek VS ČR, aby distribuce a následný sběr dotazníků příliš nezasahoval do výkonu služby pracovníků oddělení prevence a stížností. Nebylo tak možné učinit skupinový výběr, který by zohlednil jak strukturu respondentů, tedy v tomto případě právní kvalifikaci jednání, jež mělo za následek odsouzení k nepodmíněnému trestu odnětí svobody - úmyslná, nedbalostní, násilná, majetková, hospodářská trestná činnost a další. Tento skupinový výběr by tak v ideálním případě základního souboru odsouzených, umožnil v omezené míře zjistit i sociální statut respondentů, avšak s ohledem na objektivní překážky byl výběr respondentů realizován cestou pracovníků oddělení prevence a stížností, což má za následek nutnost zohlednit do vyhodnocení výzkumu i pravděpodobně velkou míru subjektivního zásahu do výběru a tím možné zkreslení dat.

V propozicích k distribuci dotazníků, byla pro výběr respondentů ponechána těmto pracovníkům možnost vlastního uvážení, přičemž jednou z mála podmínek byl požadavek na to, aby respondenty byly v případě odsouzených, osoby ze všech oddílů věznice, pokud je tato věznice na oddíly případně jiné oddělené části členěna a v případě příslušníků a zaměstnanců VS ČR požadavek toho, aby byl zohledněn směnný režim jednotlivých věznic, tedy aby mezi respondenty byly zastoupeny osoby z každé směny.

Předvýzkum

S ohledem na specifickou vězeňského prostředí nebyl předvýzkum realizován jako běžný a nebyli tedy osloveni budoucí respondenti v zamýšleném, cílovém prostředí za účelem ověření, zda jsou otázky formulované v dotaznících srozumitelné a jasné. Předvýzkum byl z praktických důvodů pojat jako informativní krok v obecné rovině a byl zaměřen na vnímání korupce ve společnosti obecně. Prostředkem k tomu byly informace každoročně uveřejňované nevládní organizací Transparency International - Index vnímání korupce ve

společnosti⁷⁰. Nezabývali jsme však podrobně těmito průzkumy, pro naši potřebu stačilo porovnat umístění České republiky v období od roku 2009 do roku 2013 mezi státy světa, v kontextu s protikorupčním bojem několika vlád, které v tomto období byly v ČR u moci. Pro přehlednost uvádíme tento vývoj v grafu.

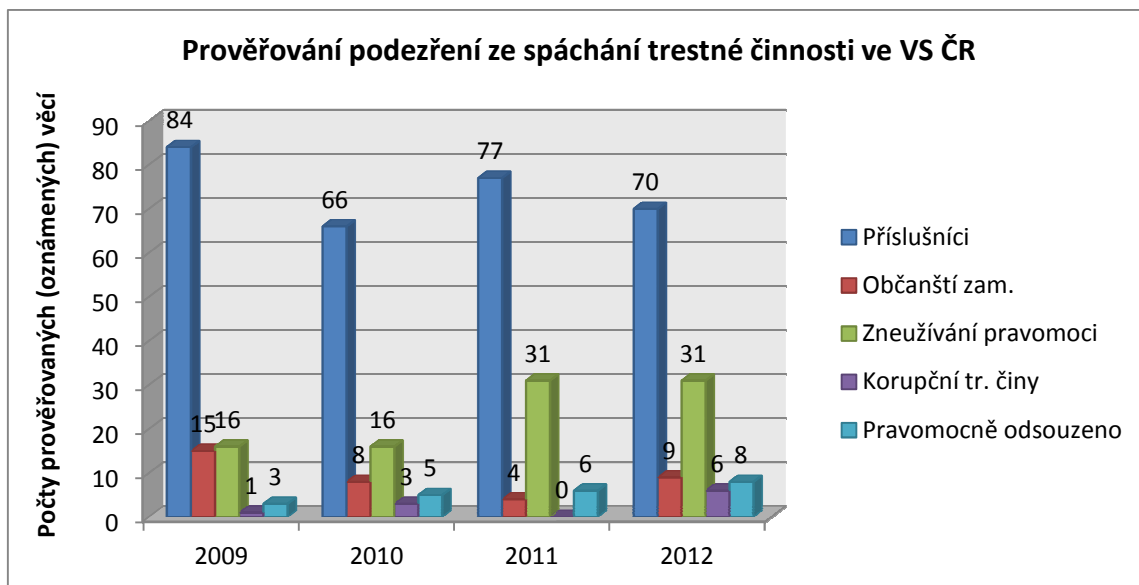

Graf č. 5

Jak vidíme z údajů uveřejňovaných organizací Transparency International, umístění České republiky nevykazuje ve sledovaném období výraznější změny, a to navzdory všem proklamovaným opatřením, jež byly náplní volebních programů několika vlád v boji proti korupci. Lze jistě namítnout, že došlo ke kvalitativnímu posunu o pět příček oproti roku 2009, ale domníváme se, že tento posun není z pohledu skutečně efektivních protikorupčních opatření určující.

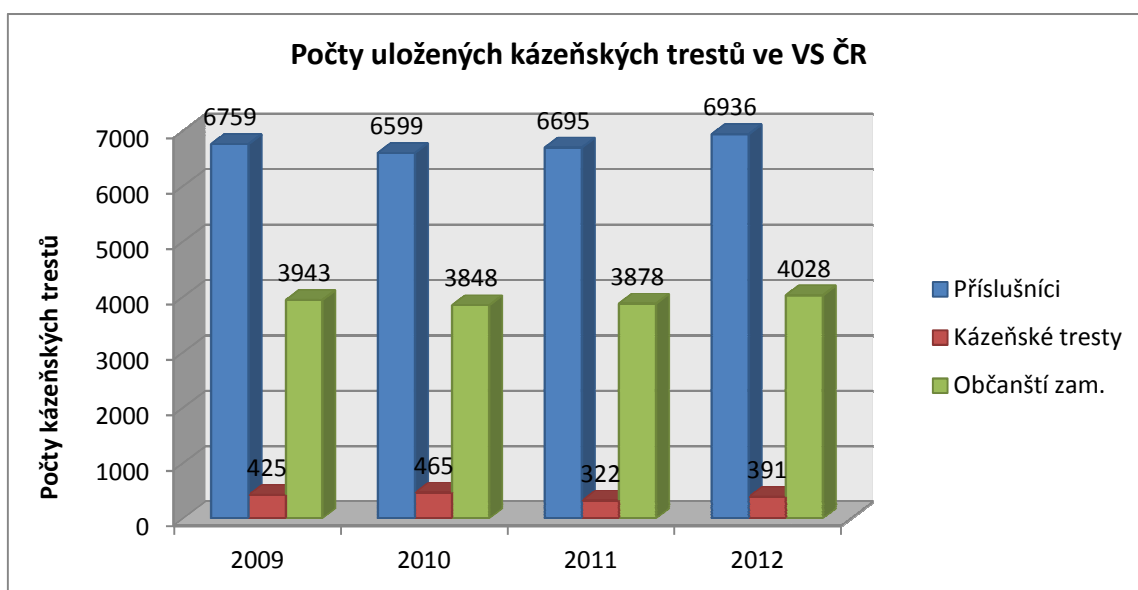
Součástí předvýzkumu byla i stručná analýza statistik vedených VS ČR poskytnutých pro potřebu výzkumu Odborem kontroly GŘ VS ČR týkajících se prověřování podezření ze spáchání trestné činnosti příslušníky a občanskými zaměstnanci v období od roku 2009 do roku 2012. Můžeme konstatovat, že takovýto šetření bylo v rámci VS ČR provedeno jen velmi malé množství a ve sledovaném období se týkalo 1,0 až 1,3 % příslušníků z celkového počtu příslušníků VS ČR. V poněkud zjednodušené podobě zde uvedeme i názorný graf vývoje počtů podezření ze spáchání trestné činnosti, z čehož můžeme zvýraznit počty podezření na trestné činy související se zneužitím pravomoci a korupcí.

⁷⁰ *Index vnímání korupce* [online]. Transparency International Česká republika [cit. 2014-03-23]. Dostupné z: <<http://www.transparency.cz/indexy/>>.

Graf č. 6

Z grafického vyjádření vidíme, že počty prověřovaných podezření z trestné činnosti jsou relativně ustálené s výjimkou trestných činů zneužívání pravomoci úřední osoby v období roku 2011 a 2012. Musíme si však uvědomit, že se jedná pouze o „hrubá“ čísla zahrnující i případy, ve kterých mohlo dojít ke skončení prověřování s konstatováním, že nedošlo ke spáchání trestného činu i o případy, které byly odevzdány do pravomoci jednotlivých vedoucích funkcionářů k projednání jako kázeňský přestupek. Z pohledu výzkumu je však důležité zjištění, že četnost prověřovaných podezření nijak podle našeho názoru nepřesahuje očekávané limity. Počty kázeňských trestů uložených příslušníkům VS ČR a jejich vývoj ve sledovaném období si ukážeme na dalším grafu.

Graf č. 7

Graf znázorňuje srovnání počtu kázeňských trestů uložených příslušníkům VS ČR v poměru k celkovému počtu příslušníků VS ČR. Pro pouhé dokreslení struktury personálu VS ČR uvádíme také počty občanských zaměstnanců. Počty kázeňsky potrestaných příslušníků se ve sledovaném období pohybují okolo 5,9 %. Za rok 2009 je to 6,3%, za rok 2010 7,0 %, v roce 2011 4,8 % a v roce 2012 5,6 %. Ovšem i v tomto případě je nezbytné podotknout, že do těchto čísel musíme zahrnout i jednání s výkonem služby nesouvisející, jako přestupky v dopravě, přestupky proti občanskému soužití, proti majetku apod. Oproti našim původním předpokladům musíme na závěr konstatovat, že se stejně jako v předchozím případě nejedná o žádné neočekávaně vysoké počty trestů.

4.4 Hlavní výzkumná otázka a stanovení hypotéz

Přestože se korupce v historii lidstva objevovala vždy, zdá se, zřejmě i z důvodu široké mediální prezentace, že se v posledních letech její výskyt ve společnosti výrazně zvýšil. Veřejnost zemí střední a východní Evropy má podle nejrůznějších sociologických průzkumů za to, že korupce představuje jedno z nejvážnějších ohrožení demokratické společnosti a efektivně fungující ekonomiky. Z toho přinejmenším vyplývá, že pokud jde o korupci, není relevantní jen sama o sobě jako společenský jev, ale významné je také to, jak je vnímána veřejným míněním.

Vzhledem k tomu, že se tento negativní společenský fenomén projevuje ve všech sférách společnosti, domníváme se, že vězeňství jako specifické sociální prostředí tohoto jevu není ušetřeno a s ohledem na uzavřenost a antagonistický charakter tohoto prostředí je pravděpodobné, že je zde výskyt korupčních jednání daleko častější. Proto jsme si položili následující hlavní výzkumnou otázku:

Je korupční jednání ve vězeňském prostředí běžným jevem?

Odpověď na hlavní výzkumnou otázku budeme hledat prostřednictvím dále stanovených hypotéz:

Hypotéza 1: Výskyt korupčního jednání v zařízeních VS ČR je úspěšně monitorován.

Hypotéza 2: Protikorupční opatření VS ČR jsou pouze formální.

Hypotéza 3: Korupční jednání je v zařízeních VS ČR přehlíženo.

Pro zkoumání výskytu fenoménu korupce ve specifických podmínkách českého vězeňství použijeme kvantitativní výzkum. Bude realizován prostřednictvím dotazníku, obsahujícího 9 otázek k problematice výskytu korupčního jednání v podmínkách českého vězeňství a jeho respondenty budou jednak osoby ve výkonu trestu odnětí svobody a jednak příslušníci a občanští zaměstnanci VS ČR.

Z pohledu výskytu fenoménu korupce se tedy jedná o zcela mimořádné prostředí, protože jedna z těchto skupin disponuje pravomocemi vůči skupině druhé, která pro své předchozí protiprávní jednání postrádá nejpodstatnější díl lidského bytí, a to svobodu. V tomto prostředí tak dochází ke každodennímu střetávání dvou světů, toho svobodného, prezentovaného příslušníky a zaměstnanci VS ČR a vězni, jimž se kromě již zmíněné svobody nedostává množství dalších atributů dostupných ostatním občanům, kteří nevykonávají trest odnětí svobody.

Je zřejmé, že snahou této skupiny osob bude získat upírané věci a možnosti, a to i za cenu korupčního jednání. Je však třeba podotknout, že v tomto případě nemůžeme a priori předpokládat, že veškerá iniciativa v tomto směru bude vedena touhou po získání věcí odpíraných díky statutu odsouzeného, ale také touhou po vylepšení své ekonomické situace a jakési „přilepšení si“ ke mzdě ze strany osob, které disponují odpovídajícími pravomocemi.

Jak již vyplynulo z pokusu o definici korupčního jednání, jež jsme uvedli výše, nemůžeme za korupci považovat pouze materiální výhody finanční prospěch nebo příslib takového prospěchu do budoucna, ať už uskutečněný odsouzenou osobou po jejím propuštění, což je ale pravděpodobnější a ve statistikách VS ČR i dokumentované, osobou z blízkosti odsouzeného. Zde se samozřejmě nemusí jednat pouze o osobu blízkou, jak ji definuje náš trestní zákoník⁷¹, tedy o příbuzného v pokolení přímém, osvojitele, osvojence, sourozence, manžela a partnera; jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném se pokládají za osoby sobě navzájem blízké jen tehdy, kdyby újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pociťovala jako újmu vlastní, ale také o další skupiny osob, které můžeme označit jako „známé“, nebo „kamarády“. Také tyto osoby se mohou značnou měrou podílet na

⁷¹ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ust. § 125. In: *Systém ASPI* [Automatizovaný systém právních informací]. Wolters Kluwer Česká republika.

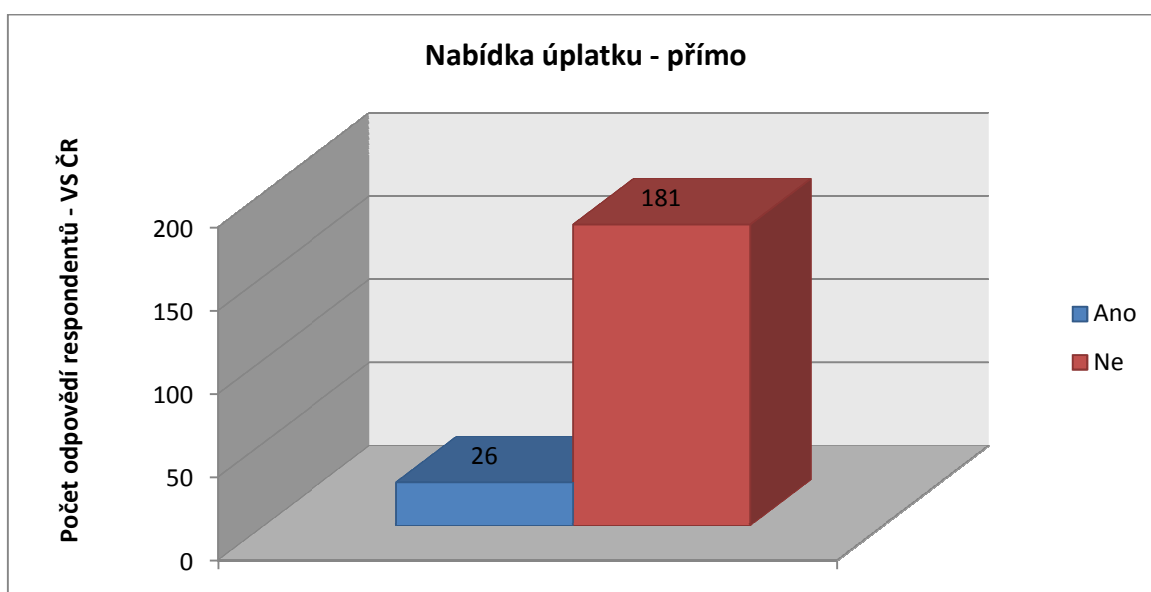
pokusech o ovlivnění jednání personálu VS ČR, a to obzvláště v případech, které vykazují znaky zločineckých skupin nebo třeba většího množství pachatelů a odsouzených v jedné trestní věci, což je samozřejmě třeba zohlednit i při jejich umístění do zařízení VS ČR.

4.5 Analýza a interpretace výsledků výzkumu

V rámci interpretace výsledků výzkumu se pro lepší názornost jeví vhodnější znázornění jednotlivých odpovědí na dotazníkové otázky u obou skupin respondentů, tedy příslušníků a občanských zaměstnanců VS ČR i odsouzených osob, formou jednoduchého grafického vyjádření.

Odovědi respondentů z řad příslušníků a občanských zaměstnanců VS ČR

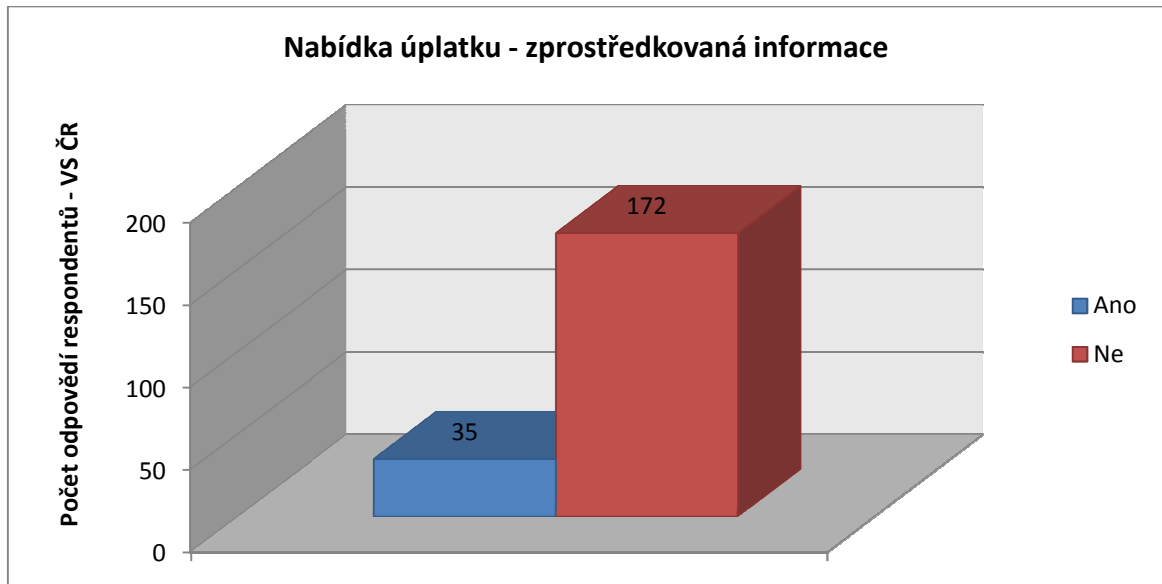
Otázka č. 1: *Setkal jste se v poslední době od někoho z odsouzených s nabídkou úplatku za poskytnutí jakékoli ve věznici zakázané věci nebo neoprávněné výhody?*

Graf č. 8

Oproti našim předpokladům uvádí ve svých odpovědích pouze 12,6 % příslušníků a občanských zaměstnanců, že se s nabídkou úplatku v poslední době setkali. Toto relativně nízké číslo je dáno zřejmě tím, že odsouzené osoby ani jejich nejbližší rodinní příslušníci („vnitřní a vnější tlaky“) neoslovují nahodile jednotlivé příslušníky s nabídkou úplatku. Takovéto jednání bude zřejmě sofistikovanější a ve většině případů zřejmě i pečlivě připravované, protože si obě strany uvědomují jeho nelegální charakter a s tím spojené následky.

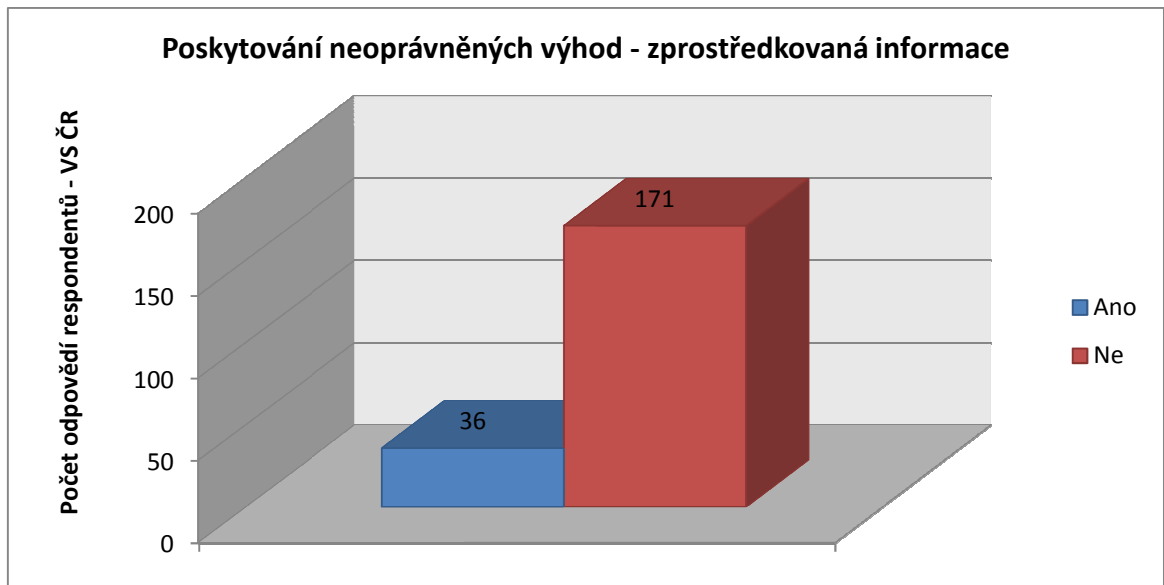
Otázka č. 2: *Slyšel jste od někoho z kolegů, že by se v poslední době s nabídkou úplatku ze strany odsouzené osoby setkal?*

Graf č. 9

Oproti zkušenosti respondentů s přímou nabídkou úplatku ze strany odsouzených vidíme v případě zprostředkované informace o takové nabídce zvýšení počtu kladných odpovědí. 16,9 % respondentů odpovídá, že o takové nabídce ví z doslechu od některého z kolegů. Tento 4,3% nárůst můžeme přičítat i určitému zkreslení při přenosu takové informace, neboť nelze vyloučit, že se do odpovědí respondentů promítá ta samá informace z různých zdrojů. Vzhledem k tomu, že nárůst není enormní, můžeme ji považovat za věrohodnou.

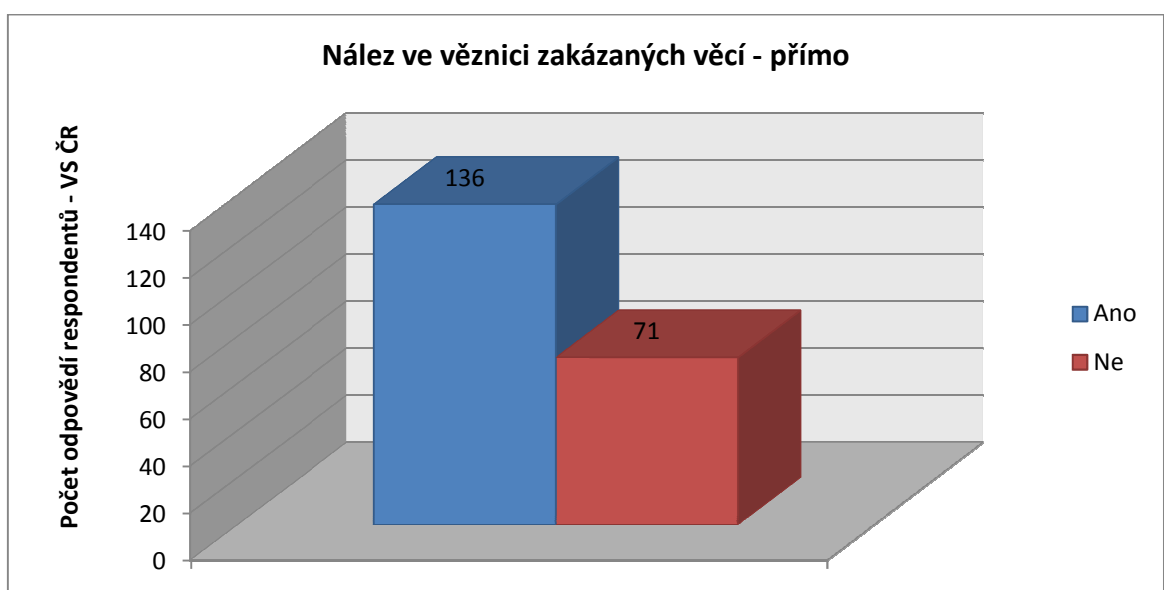
Otázka č. 3: *Slyšel jste o někom z vašich kolegů, že za úplatu poskytuje odsouzeným osobám ve věznici zakázané věci nebo neoprávněné výhody?*

Graf č. 10

Na položenou otázku v odpovědích reaguje 17,4 % respondentů pozitivně s tím, že z různých zdrojů, tedy jak od kolegů, nadřízených, ale např. i odsouzených osob, slyšelo o tom, že některý z kolegů může odsouzeným poskytovat za úplatu neoprávněné výhody. Domnívali jsme se, že formulace otázky směrem od osoby respondenta přinese v tomto případě vyšší četnost kladných odpovědí i pravděpodobnost jejich pravdivosti, což se však podle počtu odpovědí v případě této otázky nepotvrdilo.

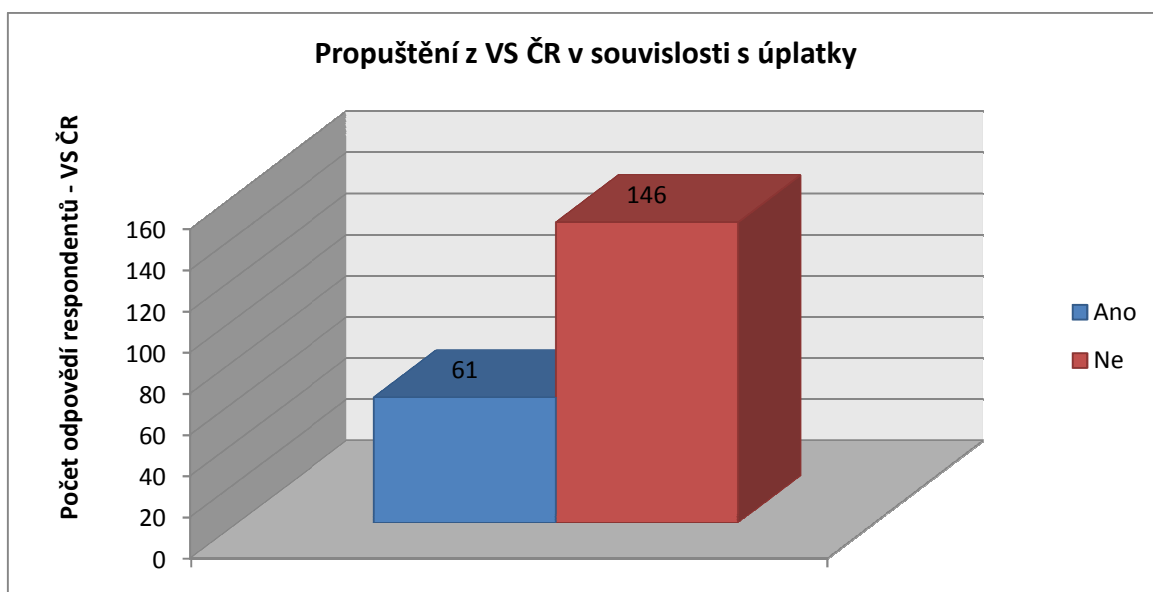
Otázka č. 4: *Našel jste vy nebo někdo z vašich kolegů v poslední době u odsouzené osoby ve věznici zakázanou věc?*

Graf č. 11

Na tomto grafu, který znázorňuje záchyt ve věznici zakázaných věcí, vidíme diametrální odlišnost od Otázek č. 1, 2 i 3. V odpovědích respondentů můžeme zjistit, že nebyli osloveni korupční nabídkou (87,4 %), neslyšeli od nikoho z kolegů, že by se s takovou nabídkou setkal (83,1 %) ani neslyšeli o kolegovi, který by za úplatu odsouzeným zakázané věci poskytoval (82,6 %). K záchytu zakázaných věcí se však kladně vyjádřilo 136 respondentů, tedy plných 65,7 %. Z vyhodnocení odpovědí můžeme dovozovat, že výskyt zakázaných věcí ve věznicích nemusí souviset výlučně s korupčním jednáním ze strany příslušníků a občanských zaměstnanců, ale především půjde o jiné kanály, jimiž se do věznice tyto věci dostávají - mimo rámec VS ČR, tzn. osobami s přístupem k odsouzeným z vnějšího prostředí (pracoviště mimo objekt VS ČR, advokáti, jiné osoby) a v balíčcích určených odsouzeným od rodinných příslušníků.

Otázka č. 5: Víte o tom, že by v poslední době byl někdo z vašich kolegů propuštěn kvůli tomu, že by odsouzené osobě opatřil ve věznici zakázanou věc nebo neoprávněnou výhodu?

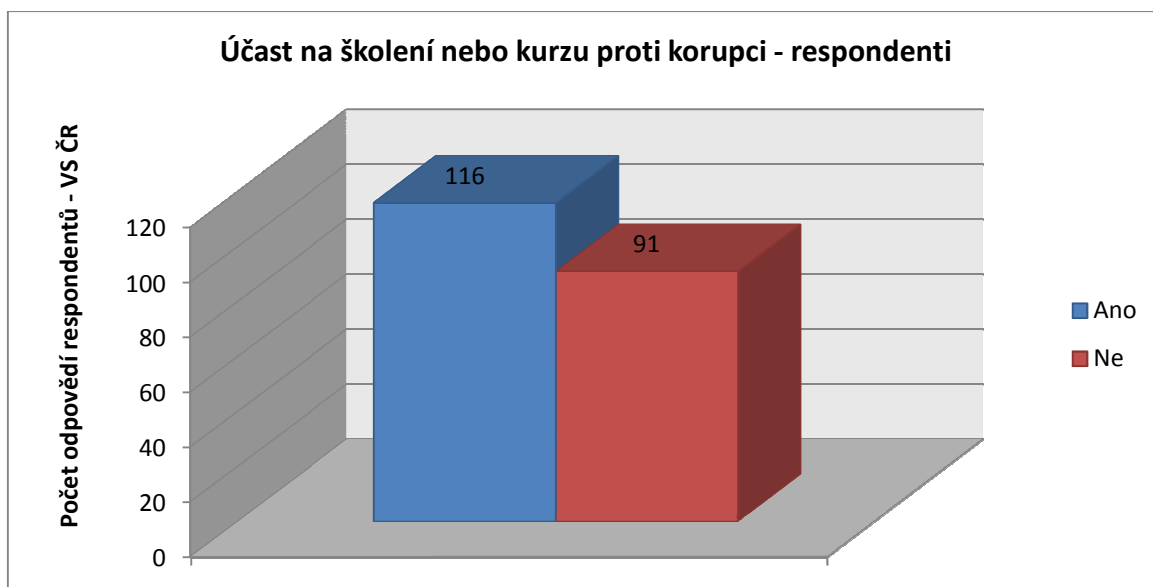

Graf č. 12

Téměř 29,5 % respondentů odpovídá, že je jim znám případ některého z kolegů, který byl propuštěn ze služebního nebo pracovního poměru od VS ČR v souvislosti s opatřením zakázané věci odsouzené osobě. Musíme poznamenat, že v tomto případě není zcela podstatné, zda se jedná o propuštění, jehož příčinou bylo korupční jednání anebo jiná forma jednání, které vedlo k ukončení služebního nebo pracovního poměru. Mohlo se tedy jednat i o jednání nedbalostní, především příslušníků VS ČR, kdy nedostatečně důsledným

výkonem služebních povinností mohlo dojít k „vnesení“, tedy resp. nezachycení zakázané věci do zařízení VS ČR při některé z kontrol, což se mohlo projevit až dodatečně, s časovým odstupem, při další kontrolní činnosti a prověřením kontrolními orgány pak mohl být určen viník. Důležitým prvkem boje proti korupci je informovanost. V každém případě, kdy dojde k odhalení a zadokumentování takového, nebo i jen souvisejícího jednání, vedoucímu až k propuštění viníka, musí být taková informace dostupná všem příslušníkům a zaměstnancům VS ČR, protože jde nepochybně o důležitý preventivní prvek tj. „odstrašující případ“.

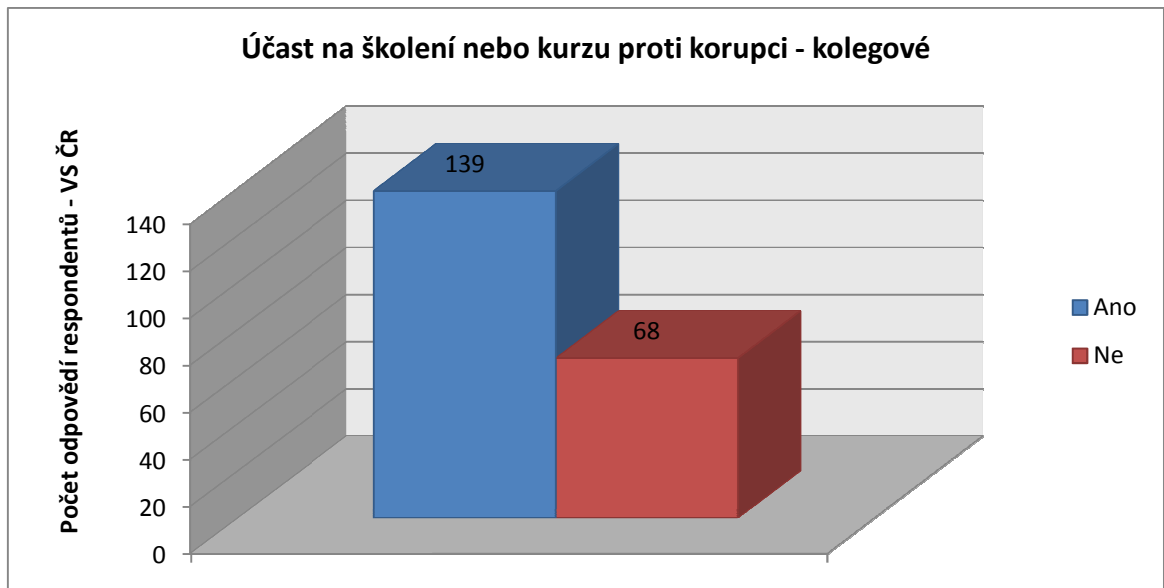
Otázka č. 6: *Zúčastnil jste se v posledním roce nějakého školení nebo kurzu zaměřeného na boj proti korupci?*

Graf č. 13

Respondenti v 56,0 % uvádí, že se v posledním roce zúčastnili školení nebo kurzu zaměřeného na boj proti korupci. Otázkou je, jestli je tento počet dostatečný, když vezmeme v potaz, že prevence je jedním z nejdůležitějších nástrojů v boji proti korupci a z podkladů poskytnutých Akademií VS ČR nebylo možné takto tematicky zaměřené školení dohledat.

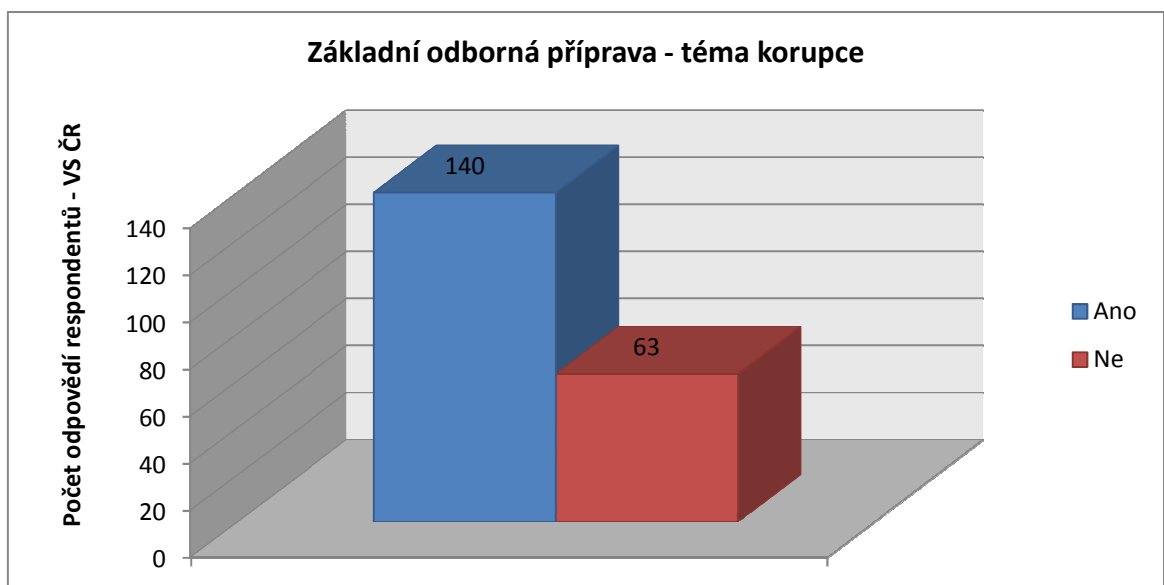
Otázka č. 7: *Zúčastnil se v posledním roce školení zaměřeného na boj proti korupci některý z vašich kolegů?*

Graf č. 14

V případě této otázky vidíme nárůst kladných odpovědí, kdy 67,1 % respondentů uvádí, že se školení zaměřeného na boj proti korupci zúčastnil některý z jeho kolegů. V porovnání s odpověďmi na předchozí otázku, na kterou respondenti odpovídali „sami za sebe“, jde o 11% nárůst kladných odpovědí, což může vypovídat o snaze VS ČR personál v této oblasti vzdělávat. Je to však v ne zcela pozitivním smyslu vyváženo tím, že Akademie VS ČR nedoložila do předaných podkladů konkrétní informace o školení zaměřeném na boj proti korupci.

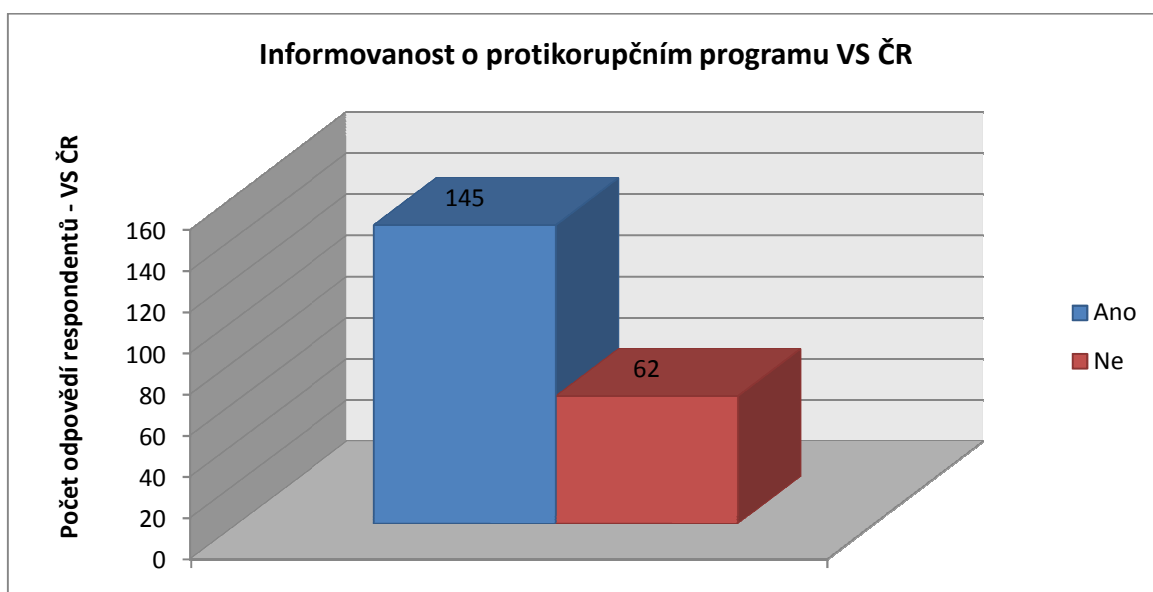
Otázka č. 8: *Bylo při vašem nástupním kurzu k Vězeňské službě zmíněno i téma boje proti korupci?*

Graf č. 15

V odpovědích respondentů je patrně nutné zohlednit rozdílnost doby, kdy k VS ČR nastupovali a také časový odstup, protože někteří respondenti na tuto otázku v dotazníku neodpověděli (1,9 %), přičemž nám není s výjimkou popsaného zřejmý jiný důvod. Naopak 76,6 % respondentů odpovídá kladně a potvrzuje tak, že VS ČR spolu s Akademií VS ČR věnuje při edukaci personálu tomuto tématu pozornost.

Otázka č. 9: *Slyšel jste o protikorupčním programu Vězeňské služby?*

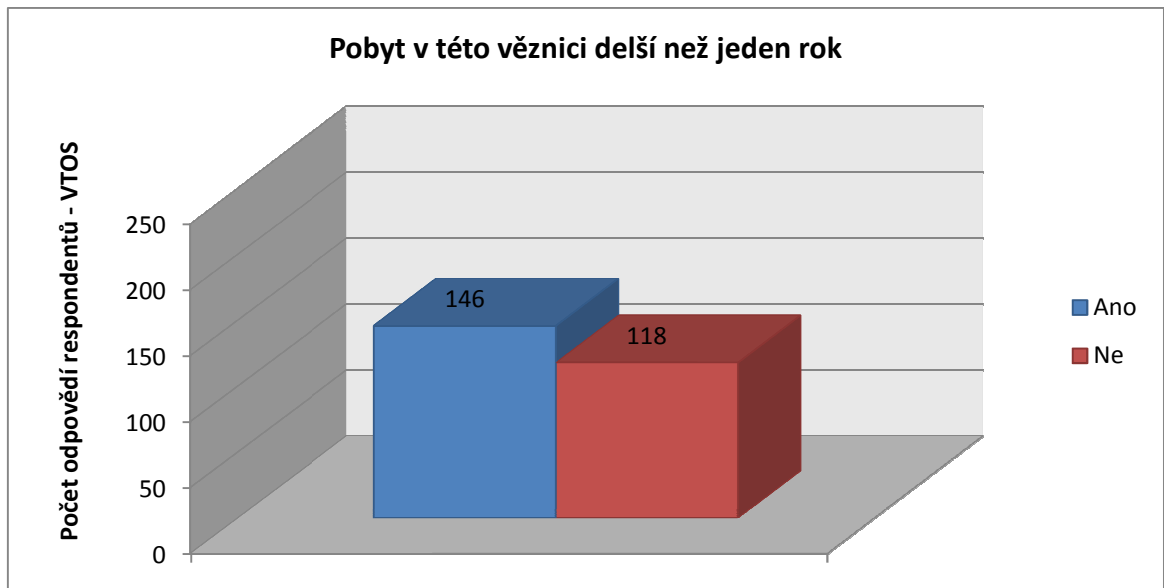

Graf č. 16

O protikorupčním programu VS ČR, který byl vyhlášen v Nařízení generálního ředitele VS ČR č. 30 z roku 2009, slyšelo plných 70% respondentů, avšak s ohledem na to, že byl vydán již před pěti lety, v roce 2011 aktualizován a mělo by se jednat o stěžejní materiál VS ČR na poli boje proti korupci, mělo by toto číslo být nepochybně vyšší, neboť informovanost příslušníků i občanských zaměstnanců je jednou ze základních podmínek správného fungování všech interních aktů řízení VS ČR a tedy systému preventivních opatření. Odpověď 30 % respondentů, kteří uvádějí, že neslyšeli o protikorupčním programu VS ČR, naznačuje nedokonalost systémových opatření při proškolení a edukaci personálu VS ČR a je nezbytné se jimi blíže zabývat.

Přehled otázek a počtů odpovědí respondentů z řad osob ve výkonu trestu odnětí svobody

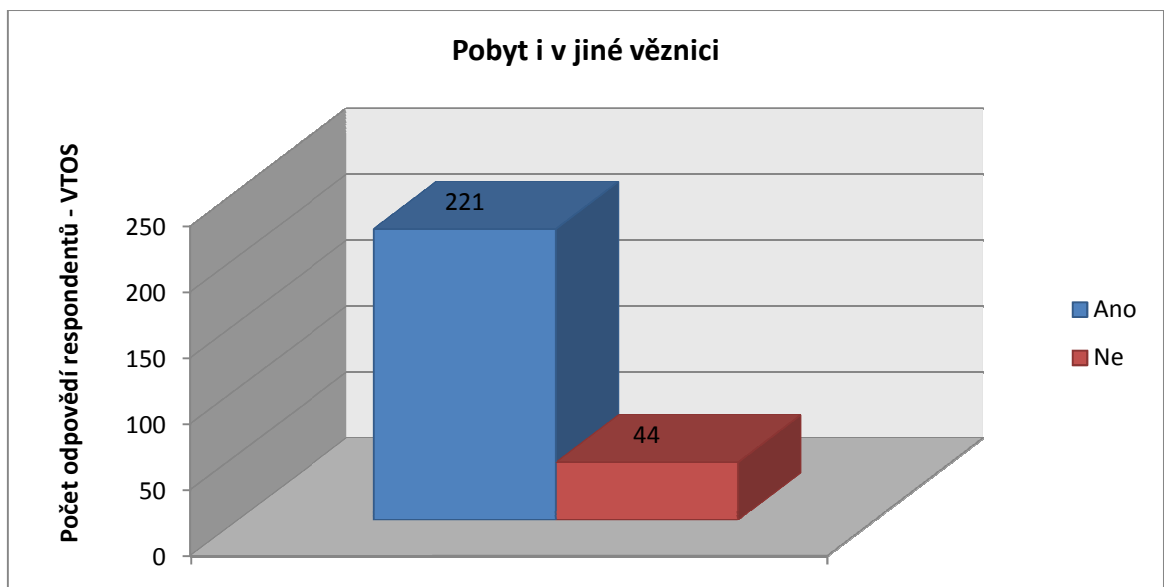
Otázka č. 1: *Jste v této věznici déle než jeden rok?*

Graf. č 17

Jedná se o otázku, jejíž formulace a další spojitosti v odpovědích mohly naznačit s vyšší mírou pravděpodobnosti, zda se respondent setkal s korupčním jednáním, neboť vycházíme z předpokladu, že tato zkušenost bude mj. závislá na délce pobytu v konkrétním zařízení VS ČR a podrobnějším seznámením se s prostředím, vztahy, vazbami a osobami a tedy i možnostmi, které s sebou toto specifické sociální prostředí přináší.

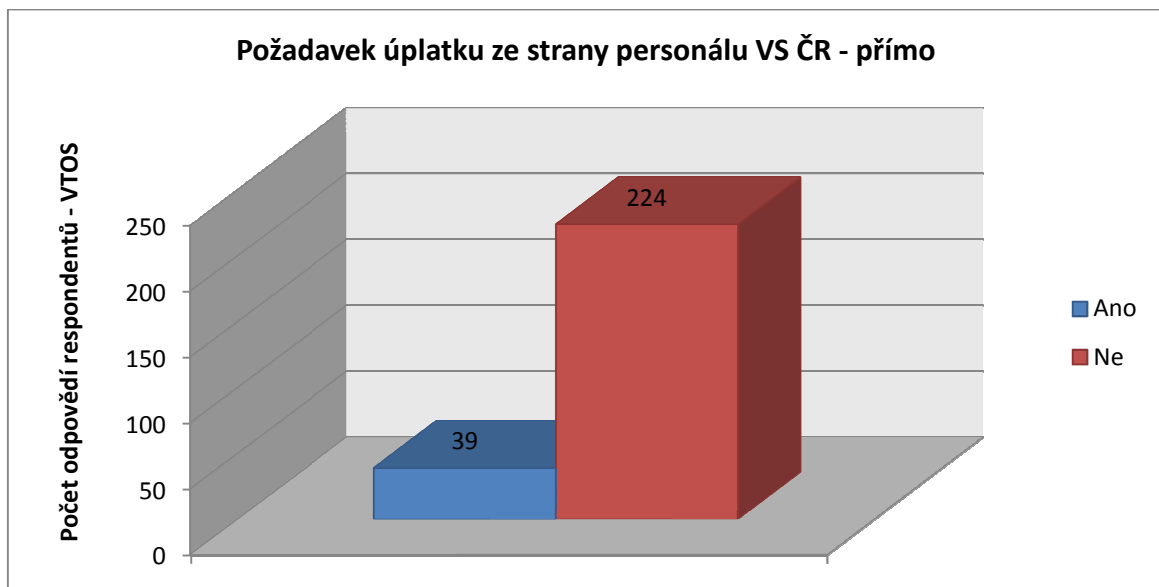
Otázka č. 2: *Byl jste umístěn i v jiné věznici?*

Graf č. 18

Také formulace této otázky by mohla v odpovědích naznačit s vyšší mírou pravděpodobnosti, zda se respondent setkal s korupčním jednáním, neboť stejně jako v předešlém případě vycházíme z předpokladu, že tato zkušenost bude závislá nejenom na délce pobytu v konkrétním zařízení VS ČR a možnostech podrobnějšího seznámení se s prostředím, vztahy, vazbami a osobami, ale právě na možnosti použití zkušeností nabytých z dalších zařízení VS ČR a nepřímo i z předchozích výkonů trestu odnětí svobody. Je však současně třeba vzít v úvahu i to, že umístění odsouzeného v jiné věznici může značit nejenom předchozí kriminální zkušenost, ale např. problémy s chováním a tedy kázeňské přestupky nebo naopak kázeňské odměny a vzorné chování odsouzeného, které mohlo vést k jeho přemístění do mírnějšího typu zařízení, případně další faktory, které toto umístění mohly ovlivnit. Do úvahy je třeba vzít i skutečnost, že respondenti na rozdíl od výzkumného týmu mohli do svých odpovědí zahrnout i případné zkušenosti z výkonu vazby, které však nebyly do tohoto výzkumu zahrnuty. Možné zkreslení dat však i v tomto případě můžeme zcela zřejmě považovat pro potřebu tohoto výzkumu za bagatelní.

Otázka č. 3: *Setkal jste se ze strany příslušníka nebo zaměstnance Vězeňské služby s požadavkem na úplatek?*

Graf č. 19

Oproti předpokladům souvisejícím se stanovením výzkumného problému pouhých 14,8 % respondentů uvádí, že se ze strany příslušníka nebo zaměstnance setkala s požadavkem na úplatek. Můžeme se domnívat, že odpovědi vyjadřují s velkou mírou pravděpodobnosti reálnou situaci ve věznicích, protože příslušníci a občanští zaměstnanci VS ČR zřejmě

neoslovují jednotlivé vězně s požadavky na poskytnutí úplatku. Věříme, že daleko pravděpodobnější je situace, kdy takového jednání iniciuje odsouzená osoba. Kromě faktorů týkajících se profesních, etických a morálních kvalit personálu VS ČR to může být dáno zřejmě i vyšší mírou rizika, které s sebou takovéto počínání nese.

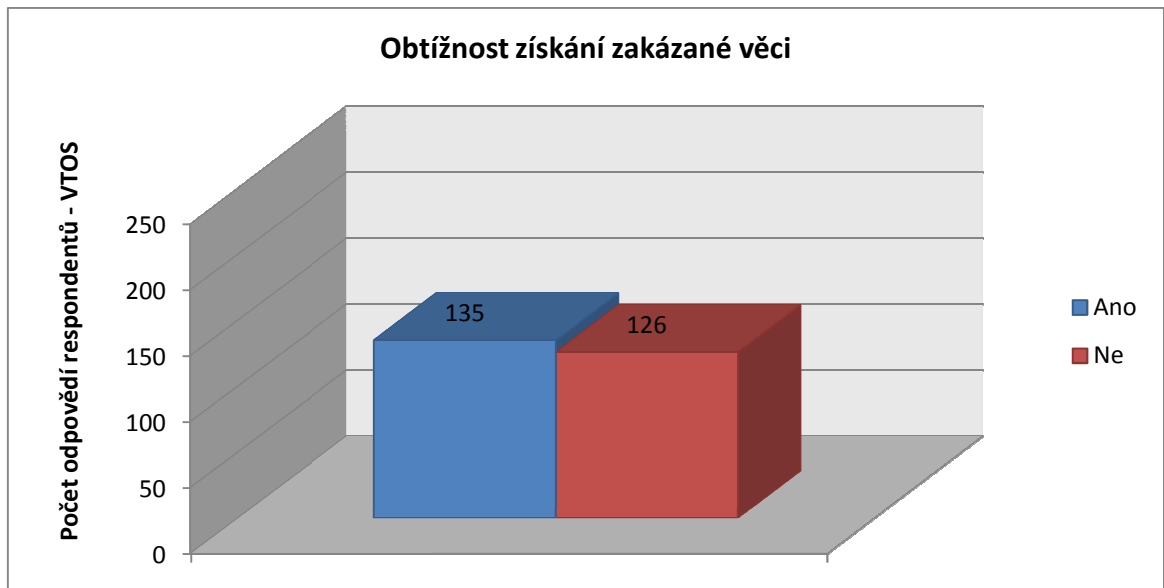
Otázka č. 4: *Slyšel jste v poslední době od někoho z Vaší blízkosti, že by bylo možné za úplatek příslušníkovi nebo zaměstnanci Vězeňské služby získat ve věznici zakázanou věc nebo nějakou výhodu?*

Graf č. 20

V tomto případě můžeme sledovat téměř 7% nárůst odpovědí, z nichž je možné dovodit, že požadavek na úplatek je 21,6 % respondentů znám z doslechu. Opět je zřejmé, že odpovědi na otázky, které se netýkají přímo respondenta, ale další osoby, bez respondentovy přímé účasti na jednání, obsahují vyšší počet kladných odpovědí, tedy odpovědí připouštějících korupční zkušenost ze strany osob z VS ČR. Nesmíme však ani zde zapomínat na sociálně psychologické hledisko motivace respondentů, popsané výše.

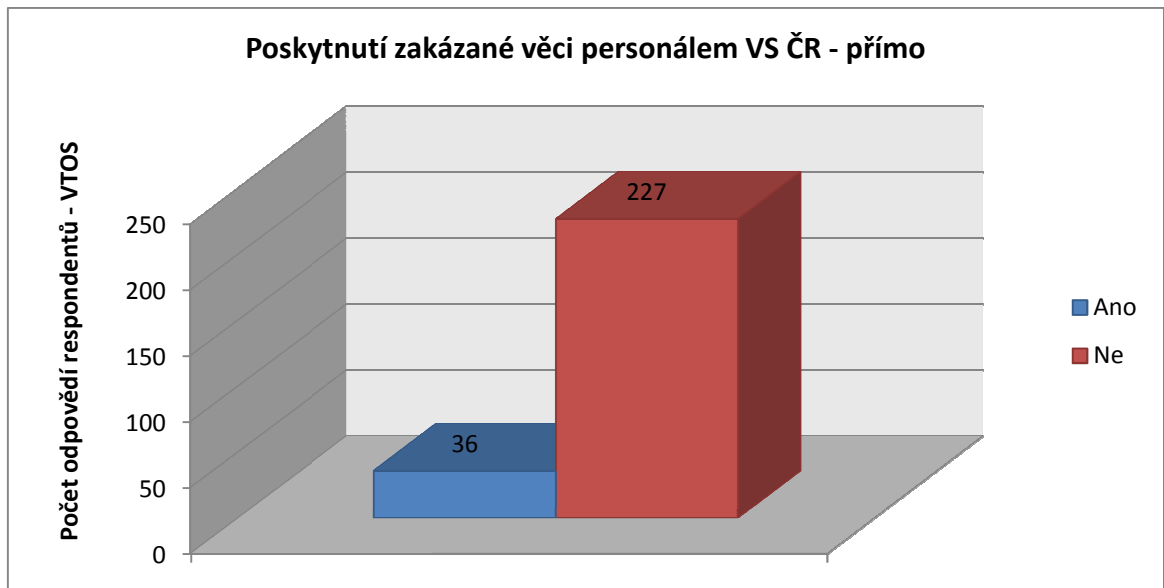
Otázka č. 5: *Je obtížné obstarat si ve věznici zakázanou věc nebo nějakou výhodu?*

Graf č. 21

Oproti předchozím otázkám je počet odpovědí téměř vyvážený. 51,7 % respondentů považuje obstarání ve věznici zakázané věci za obtížné, 48,3 % respondentů ne. Možné faktory, které kromě faktických překážek systémového charakteru na straně VS ČR, tedy s výjimkou selhání lidského faktoru, mohou tyto odpovědi profilovat, je v tomto případě obtížné pojmenovat bez dalších informací, ale domníváme se, že pravděpodobně půjde o jednu z otázek, na kterou respondenti odpovídají s obavou, že by odpověď mohla eventuálně ukázat na konkrétní osobu a tím i souviset s nějakým následkem - postihem ze strany VS ČR.

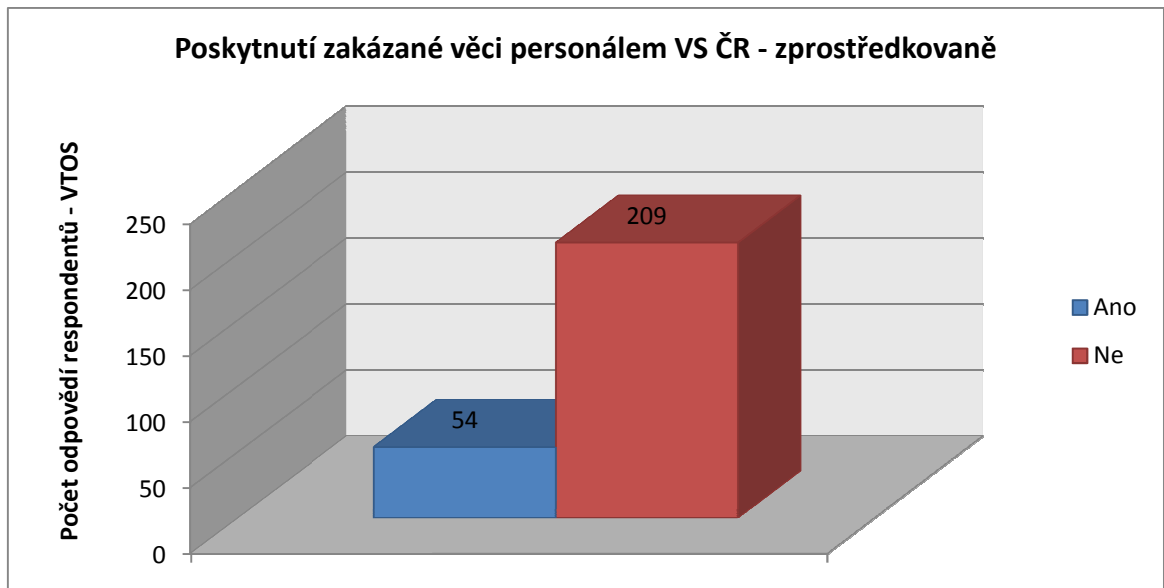
Otázka č. 6: *Víte o osobě z Vězeňské služby, která odsouzeným poskytuje zakázané věci nebo výhody?*

Graf č. 22

Odpovědi 13,6 % respondentů oproti předpokladům příliš nekonvergují s počtem odpovědí na Otázku č. 4, v níž respondenti (21,6 %) odpovídali, že v poslední době od další osoby slyšeli, že za úplatek osobě z VS ČR je možné získat ve věznici zakázanou věc nebo nějakou neoprávněnou výhodu. Souvislost ale můžeme najít s Otázkou č. 3, kde 14,8 % respondentů uvádí, že se ze strany personálu VS ČR setkala s požadavkem na úplatek. Opět se můžeme, a to zřejmě oprávněně, domnívat, že odpovědi vyjadřují s velkou mírou pravděpodobnosti reálnou situaci ve věznicích.

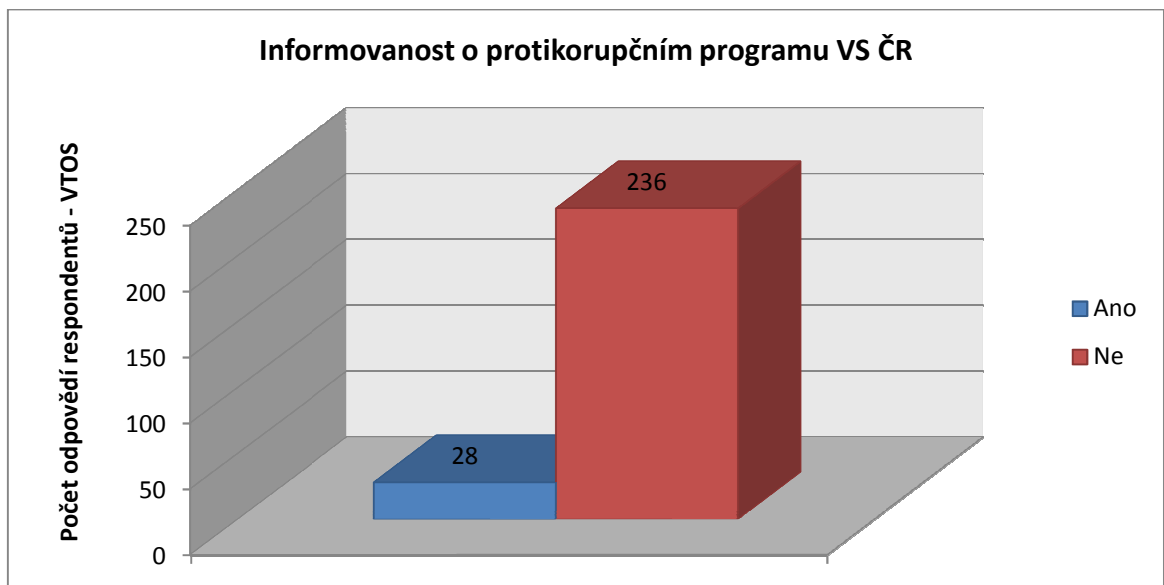
Otázka č. 7: *Slyšel jste o někom z odsouzených, že by v poslední době za poskytnutí úplatku získal nějakou ve věznici zakázanou věc nebo výhodu?*

Graf č. 23

Stejně jako v případě Otázky č. 4, kde 21,6 % respondentů uvádí, že se z doslechu setkala s informací o požadavku na úplatek ze strany personálu VS ČR, i v tomto případě, kdy je otázka formulována nepřímou, tedy se netýká přímo respondenta, ale další osoby, zvyšuje se procento kladných odpovědí připouštějících korupční zkušenost ze strany osob z VS ČR. Zprostředkovaně tedy takovou informací disponuje 20,5 % respondentů.

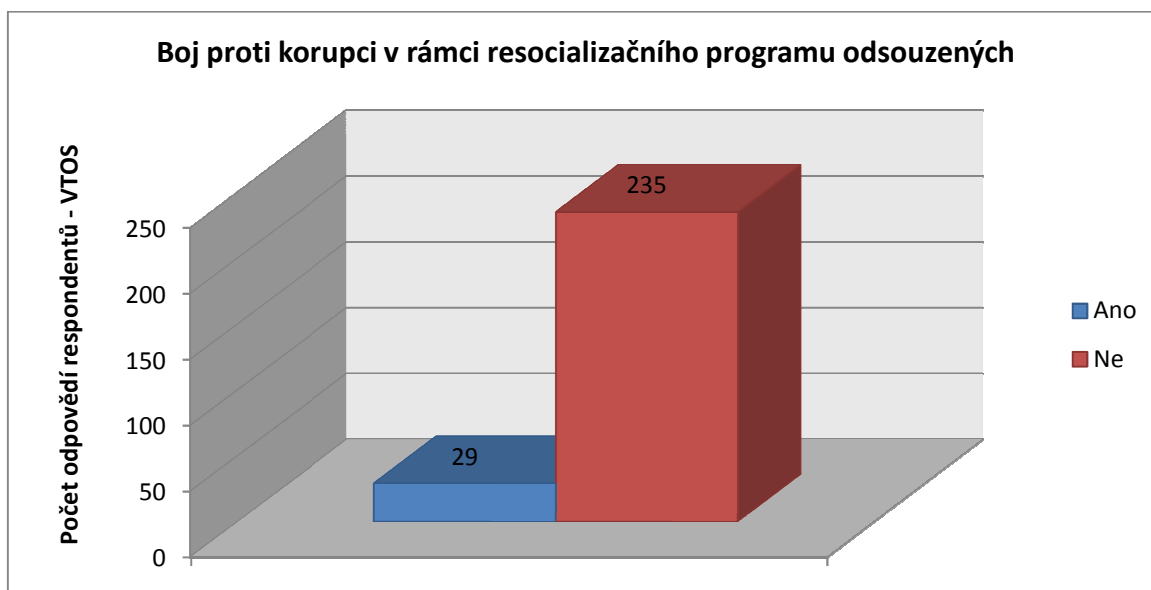
Otázka č. 8: *Slyšel jste od někoho z příslušníků nebo zaměstnanců Vězeňské služby o protikorupčním programu Vězeňské služby?*

Graf č. 24

Pouhých 10,6 % respondentů odpovídá kladně na otázku, zda od personálu VS ČR slyšeli o Protikorupčním programu VS ČR. Tato neinformovanost odsouzených osob ze strany VS ČR může nasvědčovat podcenění informací a opatření obsažených v protikorupčním programu, což se z pohledu preventivního působení na odsouzené může jevit jako chyba.

Otázka č. 9: Řekl Vám v poslední době někdo z Vězeňské služby nějaké informace o boji proti korupci?

Graf č. 25

Stejně jako v případě předchozí otázky, kdy pouhých 10,6 % respondentů uvedlo, že slyšeli od personálu VS ČR o jejím protikorupčním programu, na otázku, zda od personálu VS ČR slyšeli nějaké informace o boji proti korupci, pouhých 11,0 % z nich odpovědělo, že ano. Na základě předchozích kapitol, kdy se jako nejdůležitější prvek boje proti korupci jeví preventivní působení na jedince v rámci sociálně pedagogického procesu edukace, je zarážející, jak malý počet respondentů uvádí povědomost o boji proti korupci od personálu VS ČR sdělenou buď v rámci resocializačního programu, případně zařazenou do individuálních programů zacházení s odsouzenými.

4.6 Dílčí závěr

Hypotéza 1: Výskyt korupčního jednání v zařízeních VS ČR je úspěšně monitorován, byla falzifikována.

Jak vyplynulo z analýzy a vyhodnocení realizovaného kvantitativního výzkumu, není výskyt korupčního jednání v zařízeních VS ČR úspěšně monitorován. Dovožujeme tak především z odpovědí na otázku č. 4 pro personál VS ČR a otázku č. 5 pro odsouzené, že existuje velké množství případů, kdy je personálem VS ČR nalezena zakázaná věc (65,7 %), a že její obstarání není téměř polovinou odsouzených považováno za obtížné (48,3 %). Proto je nezbytné hledat zdokonalení a zefektivnění takových opatření, jež by znemožnila opatrování zakázaných věcí, a to z jakýchkoliv zdrojů.

Hypotéza 2: Protikorupční opatření VS ČR jsou pouze formální, byla verifikována.

Analýzou podkladů dodaných VS ČR, ze studia veřejných zdrojů - oficiálních webových stránek VS ČR a z otázek č. 9 (30 %) pro personál VS ČR a otázek č. 8 a 9 (89 % a 89,4 %) pro odsouzené týkajících se informovanosti o protikorupčním programu VS ČR jsme došli k závěru, že protikorupční opatření VS ČR jsou pouze formální. To potvrzuje především vysoké procento negativních odpovědí odsouzených. Výsledky našeho výzkumu signalizují, že opatření k edukaci personálu VS ČR jsou nesystémová a nedostatečně propracovaná a při preventivním působení na odsouzené v rámci jejich resocializace takováto systémová opatření chybí nebo nejsou zmiňována. Verifikaci naší hypotézy nepřímo potvrzuje i nepřítomnost některých zásadních dokumentů na webových stránkách VS ČR, jako např. existující⁷², ale na webu VS ČR chybějící Etický kodex profesní etiky zaměstnance VS ČR, stejně jako na webu VS ČR chybějící odkaz na samotný Protikorupční program. Tyto závěry byly ověřeny i prostudováním zdrojů poskytnutých Akademií VS ČR. Do výčtu 83 studijních materiálů používaných jako podklad pro vzdělávání příslušníků a občanských zaměstnanců v rámci kurzů ZOP není zařazeno Nařízení GŘ VS č. 43/2011, tedy samotný Protikorupční program VS ČR.

Hypotéza 3: Korupční jednání je v zařízeních VS ČR přehlíženo, byla verifikována.

Oproti našim předpokladům, se nepodařilo zcela jednoznačně výsledky kvantitativního výzkumu prokázat, že by korupční jednání bylo VS ČR přehlíženo. Zjištění z odpovědí

⁷²*České vězeňství* [online]. BĚLECKÝ, M. Jak se rodil Etický kodex. VS ČR, 2004 [cit. 2014-03-22]. Ročník 12, č. 4, 2004, s. 23-25. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/PDF/Ceske%20vezenstvi/2004/cv04-2004.pdf>.

respondentů ke zkušenosti s korupčním jednáním však prokazují, že příslušníci nebo občanští zaměstnanci VS ČR kladně odpovídají na Otázky č. 1, 2 a 3 (12,6 %, 16,9 % a 17,4 %), respondenti z řad odsouzených pak na Otázky č. 3 a 4 (14,8 % a 21,6 %). Z toho vyplývá, že každá ze skupin respondentů připouští zkušenost s požadavkem nebo nabídkou úplatku. Svědčí to o relativně vysoké míře korupčního jednání v prostředí VS ČR, které však není efektivně odhalováno (viz Graf č. 6). Porovnáním výsledků našeho kvantitativního výzkumu (relevantní otázky dotazníku uvedené výše) se statistickými daty o prověřovaných korupčních jednáních poskytnutých VS ČR jednoznačně vyplývá, že korupční jednání v našem vězeňství existuje, ale VS ČR zřejmě nedisponuje efektivními systémovými nástroji k jejich odhalování.

ZÁVĚR

Jak jsme již uvedli v předchozích kapitolách této práce, korupce jako sociálně patologický fenomén se dotýká všech oblastí společenského, ekonomického i politického života a nejedná se o fenomén poslední doby, ale v lidských dějinách s ní bojovaly generace a generace našich předchůdců. Korupce se nevyhýbá ani prostředí tolik odlišnému od běžného života jako je vězeňství.

Na počátku jsme definovali výzkumnou otázku, kterou jsme řešili pomocí tří stanovených hypotéz. Hypotézy měly verifikovat či falzifikovat předpoklad existence korupčního jednání ve specifických podmínkách současného českého vězeňství. K získání relevantních výstupů jsme použili metodu kvantitativního dotazníkového výzkumu uskutečněného na počátku roku 2014 ve všech vězeňských zařízeních - věznicích s výjimkou zařízení vedených VS ČR jako vazební věznice a ústavy zabezpečovací detence, a to v celé České republice. Výzkum se týkal příslušníků i občanských zaměstnanců přicházejících do každodenního styku s odsouzenými osobami, které tvořily druhou skupinu respondentů.

Dle našich očekávání se potvrdil předpoklad výskytu korupce v českém vězeňství. Výzkumem jsme falzifikovali hypotézu, že korupční jednání v zařízeních VS ČR je úspěšně monitorováno, dospěli jsme k závěru, že protikorupční opatření VS ČR jsou spíše pouze formální a korupční jednání je v zařízeních VS ČR přehlíženo.

Provedeným výzkumem, analýzou materiálů a statistických dat poskytnutých VS ČR a analýzou podkladů získaných z veřejných zdrojů jsme dospěli k závěru, že VS ČR zřejmě nedisponuje efektivními systémovými nástroji, kterými by bylo možné korupci efektivně odhalovat. Stejně tak můžeme konstatovat, že VS ČR přijímaná protikorupční opatření nejsou důsledně aplikována do každodenní praktické činnosti jejich zaměstnanců, jsou VS ČR podceňována a jejich zásadnímu preventivnímu působení není přikládána odpovídající pozornost.

Pro efektivnější monitoring a odhalování korupce v zařízeních VS ČR by bylo vhodné zaměřit se především na velmi pečlivě prováděnou personální politiku a výběr zaměstnanců, zkvalitnění vzdělávání a systému edukace v rámci programu celoživotního vzdělávání zaměstnanců VS ČR. Dále je možné doporučit efektivně využívat zkušenosti zaměstnanců, kteří se danou problematikou dlouhodobě zabývají a jsou schopni ji předat svým mladším kolegům, které pouhé vzdělání bez praktických zkušeností s vězeňským

prostředním nemůže zcela uchránit před jejími negativními faktory. Za podpůrné považujeme vytvoření takových platových podmínek a systému transparentního odměňování, který by lépe zohledňoval rizikový charakter práce ve vězeňském prostředí.

Korupce jako negativní společenský fenomén existuje již od nejstarších dob až do současnosti. Jakkoliv ho vnímáme jako sociálně patologické, jako nemoc společnosti, je součástí lidské přirozenosti, nejedná se o jev, který by byl člověku implementován uměle. Je součástí každého jedince a jenom etické a morální uvědomění, mravní síla a soustavná edukace a rozvoj znalostí mají rozhodující vliv na to, zda jedinec korupčním svodům podlehne nebo zda zvítězí poctivost a morálka.

Konstatování, že se všechny dosavadní pokusy o eliminaci korupčního jednání činěné vládci i vládami od dávnověku více či méně míjely účinkem, nás nesmí vést k mylnému závěru, že v tomto boji nemůžeme zvítězit. Bylo by fatální chybou na tento boj rezignovat, protože nástroje, jak korupci alespoň omezit, existují, musíme se je ale naučit odpovídajícím způsobem používat a z teoretické roviny je důsledně převádět do praxe.

Nemohli jsme předpokládat, že v této práci nalezneme univerzální lék proti korupci, ale domníváme se, že navázáním, resp. doplněním této práce dalšími výzkumy ve specifickém sociálním prostředí českého vězeňství je možné korupci potlačovat efektivněji než doposud.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Legislativa

System ASPI [Automatizovaný systém právních informací]. Wolters Kluwer Česká republika.

Smlouva o Evropské unii, Úřední věstník 92/C 191/01 - Konsolidované znění Smlouvy o Evropské unii, 30. 10. 2010.

Trestněprávní Úmluva o korupci, Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 70/2002 Sb. m. s., Praha 2002.

Občanskoprávní úmluva proti korupci. Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 3/2004 Sb. m. s.,

Úmluva Organizace spojených národů proti nadnárodnímu organizovanému zločinu. Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 75/2013 Sb. m. s.

Zákon č. 35/1918 Sb., o osobní nedotknutelnosti (imunitě) členů Národního shromáždění.

Zákon č. 121/1920 Sb., kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky.

Zákon č. 36/1934 Sb., o trestním stíhání presidenta republiky a členů vlády.

Zákon č. 150/1948 Sb., Ústavní zákon - Ústava Československé republiky.

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské a justiční strážci České republiky.

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů.

Zákon č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů.

Zákon č. 129/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence a o změně některých souvisejících zákonů.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 341/2011 Sb., o Generální inspekci bezpečnostních sborů a o změně souvisejících zákonů.

Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 109/1994 Sb., kterou se vydává řád výkonu vazby.

Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.

Nářízení Ministerstva spravedlnosti č. 1/2007, o vzdělávání vězňů.

Nařízení GR VS č. 30/2009, kterým se vyhlašuje protikorupční program Vězeňské služby České republiky.

Nařízení GR VS č. 55/2010, o vzdělávání ve Vězeňské službě České republiky.

Nařízení GR VS č. 43/2011, kterým se vyhlašuje Protikorupční program Vězeňské služby České republiky.

Publikace

BARTOŠEK, M. *Encyklopedie Římského práva*. Praha: Academia, 1994. ISBN 80-200-0243-X.

BAŽANTOVÁ, I., et al. *Lobbing a korupce při tvorbě veřejné politiky*. 1. vydání. Praha: Prospektrum, 2007. ISBN 978-80-7175-144-1.

CEJP, M. *Korupce*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1996. ISBN 80-86008-25-8.

CHMELÍK, J., et al. *Rukověť kriminalistiky*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005. ISBN 80-86898-36-9.

CICERO, M., T. *Kniha o povinnostech*. Překlad LUDVÍKOVSKÝ, J. Praha: Svoboda, 1970. ISBN 80-25-086-70.

COMAY, J. *Who's who in Jewish history*. 3th edition. London: Routledge, 2002. ISBN 0-415-26030-2.

ČASTORÁL, Z. *Ekonomická kriminalita a management*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2011. ISBN 978-80-7452-005-1.

DAVID, V., et al. *Korupce v právu mezinárodním, evropském a českém*. Praha: C. H. Beck, 2007. ISBN 978-80-7179-562-9.

FARRINGTON, K.. *Svět za mřížemi*. Český Těšín: Vydavatelství Víkend, 2009. ISBN 978-80-7433-009-4.

FIALA, P., et al. *Evropská unie*. Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003. ISBN 80-7325-015-2.

FLEK, A., et al. *Bible, překlad 21. století*. Praha: Biblion, 2009. ISBN 978-80-87282-00-7.

FRANZEN, A. *Malé církevní dějiny*. Praha: Zvon, 1992. ISBN 80-7113-119-9.

HRONÍK, F. *Rozvoj a vzdělávání pracovníků*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1457.

HUS, M. J. *Knížky o svatokupectví*. Praha: Československá akademie věd, 1957. ISBN neuvedeno.

HUS, M. J. *Listy a projevy*. Praha: Orbis, 1947. ISBN neuvedeno.

HUS, M. J. *O církvi*. Překlad DOBIÁŠ, F., M., et al. Praha: ČSAV 1965. ISBN neuvedeno.

- CHMELÍK, J., et al. *Pozornost, úplatek a korupce*. Praha: Linde Praha, 2003. ISBN 80-7201-434-X.
- CHMELÍK, J., et al. *Korupce a úplatkářství*. Praha: Linde, 2011. ISBN 978-80-7201-853-6.
- JANÁK, D. *Kapitoly o čsl. vězeňství*. Opava: Slezské zemské muzeum Opava, 2002. ISBN 80-86224-34-1.
- KEJŘ, J. *Husův proces*. Praha: Vyšehrad, 2000. ISBN: 80-7021-387-6.
- KINCL, J., et al. *Římské právo*. 2. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 1995. ISBN 80-7179-031-1.
- KLÍMA, J. *Zákoník Chammurapiho*. 1. vydání. Praha: Československá akademie věd, 1951. ISBN nevedeno.
- KOTLER, P., et al. *Moderní marketing*. 4. evropské vydání. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1545-2.
- KOZEL, R. *Moderní marketingový výzkum: nové trendy, kvantitativní a kvalitativní metody a techniky, průběh a organizace, aplikace v praxi, přínosy a možnosti*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-0966-X.
- KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.
- KRAUS, B., et al. *Teorie výchovy*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2011. ISBN nevedeno.
- KRAUS, J., et al. *Nový akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1415-3.
- KRÁL, O. *Čínská filosofie - Pohled z dějin*. Praha: Maxima, 2005. ISBN 80-901333-X.
- KROFTA, K. *Mistr Jan Hus - jeho život a význam*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1920. ISBN nevedeno.
- KŘÍŽEK, V. *Slovník latinsko-český*, upravil Říha, J. 3. vydání. Praha: I. L. Kober, 1889. ISBN nevedeno.
- LANG, K. *Korruption*. Die Studienmaterial MEPA. Wiesbaden: Bundeskriminalamt, 1993. ISBN nevedeno.
- LILLEY, P. *Dirty dealing*. London: Kogan page, 2006. ISBN 978-0-7494-4512-6.
- MAŘÍKOVÁ, H., et al. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-164-1.
- MÜHLPACHR, P., et al. *Sociální pedagogika II*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2011.
- NOVOTNÝ, O., et al. *Trestní právo hmotné I - Obecná část*. 4. přepracované vydání. Praha: ASPI, 2004. ISBN 80-86395-73-1.

NOVOTNÝ, O., et al. *Trestní právo hmotné 2 - Zvláštní část. 4.* přepracované vydání. Praha: ASPI, 2004. ISBN 80-86395-67-7.

OLIVOVÁ, L. *Zkouškový systém na Dálném východě.* Praha: Česká orientalistická společnost, 2002. ISBN 978-80-902-5105-2.

PETROVSKÝ, K. *Korupce po česku.* Praha: Eurolex Bohemia, 2007. ISBN 80-86861-94-5.

POTOČNÝ, M. et al. *Mezinárodní právo veřejné. 5.* doplněné a rozšířené vydání. Praha: C. H. Beck, 2006. ISBN 80-7179-801-0.

PRYCE-JONES, D. *Korupce světem vládne.* Praha: Občanský institut, 1997. ISBN 80-238-2580-1.

ROUDNÝ, R., et al. *Korupce. Boj proti korupci ve státní správě.* Praha: Ministerstvo vnitra, 2000. ISBN 80-7194-314-2.

PALÁN, Z. *Lidské zdroje: výkladový slovník.* 1. vydání. Praha: Academia, 2002. ISBN 80-2000-950-7.

ROUDNÝ, R., et al. *Korupce. Boj proti korupci ve veřejné správě.* Praha: Univerzita Pardubice, 2001. ISBN 80-7194-214-2.

SHAUGHNESSY, E., L. *Čína - Země nebeského draka.* Praha: Euromedia Group, 2001. ISBN 80-242-0656-0.

SHU'AN, X. *Vývoj správního systému v Číně.* Překlad OLIVOVÁ, L. Praha: Karolinum, 2000. ISBN 978-80-246-0093-5.

ŠÁMAL, P., et al. *Trestní řád. Komentář. I. a II. díl.* 4. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2002. ISBN 80-7179-634-4.

ŠÁMAL, P., et al. *Trestní zákon. Komentář. I. a II. díl.* 6. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2004. ISBN 80-7179-896-7.

ŠÁMAL, P., et al. *Trestní zákoník.* 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. ISBN 978-80-7400-109-3.

VOCHALA, J. *Konfucius v zrcadle Sebraných výroků.* Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1695-9.

VODÁK, J., et al. *Efektivní vzdělávání zaměstnanců.* 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-247-1904-7.

VÝROST, J., et al. *Sociální psychologie. 2.,* přepracované a rozšířené vydání. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-1428-8.

Další zdroje

Praktický lékař. MUNZAROVÁ, M. Příklad Asafova. Praktický lékař, 1999 [cit. 2013-08-16]. Ročník 79, č. 8. ISSN 0032-6739.

Sborník - 9. kongres OSN o prevenci zločinnosti a zacházení s pachateli. Překlad NOVOTNÝ, Č. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1997. ISBN 80-86008-49-5.

Asaph ben Berechiah [online]. Jewish encyclopedia [cit. 2014-02-22]. Dostupné z: <<http://www.jewishencyclopedia.com/articles/1877-asaph-ben-berechiah>>.

Bible [online]. Bible [cit. 2014-03-05]. Dostupné z: <<http://bible.cz/public/kapitola.phtml>>.

České vězeňství [online]. BĚLECKÝ, M. Jak se rodil Etický kodex. VS ČR, 2004 [cit. 2014-03-22]. Ročník 12, č. 4, 2004. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/PDF/Ceske%20vezenstvi/2004/cv04-2004.pdf>.

Dny práva 2011 – Days of Law 2011 [online]. FOREJT, P. *Trestněprávní úmluva o korupci a její vliv na úpravu korupčních trestných činů*. Masarykova univerzita Brno, 2011 [cit. 2013-09-02]. Dostupné z: <https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2011/files/prispevky/06%20Trest/05%20PETR%20FOREJT.pdf>.

Josef Klíma [online]. Wikipedia [cit. 2014-01-21]. Dostupné z: <[http://cs.wikipedia.org/wiki/Josef_Klíma_\(orientalista\)](http://cs.wikipedia.org/wiki/Josef_Klíma_(orientalista))>.

Konfucius [online]. Wiki UPOL [cit. 2014-01-21]. Dostupné z: <<http://wiki.cinstina.upol.cz/index.php/Konfucius>>.

Nariadení GRĚ VS č. 55/2010, o vzdělávání ve VS ČR [online]. VS ČR [cit. 2014-03-14]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/99/file/IVVS/NGR%2055_2010%20O%20vzdělávání%20.pdf>.

Open Acces Dissertations and Theses [online]. In MONTGOMERY, D. *Ambitus: Electoral Corruption and Aristocratic Competition in the Age of Cicero*. Paper 5883. McMaster University 2005 [cit. 2014-03-03]. Dostupné z: <<http://digitalcommons.mcmaster.ca/cgi/viewcontent.cgi?article=6912&context=opendissertations>>.

Index vnímání korupce [online]. Transparency International Česká republika [cit. 2014-03-23]. Dostupné z: <<http://www.transparency.cz/indexy/>>.

Trestněprávní úmluva o korupci [online]. Ministerstvo vnitra [cit. 2014-03-23]. Dostupné z: <<http://www.mvcr.cz/soubor/sb016-09m-pdf.aspx>>.

Úřednické zkoušky v Číně [online]. Wikipedia. Otevřená encyklopedie [cit. 2013-09-15]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Úřednické_zkoušky_v_Číně>.

Úřední věstník EU [online]. C 326, 26/10/2012. Smlouva o Evropské unii. Konsolidované znění [cit. 2014-03-23]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2012.326.01.0001.01.CES>.

VS ČR - *Informační servis - Vzdělávání* [online]. Akademie VS ČR [cit. 2014-03-19]. Dostupné z: <<http://vscr.cz/ivvs-straz-pod-ralskem-99/informacni-servis-1641/vzdelavani-1653/>>.

VS ČR [online]. VS ČR. Dostupné z: <<http://www.vscr.cz>>.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

BKA	Bundeskriminalamt.
EU	Evropská unie.
ČR	Česká republika.
GŘ VS ČR	Generální ředitelství VS ČR.
GIBS	Generální inspekce bezpečnostních sborů.
IKSP	Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
MEPA	Mitteleuropäische Polizei Akademie.
MV ČR	Ministerstvo vnitra České republiky
N GŘ VS	Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby.
OSN	Organizace spojených národů.
VS ČR	Vězeňská služba České republiky.
VTOS	Výkon trestu odnětí svobody.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 - Manuál pro distribuci dotazníků pro VS ČR.

Příloha č. 2 - Dotazník pro personál VS ČR.

Příloha č. 3 - Dotazník pro odsouzené osoby.

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Institut mezioborových studií Brno
Londýnské náměstí 4, 639 00 Brno

Dotazník k problematice výskytu fenoménu korupce v podmínkách současného českého vězeňství a stav preventivního působení v rámci boje proti korupci

Úvod

Na základě žádosti zpracovatele dotazníku, adresované generálnímu řediteli Vězeňské služby České republiky, brig. gen. Mgr. Petru Dohnalovi, a po udělení souhlasu s jeho distribucí v zařízeních VS ČR, byl zpracován dotazník, jehož cílem je pokusit se zjistit výskyt fenoménu korupce - korupčního jednání v podmínkách současného vězeňství a stav preventivního působení při předcházení korupčnímu jednání pro potřebu diplomové práce zpracovatele dotazníku, pro studijní a případně vědecké účely Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, Institutu mezioborových studií Brno (dále jen "UTB").

Jeho úkolem není shromažďovat informace ke konkrétním osobám nebo konkrétním jednáním, ani to neumožňuje formulace jednotlivých dotazníkových otázek. Zpracovateli dotazníku vedení VS ČR garantovalo úplnou anonymitu respondentů a za jeho vyplnění nehrozí žádnému z respondentů ze strany VS ČR, policie nebo soudu žádný postih a je určen výhradně pro studijní, případně vědecké účely UTB.

Distribuce dotazníku bude na základě pověření generálního ředitele VS ČR, brig. gen. Mgr. Petra Dohnala uskutečněna po dohodě s vrchním ředitelem kanceláře GŘ VS ČR, plk. Bc. Miroslavem Loulou a ředitelem Odboru kontroly GŘ VS ČR, plk. Mgr. Jiřím Burešem pouze ve věznicích VS ČR, nijak se tedy nedotýká zařízení pro výkon vazby ani detenčních zařízení.

Pro to, aby jeho distribucí a následným sběrem od respondentů došlo k předpokládanému efektu pro zamýšlený účel, je nezbytné, aby všichni příslušníci prevence, kteří budou k tomuto úkolu ředitelem OK GŘ VS ČR pověřeni, přistupovali k jeho plnění s maximální pečlivostí a zodpovědností, a to přesto, že si zpracovatel uvědomuje, že se jedná o činnost nad rámec běžných povinností příslušníků VS ČR. Domníváme se však, že jeho zodpovědná

distribuce a následný sběr bude přínosem mj. pro případná další preventivní a edukační opatření, stejně jako pro již zmíněné studijní, případně vědecké účely.

1.) **Instrukce pro příslušníky Odboru kontroly Generálního ředitelství Vězeňské služby České republiky pro jeho distribuci a odevzdání**

V hnědé obálce nadepsané jako "DOTAZNÍKY \implies ZPĚT ZPRACOVATELI", dostanete ve slídových deskách dvě sady dotazníků - jedna sada, označená jako "VS ČR", obsahuje obálky s dotazníky pro příslušníky a zaměstnance Vězeňské služby a každá obálka obsahuje rovněž tak samolepící štítek s názvem UTB, druhá sada, označená "VTOS", je určena pro osoby ve výkonu trestu odnětí svobody a obsahuje také obálky s dotazníky, každou se samolepícím štítkem s názvem UTB.

Současně v takto nadepsané obálce obdržíte dvě hnědé obálky s vystřiženým otvorem cca o velikosti kratší strany obálky s dotazníkem, které slouží k jeho sběru od respondentů. Jedna z obálek slouží ke sběru dotazníků od odsouzených osob, druhá je určena pro sběr dotazníků od příslušníků a zaměstnanců VS ČR (NEZAMĚŇUJTE NEBO NEMÍCHEJTE PROSÍM PŘI ZPĚTNÉM SBĚRU DOTAZNÍKŮ OBSAH TĚCHTO OBÁLEK).

Pokud ve věznici nebude nikdo z odsouzených ochoten se na vyplnění dotazníku podílet, udělejte o tom prosím stručný strojopisný záznam s uvedením počtu oslovených odsouzených, případně o důvodech, které k odmítnutí jeho vyplnění tito odsouzení uváděli. Na tento záznam neuvádějte žádná osobní data ani informace o věznici. Stejně postupujte v případě občanských zaměstnanců a příslušníků VS ČR. Tento záznam poté vložte do nadepsané hnědé obálky pro sběr dotazníků, spolu s nevyplněnými dotazníky.

Hnědé obálky s odevzdanými dotazníky vložte do hnědé obálky nadepsané jako "DOTAZNÍKY \implies ZPĚT ZPRACOVATELI", ve kterých jste je od pracovníka OK GŘ VS ČR při jejich distribuci obdrželi a tuto obálku přelepte přiloženými samolepícími štítky opatřenými názvem UTB, případně je vhodným způsobem uzavřete - např. sešitím kancelářskou sešíváčkou a přelepením lepící páskou, aby nedošlo ke ztrátě jejich obsahu a doručte je - předejte je k doručení, pověřenému pracovníku OK GŘ VS ČR nejpozději v termínu do 10. ledna 2014.

2.) **Instrukce pro distribuci dotazníků příslušníkům a zaměstnancům VS ČR**

Dotazníky předejte k vyplnění příslušníkům a občanským zaměstnancům věznice, kteří denně přicházejí do styku s odsouzenými osobami a pokud je to možné tak, aby respondenti byli z jednotlivých směn věznice, nejenom ze směny jedné - týká se především příslušníků.

Vyplnění dotazníku je dobrovolné, je však žádoucí, aby byly vyplněny a zpět odevzdány všechny dotazníky. Pro tento krok nelze určit žádný konkrétní "návod" a zpracovatel předpokládá a spoléhá se na profesní zkušenosti a edukační schopnosti jednotlivých pracovníků prevence OK GŘ VS ČR.

Na vyplnění dotazníku by měl být příslušníkům i občanským zaměstnancům poskytnut časový prostor cca 20-30 minut. Volba doby, kdy bude dotazník respondentům předán k vyplnění, je zcela v kompetenci pracovníka OK GŘ VS a předpokládá se, že jím nijak nedojde k narušení běžného režimu věznice a výkonu služby příslušníků.

Při předání dotazníku poučte prosím respondenty o tom, jak mají s dotazníkem zacházet:

"Obálka obsahuje dotazník a samolepící štítek s názvem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, kterým obálku po vložení vyplněného dotazníku, tj. po zakřížkování jednotlivých odpovědí na dotazníkové otázky, přelepíte na její zadní straně přes chlopeň, která obálku uzavírá tak, aby nebylo možné obálku bez viditelného poškození otevřít. Zavřenou a přelepenou obálku následně vložíte do hnědé obálky určené ke sběru dotazníků, kterou Vám předloží příslušník prevence věznice, a to vystřiženým otvorem. Hnědá obálka s vyplněnými dotazníky bude otevřena až zpracovatelem dotazníku - Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně, nikoliv Vězeňskou službou."

3.) **Instrukce pro distribuci dotazníků osobám ve výkonu trestu odnětí svobody**

Jak již bylo uvedeno v bodě 2.), vyplnění dotazníku je dobrovolné, je však žádoucí, aby byly vyplněny a zpět odevzdány všechny dotazníky. Pro tento krok nelze určit žádný konkrétní "návod" a zpracovatel předpokládá a spoléhá se na profesní zkušenosti a edukační schopnosti jednotlivých pracovníků prevence OK GŘ VS ČR.

PŘÍLOHA č. 1

Dotazníky předejte k vyplnění odsouzeným osobám, přičemž není podstatné o jakou osobu ve VTOS se jedná, případně za jaký trestný čin se tato osoba ve VTOS nachází, pouze považujeme za vhodné, aby se jednalo o osoby ze všech částí věznice, ne pouze z její jedné.

Dotazník v úvodu obsahuje informaci o tom, že není určen ke sběru informací na konkrétní osoby nebo ke konkrétním jednáním, ale tento fakt při předání dotazníku prosím odsouzené osobě ještě uveďte. Uveďte prosím také fakt, že vyplněním dotazníku nehrozí žádnému z respondentů ze strany VS ČR, policie nebo soudu žádný postih a je určen výhradně pro studijní, případně vědecké účely.

Dále prosím odsouzeným uveďte, jak mají s dotazníkem zacházet:

"Obálka obsahuje dotazník a samolepící štítek s názvem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, kterým obálku po vložení vyplněného dotazníku, tj. po zakřížkování jednotlivých odpovědí na dotazníkové otázky, přelepíte na její zadní straně přes chlopeň, která obálku uzavírá tak, aby nebylo možné obálku bez viditelného poškození otevřít. Zavřenou a přelepenou obálku následně vložíte do hnědé obálky určené ke sběru dotazníků, kterou Vám předloží příslušník OK GŘ VS, a to vystřiženým otvorem. Hnědá obálka s vyplněnými dotazníky bude otevřena až zpracovatelem dotazníku - Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně, nikoliv Vězeňskou službou."

Na vyplnění dotazníku by měl být odsouzené osobě poskytnut časový prostor cca 20-30 minut. Volba doby, kdy bude dotazník odsouzeným osobám předán k vyplnění, je zcela v kompetenci pracovníka OK GŘ VS a předpokládá se, že jím nijak nedojde k narušení běžného režimu věznice.

Závěr

Závěrem bychom Vám všem rádi poděkovali za spolupráci.

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Institut mezioborových studií Brno
Londýnské náměstí 4, 639 00 Brno

Úvod:

Tento dotazník není zaměřen na konkrétní osoby a informace z něj získané nebudou použity jinak, než pro studijní, případně vědecké účely. Vězeňská služba garantovala zpracovateli dotazníku Vaši úplnou anonymitu. Za jeho vyplnění vám ze strany Vězeňské služby, policie ani soudu nehrozí žádný postih. Vyplňte jej proto prosím pravdivě.

Pokud v tomto dotazníku hovoříme o úplatku, máme tím na mysli nejenom finanční hotovost – peníze, ale i jakoukoliv jinou věc či neoprávněnou výhodu, případně i protislužbu, ke které má dojít v budoucnu, a to i mimo zařízení Vězeňské služby, třeba i prostřednictvím další osoby.

Dotazník po vyplnění vložte zpět do obálky a obálku na její zadní straně přelepte přiloženým samolepícím štítkem s hlavičkou Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, Institutu mezioborových studií Brno tak, aby v případě jejího neoprávněného otevření byla tato manipulace patrná – štítek bude přetržen nebo jinak poškozen. Obálku přelepenou tímto štítkem vložte do obálky, ve které budou odpovědi shromažďovány a předány zpracovateli dotazníku.

Děkujeme za Vaši spolupráci.

Zaškrtněte jednu Vámi vybranou odpověď křížkem, například takto:

1. Setkal jste se v poslední době od někoho z odsouzených s nabídkou úplatku za poskytnutí jakékoli ve věznici zakázané věci nebo neoprávněné výhody?

ANO NE

2. Slyšel jste od někoho z kolegů, že by se v poslední době s nabídkou úplatku ze strany odsouzené osoby setkal?

ANO NE

3. Slyšel jste o někom z vašich kolegů, že za úplatu poskytuje odsouzeným osobám ve věznici zakázané věci nebo neoprávněné výhody?

ANO NE

4. Našel jste vy nebo někdo z vašich kolegů v poslední době u odsouzené osoby ve věznici zakázanou věc?

ANO NE

5. Víte o tom, že by v poslední době byl někdo z vašich kolegů propuštěn kvůli tomu, že by odsouzené osobě opatřil ve věznici zakázanou věc nebo neoprávněnou výhodu?

ANO NE

6. Zúčastnil jste se v posledním roce nějakého školení nebo kurzu zaměřeného na boj proti korupci?

ANO NE

7. Zúčastnil se v posledním roce školení zaměřeného na boj proti korupci některý z vašich kolegů?

ANO NE

8. Bylo při vašem nástupním kurzu k Vězeňské službě zmíněno i téma boje proti korupci?

ANO NE

9. Slyšel jste o protikorupčním programu Vězeňské služby?

ANO NE

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Institut mezioborových studií Brno
Londýnské náměstí 4, 639 00 Brno

Úvod:

Tento dotazník není zaměřen na konkrétní osoby a informace z něj získané nebudou použity jinak, než pro studijní, případně vědecké účely. Vězeňská služba garantovala zpracovateli dotazníku Vaši úplnou anonymitu. Za jeho vyplnění Vám ze strany Vězeňské služby, policie ani soudu nehrozí žádný postih. Vyplňte jej proto prosím pravdivě.

Pokud v tomto dotazníku hovoříme o úplatku, máme tím na mysli nejenom finanční hotovost – peníze, ale i jakoukoliv jinou věc či neoprávněnou výhodu, případně i protislužbu, ke které má dojít v budoucnu, a to i mimo zařízení Vězeňské služby, třeba i prostřednictvím další osoby.

Dotazník po vyplnění vložte zpět do obálky a obálku na její zadní straně přelepte přiloženým samolepícím štítkem s hlavičkou Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, Institutu mezioborových studií Brno tak, aby v případě jejího neoprávněného otevření byla tato manipulace patrná – štítek bude přetržen nebo jinak poškozen. Obálku přelepenou tímto štítkem vložte do obálky, ve které budou odpovědi shromažďovány a předány zpracovateli dotazníku.

Děkujeme za Vaši spolupráci.

PŘÍLOHA č. 3

Zaškrtněte jednu Vámi vybranou odpověď křížkem, například takto:

1. Jste v této věznici déle než jeden rok?

ANO NE

2. Byl jste umístěn i v jiné věznici?

ANO NE

3. Setkal jste se ze strany příslušníka nebo zaměstnance Vězeňské služby s požadavkem na úplatek?

ANO NE

4. Slyšel jste v poslední době od někoho z Vaší blízkosti, že by bylo možné za úplatek příslušníkovi nebo zaměstnanci Vězeňské služby získat ve věznici zakázanou věc nebo nějakou výhodu?

ANO NE

5. Je obtížné obstarat si ve věznici zakázanou věc nebo nějakou výhodu?

ANO NE

6. Víte o osobě z Vězeňské služby, která odsouzeným poskytuje zakázané věci nebo výhody?

ANO NE

7. Slyšel jste o někom z odsouzených, že by v poslední době za poskytnutí úplatku získal nějakou ve věznici zakázanou věc nebo výhodu?

ANO NE

8. Slyšel jste od někoho z příslušníků nebo zaměstnanců Vězeňské služby o protikorupčním programu Vězeňské služby?

ANO NE

9. Řekl Vám v poslední době někdo z Vězeňské služby nějaké informace o boji proti korupci?

ANO NE